

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут філології

На правах рукопису

Скрильник Сергій Вікторович

УДК 81 255.4

**СТУПЕНІ ІНТЕРФЕРЕНТНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ТА
НЕХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

10.02.16 – перекладознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Коломієць Лада Володимирівна
д.філол.н.,проф.

Київ – 2012

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....	4
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	5
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. Інтерферентні процеси у мовній взаємодії та у сфері перекладу: теоретичні та методологічні засади дослідження.....	16
1.1. Міжмовна інтерференція у теорії мовних контактів.....	16
1.2. Перекладознавчий підхід до явища міжмовної інтерференції: стан дослідженості проблеми.....	21
1.3. Інтерферентність як перекладознавча категорія. Ступенева парадигма інтерферентності у перекладі.....	29
1.3.1. Ступінь інтерференції.....	32
1.3.2. Ступінь трансференції.....	35
1.3.2. Ступінь конвергенції.....	39
1.4. Методологічна основа дослідження інтерферентності: етапи, методи, принципи.....	42
1.4.1. Методи дослідження інтерферентності.....	42
1.4.2. Наукові принципи дослідження інтерферентності.....	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	48
РОЗДІЛ 2. Особливості прояву ступеневої парадигми інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі.....	51
2.1. Інтерференція у нехудожньому перекладі.....	51
2.1.1. Лексико-семантична інтерференція.....	53
2.1.2. Синтаксична інтерференція.....	62
2.2. Трансференція у художньому та нехудожньому перекладі.....	68
2.2.1. Трансференція на лексико-семантичному рівні.....	68
2.2.2. Трансференція на синтаксичному рівні.....	78
2.3. Конвергенція як засіб метафоризації та неологізації у художньому і художньо-публіцистичному перекладах.....	88
2.3.1. Механізми метафоризації та конвергенція у перекладі.....	88

2.3.2. Механізми неологізації та конвергенція у перекладі.....	100
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	112
РОЗДІЛ 3. Інтерферентність у художньому та нехудожньому перекладах.....	114
3.1. Інтерферентність у перекладі художніх текстів крізь призму неоромантичної концепції.....	114
3.2. Інтерферентність у перекладі офіційних назв установ та організацій у нехудожніх текстах.....	160
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	183
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	194
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	213
СПИСОК ЛЕКСИГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	219

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВТ – вихідний текст (текст оригіналу)

ЦТ – цільовий текст (текст перекладу)

ВМ – вихідна мова (мова оригіналу)

ЦМ – цільова мова (мова перекладу)

МІ – міжмовна інтерференція

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Інтерферентність – ознака тексту перекладу, що вказує на його структурну, функціональну та стилістичну наближеність до тексту оригіналу.

Інтерференція – несвідоме оказіональне порушення перекладачем структури ЦТ під впливом структури ВТ.

Трансференція – свідоме вмотивоване оказіональне порушення структури ЦТ під впливом структури ВТ.

Конвергенція - уподібнення у перекладі структурних та/або мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, що не передбачає порушення норм ЦТ та «вторгнення» у нього іншомовного елементу.

Когнітивний контекст ЦТ – вербалізація «загального» для обох контактуючих культур у мовленні перекладу з метою «висвітлювання/профілювання» національно-, культурно-, мовно-специфічної ознаки метафори ВТ у ЦТ.

Мовлення перекладу – результат творчої діяльності перекладача. Реалізація контактування ВМ та ЦМ у ЦТ.

Метафоризація у перекладі – профілювання/висвітлювання специфічної ознаки метафори ВТ у когнітивному контексті ЦТ за допомогою конвергенції її лексико-семантичної та/або морфолого-синтаксичної структури у ЦТ.

Інтерферування – процес уподібнення ВТ та ЦТ під час перекладу, що має як негативні, так і позитивні наслідки.

Некогерентна семантика ЦТ – семантика повідомлення ЦТ, що не відображає семантику повідомлення ВТ та спричинена інтерферуванням, неврахуванням особливостей цільової аудиторії та інших прагматичних аспектів.

Комунікативна функціональність ЦТ – ознака тексту перекладу, що вказує на його відповідність меті, завданню перекладу, потребам цільової аудиторії та збереженню комунікативних особливостей ВТ у ЦТ.

Перекладацька некомпетентність – професійна характеристика перекладача, в результаті несвідомих дій якого вихідний текст втрачає комунікативну спрямованість, стає незрозумілим цільовій аудиторії, або позбавляється більшості оригінальних стилістичних, комунікативних чи екстралінгвістичних характеристик.

Нехудожній переклад – переклад текстів нехудожньої літератури, а саме: науково-технічних, економічних, суспільно-політичних, юридичних, філософських та інших текстів.

Художній переклад – переклад текстів художньої літератури, а саме: прозових, поетичних та драматичних творів різних жанрів.

ВСТУП

У сучасному перекладознавстві окреслилась тенденція до дослідження неопосередкованих міжтекстових та міжмовних зв'язків [135, 181], що утворюються у процесі перекладу. Зокрема, популярними стають розвідки інтерферентних процесів у перекладі як художніх, так і нехудожніх текстів, що мають безпосередній вплив на оцінку якості [160, 169] здійснених перекладів та допомагають окреслити ширший комплекс міжмовних та міжтекстових контактів.

Міжмовний контакт як один з важливих стадій інтерферентного процесу займає центральне місце у дослідженнях інших філологічних наук, зокрема контрастивної лінгвістики, літературознавства, стилістики, лексикології, когнітивної семантики та психолінгвістики. Перекладознавство як інтердисциплінарна наука інкорпорує напрацювання цих дисциплін для переосмислення та розширення розуміння міжмовного та міжтекстового контакту у процесі та результаті перекладу. Так, різні аспекти дослідження міжтекстових та міжмовних зв'язків розглядалися у роботах А. Швейцера [119 – 125], В. Комісарова [66-70], В. Ярцевої [131], В. Карабана [56, 57], В. Коптілова [72, 73], Л.Латишева [74] В.Алімова [4, 5], Г.Гака [34 – 37], І.Гальперіна [38], З. Гетьман [40], Х. Лауфера [175], А. Нойберта [82, 184], А. Федорова [108, 109], О. Фінкеля [111, 112], Г. Турі [208, 213 – 218], М. Бейкер [134, 135], Дж. Гауз [168, 169], І. Івен-Зохара [153, 154], Ж. Мунена [80], Ф. Айхели [155], К. Хопкінсона [174], К. Райс [196 – 198], Е. Хаугена [116], У. Вайнрайха [23, 24], Е. Бреуса [21], В. Віноградова [29], Д. Єрмоловича [46], П. Кожина [59], А. Мейе [78], Ю. Найди [81, 187, 188], О.Чередниченка [115, 116], Н. Хомського [145], Х. Бейзіла [136], М. Халлідєя [162, 163], Е. Хеч [165], Дж. Голмза [170], Дж. Гольц-Мантері [171]. Однак, процес міжмовного контакту у перекладі розуміється по-різному, зокрема якісна оцінка характеру такого контакту фігурує у відмінних інтерпретаціях як у лінгвістиці, так і у перекладознавстві. Основні механізми міжмовного контакту – інтерференція, трансференція та

конвергенція – набули множинності інтерпретацій, які часто є антагоністичними у наукових розвідках [4, 5, 23, 24, 56, 80, 90, 91, 208]. Інтерференцію у перекладі та лінгвістиці розглядають як: 1. Негативне явище [12, 15, 17, 19, 23, 56], 2. Позитивне явище [4, 5, 42, 47, 91], 3. Мовне явище [4, 5, 12, 56, 92, 118] 4. Мовленнєве явище [114, 134, 140, 143]. Трансференцію розуміють як процес, який безпосередньо пов'язаний з інтерференцією, що часто призводить до наукового термінонакладання та ототожнення цих явищ [12]. Конвергенцію у лінгвістиці розуміють як: 1. Змішування мов [1, 12, 23] 2. Мовленнєве уподібнення [149], 3. Стилiстичне уподібнення [82, 184], 4. Мовне витіснення [91, 114]. Отже, єдиного розуміння даних механізмів мовного контакту не існує.

Тим не менше, основну увагу науковці-перекладознавці приділяють явищу інтерференції як основному механізму мовних контактів у перекладі [5, 12, 198, 208, 216]. У вітчизняному перекладознавстві утвердилась загальна тенденція до розгляду інтерференції як негативного явища, що перешкоджає налагодженню комунікації між контактуючими аудиторіями, разом з тим, зарубіжні вчені-перекладознавці оперують терміном «interference» для окреслення всіх можливих інтерферентних процесів у перекладі [80, 82, 154, 155, 169, 176, 184].

Перша гіпотеза нашого дослідження полягає у тому, що міжмовна співзвучність термінів «інтерференція» та «interference» часто призводить до їх ототожнення як тих, що описують однакові процеси у перекладі. Натомість, механізми, що характеризуються цими термінами, є нетотожними, натомість часто виявляються протилежними.

Друга гіпотеза полягає у тому, що явища інтерференції, трансференції та конвергенції у перекладознавстві описують *різні* механізми інтерферентних процесів у перекладі.

Третя гіпотеза ґрунтується на тому, що інтерферентні процеси у перекладі художніх та нехудожніх текстів мають різні прояви, мотиви та наслідки.

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності теоретичної систематизації інтерферентних процесів у перекладі художніх та нехудожніх текстів та напрацюванні єдиного підходу до процесів інтерференції, трансференції та конвергенції у сфері перекладознавства.

Об'єктом дослідження є фрагменти ЦТ та ВТ художньої та нехудожньої літератури, в яких спостерігається інтерферентний вплив ВТ.

Предметом дослідження є типологія мовних та мовленнєвих характеристик інтерферентних процесів.

Головна мета полягає у розробці єдиного перекладознавчого підходу до механізму інтерферентних процесів та їх аналізі у художньому та нехудожньому перекладі, визначенні причин та наслідків інтерференції, трансференції та конвергенції у різножанрових перекладах.

Відповідно до поставленої мети у роботі вирішуються наступні **завдання**:

1. Розмежувати явища «інтерференції» та «інтерферентності» як нетотожні у сфері перекладознавства.
2. Напрацювати комплексний підхід до аналізу інтерферентних процесів у перекладі.
3. Розробити ступеневу парадигму інтерферентності у перекладі та описати її ступенів: «інтерференція», «трансференція» та «конвергенція».
4. Зіставити прояви інтерферентності на різних ступенях у художньому та нехудожньому перекладі, описати та дослідити її механізми, проаналізувати її причини та наслідки.
5. Визначити функціональність кожного зі ступенів інтерферентності у перекладі художніх та нехудожніх текстів.
6. Встановити прагматичний аспект інтерферентності у перекладі художніх та нехудожніх текстів.
7. Розглянути конвергентні процеси як механізми метафоризації та неологізації у художньому перекладі.

У ході дослідження були використані наступні **методи**: *1)індукції*, який визначається оберненим напрямком від акумулювання емпіричного матеріалу до його предметного дослідження; *2)узагальнення*, який слугував засобом розширення підходів до основних досліджуваних; *3)зіставного аналізу*, зокрема у порівнянні перекладацьких стратегій; *4)прагматичного аналізу* – для аналізу комунікативної функціональності інтерферованого елемента у тексті перекладу; *класифікаційних мереж* та *накладання*, що виявляє природу часткової тотожності мовних явищ, їх незбігу та відсутності мовної одиниці в одній із зіставляваних мов; *5)синтезу* – узагальнення одержаних результатів, яке виокремлюється у загальні висновки.

Методологічну базу дослідження складають теоретичні роботи вітчизняних та зарубіжних учених: із перекладознавства – Дж. Гауз [168, 169], Г. Турі [208, 213, 214, 215, 216, 217, 218], В. Алімова [4,5], В. Карабана [48, 56, 57], Л. Коломієць [60, 61, 62, 63, 64, 65], О.Чередниченка [115], Т. Кияка [58], О.Васильченко [25, 26, 27], К. Райс [196, 197, 198], А.Нойберта [82, 184], О. Швейцера [119, 120, 121, 122, 123, 124, 125], В. Комісарова [66, 67, 68, 69, 70], М. Бейкер [134, 135], В. Коптілова [72, 73], К. Хопкінсона [174], І. Івен-Зохара [153,154], Ф. Айхели [155], Ж. Мунена [80], Е. Ептер [132, 133] Х. Лауфера [175], Н.Гранді [161], В. Ярцевої [131], Г. Гака [34, 35, 36, 37], Дж.Когена [146], А.Лефевра [177, 178], Р.Якобсона [173], О. Кальниченка [55], Ф.Шлеєрмахера [204], Ш. Блум-Кульки [141], О. Каде [174] та М. Снелл-Хорнбі [209]; із лінгвістики – У. Вайнрайха [23, 24], І. Бодуена де Куртене [20], З. Блягоза [19], Л. Бараннікової [14], В. Панфілова [83, 84], А. Левицького [75], Ю. Сорокіна [95, 96, 97], О.Потебні [86, 87] Е. Хаугена [114], Л. Щерби [128], С. Семчинського [92, 93], Ю. Жлуктенка [47], Л. Виготського [33], Ч. Фріза [156, 157, 158, 159], М. Вернера [137], В. Розенцвейга [90, 91], Л. Бараннікової [14] та Е. Бліндуса [17].

Матеріалом дослідження слугували переклади художніх та нехудожніх текстів: 1. українськомовні, російськомовні та італійськомовний переклади трагедії «Король Лір» В. Шекспіра Василем Баркою,

Пантелеймоном Кулішем, Максимом Рильським, Борисом Пастернаком, Осією Сорокою, Олександром Флорі, Олександром Дружиніним, Тетяною Щепкіною-Куперник та Гофреддо Раппоні, 2. англійськомовний переклад повісті Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» Марком Царинником, 3. англійськомовний переклад памфлета Миколи Хвильового «Камо грядеши» Мирославом Шкандрієм, 4. українськомовний переклад офіційного документу «Charter for Regional or Minority Languages», 5. офіційні англійськомовні переклади Першої та Другої Періодичних доповідей України про виконання Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, 6. Офіційні українськомовні переклади доповіді Експертів Ради Європи про виконання Україною Хартії регіональних мов або мов меншин, 7. Офіційні англійськомовні переклади прес-релізів та новин, 8. Офіційний українськомовний переклад документу-довіді «Report of the Personal Representatives of the OSCE Chair-in-Office on Tolerance Issues», 9. українськомовні та англійськомовні переклади газетних статей, 10. Офіційні англійськомовні переклади-анотації законів України, 11. українськомовний переклад телевізійного шоу Top Gear. Загальний обсяг матеріалів дослідження складає 7659 сторінок.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у ньому вперше досліджено та класифіковано механізми інтерферування у перекладі художніх та нехудожніх текстів, визначено ступеневу парадигму інтерферентності та детально описано механізм прояву кожного з її ступенів. Крім того, проведено зіставний аналіз проявів інтерференції, трансференції та конвергенції на матеріалі перекладів художніх та нехудожніх текстів. Пропонується розглядати конвергентні процеси у художньому перекладі як механізми метафоризації та неологізації мовлення перекладу.

Теоретичне значення роботи полягає у розробці та класифікації інтерферентних процесів у перекладі та їх перекладознавчому аналізі, у напрацюванні підходів до явищ інтерференції, трансференції та конвергенції.

Практична цінність роботи полягає у можливості застосування її основних теоретичних положень, висновків та практичних досліджень у теоретичних та практичних курсах та спецкурсах із галузевого перекладу та загальної теорії перекладу, зокрема у курсах художнього перекладу, юридичного перекладу, техніки письмового перекладу, редагування перекладу та прикладного перекладознавства.

Положення, що виносяться на захист:

1. Інтерферентність є характерною ознакою будь-якого тексту перекладу, що характеризується різнобічним впливом на нього тексту оригіналу.
2. Інтерферентність у перекладі актуалізується на трьох ступенях: інтерференція, трансференція, конвергенція.
3. Інтерференція у перекладі – несвідоме, автоматичне та оказіональне порушення норм та узусу ЦТ під впливом як мови оригіналу, так і структури ВТ на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях. Інтерференція призводить до викривлення повідомлення та непорозуміння між контактуючими спільнотами або групами.
4. Трансференція у перекладі – свідоме, вмотивоване та оказіональне порушення норм та узусу ЦТ під впливом структури ВТ на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях. Трансференція не призводить до викривлення чи втрати повідомлення, натомість слугує засобом його експлікації.
5. Конвергенція у перекладі – уподібнення мовних та мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, що не призводить до порушення норм мови перекладу та вторгнення іншомовного елемента. Конвергенція є засобом метафоризації та неологізації мовлення у художньому перекладі.
6. Для художнього перекладу характерними є процеси трансференції та конвергенції, в той час як для нехудожнього перекладу характерними є процеси інтерференції та трансференції.

7. Комунікативна функціональність тексту оригіналу є основним рушієм інтерферентного процесу у перекладі.

Апробація результатів дослідження. Окремі теоретичні узагальнення та практичні напрацювання дисертаційного дослідження висвітлено у доповідях та обговорено на одинадцяти Всеукраїнських і Міжнародних конференціях: I Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Іноземна філологія у XXI столітті» (Запорізький національний університет, 10-11 квітня 2008 р.), VIII Міжнародна науково-методична конференція «Методологічні проблеми сучасного перекладу» (Сумський державний університет, 23-25 січня 2009 р.), Наукові читання молодих учених Інституту філології «Європейські мови в комунікативному просторі XXI століття» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 21-22 квітня 2009 р.), I Всеукраїнська науково-практична конференція «Переклад у мультикультурному просторі: школи, традиції, перспективи» (Херсонський державний університет, 20-21 травня 2010 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 24-25 березня 2011 р.), Всеукраїнська наукова конференція за участю молодих учених «Концепти та константи в мові, літературі, культурі» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 14 квітня 2011 р.), XX Міжнародна наукова конференція ім. проф. Сергія Бураго (Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 20-23 червня 2011 р.), Міжнародна наукова конференція «Англійський ренесансний парнас: В. Шекспір і його сучасники» (Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Класичний приватний університет, Український міжуніверситетський науково-дослідницький шекспірівський центр, 22-25 вересня 2011 р.), Міжнародна наукова конференція «Творчий спадок А.О. Білецького в новітніх парадигмах наукового знання: до 100-річчя від дня народження» (Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 21 жовтня

2011 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 29-30 березня, 2012 р.).

Публікації. Положення дисертації висвітлено у восьми наукових статтях, виконаних одноосібно, з них сім – у фахових виданнях, затверджених МОН України, та одній – у закордонному науковому збірнику.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та переліку використаної літератури, що містить 289 позицій. Загальний обсяг роботи - 220 сторінок, з них 193 основного тексту.

Дисертаційна робота виконувалась у рамках тем наукових досліджень Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації» №06БФ044-01 та «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність» №11БФ044-01, затверджених МОНмолодьспорту України.

У **вступі** обґрунтовано актуальність запропонованого дослідження, наукова новизна, теоретичне значення та практична цінність роботи, окреслено основні проблеми дослідження та сформульовано положення, що виносяться на захист.

Перший розділ «Інтерферентні процеси у мовній взаємодії та у сфері перекладу: теоретичні та методологічні засади дослідження» присвячено огляду теоретичних напрацювань із теорії мовних контактів у лінгвістичній науці, зокрема розглянуто традиційні підходи до явищ «інтерференції», «трансференції» та «конвергенції». Крім того, у першому розділ викладено множинність інтерпретацій явища інтерференції у лінгвістиці та перекладознавстві, окреслено теоретичне підґрунтя нашого дослідження, а саме: у ньому обґрунтовано теоретичне розмежування явищ інтерференції та інтерферентності, запропонована ступенева парадигма інтерферентності у перекладі та проведено загальний теоретичний аналіз її

ступенів. В цьому розділі також проілюстровано методологічну основу дослідження.

Другий розділ «Особливості прояву ступеневої парадигми інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладах» присвячено аналізу прояву кожного зі ступенів інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі. Зокрема, розглянуто ступінь інтерференції у нехудожньому перекладі на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови, а також зазначено її причини та наслідки у процесі та результаті перекладу. Крім того, в цьому розділі досліджено прояви трансференції у нехудожньому та художньому перекладі на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови та визначено її мотиви та наслідки. Разом з тим, у другому розділі досліджено ступінь конвергенції як засобу метафоризації та неологізації у художньому перекладі та детально проаналізовано її механізми.

Третій розділ «Інтерферентність у художньому та нехудожньому перекладах» присвячено аспектному аналізу інтерферентних процесів у перекладі офіційних назв установ та організацій і реалій у нехудожніх текстах та аналізу інтерферентних процесів у художньому перекладі крізь призму неоромантичної концепції у перекладах трагедії В. Шекспіра «Король Лір» Василем Баркою та Пантелеймоном Кулішем.

У Загальних висновках систематизовано теоретичні та практичні напрацювання дисертаційного дослідження та окреслено перспективи розробки запропонованої теорії у подальших дослідженнях з перекладознавства.

РОЗДІЛ 1. ІНТЕРФЕРЕНТНІ ПРОЦЕСИ У МОВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ТА У СФЕРІ ПЕРЕКЛАДУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Міжмовна інтерференція у теорії мовних контактів

Питання взаємодії мов перебуває у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених-лінгвістів. Трагування явища мовних контактів завжди викликало множинність його інтерпретацій. Одним із важливих елементів мовного контакту є міжмовна інтерференція як явище, що характеризує процес та результат впливу однієї мови на іншу. Розробкою підходів до явища міжмовної інтерференції займалися У Вайнрайх [23, 24], Е. Хауген [115], З. Блягоз [19], С. Семчинський [93, 94], Ю. Жлуктенко [47], В. Розенцвейг [91, 92], Г. Турі [209, 214, 215, 216, 217, 218, 219], Е. Ахукзянов [12], Л. Бараннікова [14], Е. Верещагін [28], Ю. Дешерієв [42], В. Карабан [56], А. Честерман [144, 145], Е. Денісон [150], Й. Елснесс [152], І. Івен-Зохар [155], Н. Гранді [162], Л. Виготський [33], Ч. Фріз [157, 158, 159, 160], М. Вернер [138] та ін.

У лінгвістичній науці утвердилась загальна точка зору, що міжмовна інтерференція як складова мовного контакту є багатоскладовою системою взаємовпливу, взаємопроникнення та взаємодії мовних та мовленнєвих одиниць [12, 19, 23, 47, 91, 93]. Багатоаспектність явища міжмовної інтерференції пояснюється її всеохоплюючою дією на всіх рівнях у процесі мовного контакту.

Досі не існує єдиного підходу серед учених щодо актуалізації у мові явища інтерференції: її розглядають як негативне явище, що призводить до порушень мовних структур, та як механізм ускладнення мовного контакту [23], з іншого боку, інтерференцію розглядають як мовну норму та мовне взаємонакладення [14]. Деякі вчені вважають міжмовну інтерференцію результатом взаємодії мов [49, с. 67], інші – процесом мовного контакту [91]. Характер прояву інтерференції також не набув єдиної інтерпретації: деякі

вчені зазначають, що інтерференція – процес мовленнєвої зміни [109, 115, 146], інші вважають її суто мовним явищем [19, 23, 34, 56].

«Великий лінгвістичний енциклопедичний словник» фіксує наступне визначення інтерференції: **Інтерференція** – (від лат. *inter* - взаємно, між собою; *ferio* - вдаряю, вражаю) – взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що відбувається або у процесі мовного контакту, або у процесі індивідуального вивчення іноземної мови та виражається у відхиленні від норм і систем іноземної мови під впливом рідної мови (*переклад наш. – С.С.*) [269, с. 197].

З. Блягоз визначає міжмовну інтерференцію як «взаємодію двох мовних систем, у результаті чого відбувається реорганізація системи однієї із мов» (*підкреслення наше. – С.С.*) [19].

Е. Хауген вважає інтерференцію певною стадією процесу взаємодії, на якому іншомовний елемент вже використовується у мові, але ще не включений до неї остаточно (*підкреслення наше. – С.С.*) [115, с. 20].

У. Вайнрайх у монографії «Мовні контакти», виданій у 1979 році, здійснив ґрунтовний аналіз теорії міжмовної інтерференції [23]. Інтерференцію він визначає так: «Поняття інтерференції передбачає перебудову моделей, що є результатом введення іншомовних елементів у ті зони мови, які вирізняються більш організованою структурою, наприклад, ядро системи фонем, більша частина морфології та синтаксису, деякі сфери словника ...» (*переклад і підкреслення наші. – С.С.*) [23, с. 22]. Дослідник наголошує на тому, що розглядати інтерференцію як звичайне запозичення є надлишковим спрощенням і наводить думку Х. Фогта про те, що будь-яке збагачення чи збідніння мови спричинює перебудову всіх її попередніх опозицій, і допускати, що елемент просто додається чи зникає з системи, означає руйнувати саме визначення системи [23, с. 22]. «Можна говорити про запозичення тоді, коли йдеться про перенесення елемента як такого, хоча у цьому випадку інтерференція, тобто перебудова всієї системи, буде також актуальною» [23, с. 23]. Серед причин запозичення і, як результат,

лексичної інтерференції можна виділити опозицію частотності використання певної лексичної одиниці: чим менш частотною є лексична одиниця, тим вона легше піддається заміщенню. (*підкреслення наше.* – С.С.) [23, с. 96].

На думку У. Вайнрайха, необхідно чітко розмежовувати інтерференцію у мові та мовленні. В момент мовлення інтерферований елемент набуває рис оказіонального запозичення, а в мові він закріплюється завдяки багаторазовій появі. «У мовленні інтерференція подібна піску, що змивається течією, у мові ж її можна порівняти з подібним піском, що осів на дно озера» (*переклад наш.* – С.С.) [23, с. 36]. У мовленні найважливішими факторами є сприйняття елементів іншої мови та мотиви запозичень, а у мові головний інтерес полягає у фонетичній, граматичній, семантичній і стилістичній інтеграції іншомовних елементів (*переклад наш.* – С.С.) [23, с. 37]. Дослідник з-поміж інших факторів особливо виділяє соціокультурне середовище, що неодмінно впливає на перебіг процесу інтерференції: «Розповсюдження, стійкість та зникнення окремих явищ інтерференції можливе тільки у тому випадку, коли ми враховуємо екстралінгвістичні фактори» (*переклад наш.* – С.С.) [23, с. 25]. Інтерференція у цьому випадку розглядається як один із проявів взаємопроникнення культур та акультурації.

Явище міжмовної інтерференція ґрунтовно досліджено у монографії «Мовні контакти» В. Розенцвейгом [92]. Дослідник розглядав міжмовну інтерференцію у рамках мовних контактів, у результаті яких відбувається два основних процеси: «інтерференція та конвергенція. Інтерференція – порушення білінгвом правил узгодження контактуючих мов, що виражається у його мовленні» (*переклад і підкреслення наші.* – С.С.) [92, с. 4]. «Конвергенція – зміни у мовах, що контактують, разом з цим такий процес можна описати як уподібнення характеристик їхніх означуваних та означувальних» (*переклад і підкреслення наші.* – С.С.) [91, с. 4]. В. Розенцвейг розглядав інтерференцію з точки зору її актуалізації у мовленні білінгвів і у процесі контакту двомовних груп. Учений виділяв два види білінгвізму: 1. координативний (мовець володіє двома мовами у рівній мірі) 2.

субординативний (одна із мов є іноземною для мовця). Очевидно, що **перекладач є субординативним білінгвом.**

В. Розенцвейг вважає, що інтерференція ускладнює процес контактування мовних груп. Одним із результатів інтерференції є повна конвергенція, що зводиться аж до повного уподібнення двох мов [92, с. 6].

Відомим є лінгвістичне визначення інтерференції Ю.Жлуктенка, який розглядає її як «зміни в структурі мови та її семантизації, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту» [47].

С. Семчинський поглиблює вчення про мовні контакти та взаємодію мов у монографії «Семантична інтерференція мов». Науковець вважає хибним ототожнювати ці два явища та чітко їх розрізняє: «Коли ми говоримо «взаємодія мов», то маємо на увазі лінгвістичний процес, в якому беруть участь дві різні мовні структури; коли ж говоримо «мовні контакти», маємо на увазі насамперед стан взаємодіючих мов» [93, с. 18] (*переклад наш. – С.С.*). Ю. Жлуктенко дотримується подібної точки зору, підкреслюючи, що поняття «мовні контакти» та «взаємодія мов» співвідносяться як причина та наслідок [47].

С. Семчинський виділяє множинність термінів на позначення результату мовного контакту, поміж них такі: «наслідки взаємодії мов», «результат мовного контакту», «субстрат», «запозичення» чи «іншомовний елемент». Множинність явищ на позначення впливу однієї мови на іншу можна об'єднати під одним терміном «інтерференція» [93]. При чому науковець чітко наголошує, що цим терміном «позначають не лише наслідки процесу взаємодії мов, а й сам процес порушення норм мов, що взаємодіють» (*переклад наш. – С.С.*) [47, с. 19]. Термін «іншомовний елемент», за Ю. Жлуктенком, не є вдалим, оскільки «якщо цей елемент вже увійшов до певної мовної структури, він не може вважатися іншомовним» [47, с. 19].

Є. Верещагін пропонує термін «інтеграція» на противагу терміну «запозичення». Інтеграцію він вважає «процесом, у результаті якого

іншомовний елемент уже увійшов у структуру мови, а запозичений тільки механічно додався» (переклад і підкреслення *наші*. – С.С.) [28]. Ю. Жлуктенко не погоджується з цією гіпотезою, наголошуючи, що якщо іншомовний елемент запозичується, то це означає, що він уже увійшов у мову і має вплив на всі інші елементи у мовній структурі [47]. С. Семчинський, у свою чергу, називає запозиченням «будь-який елемент іншомовного походження, який увіходить до системи мови реципієнта» [93, с. 20]. Науковець підкреслює, що відмова від «своїх лексем», тобто їхнє заміщення іншомовними елементами, є негативним запозиченням, хоча визнає той факт, що унаслідок взаємодії мов інтерференція призводить до збагачення обох мов [93, с. 29].

Отже, існує певна опозиція між негативним та позитивним запозиченням. Згідно з класифікацією взаємодії мов А. Білецького, який виділяє типи взаємодії згідно із критерієм інтенсивності впливу [92, с. 36], **негативне запозичення** (зникнення однієї структурної одиниці на заміщення новою) – це найвищий рівень взаємодії мов: мовне злиття. **Позитивне запозичення**, у свою чергу, належить до схрещення, тобто є рівноправним співіснуванням у мові «свого» та «чужорідного» структурного елемента. Словосполучення «рівноправне існування» вжито тут у суто теоретичному значенні, оскільки абсолютно рівноправного існування, тобто вживання, у мові двох чи більше структурних елементів (свого та запозиченого) бути не може. У різних мовних та мовленнєвих ситуаціях той чи інший елемент матиме більшу частотність уживання. В індивідуальному мовленні білінгва рівноправне співіснування відбувається лише на початковому етапі усвідомлення мовних одиниць, а у випадку їхнього вживання білінгв віддає перевагу тому чи іншому елементу у залежності від комунікативної ситуації, екстралінгвістичних та психолінгвістичних факторів. Так, у результаті мовного контакту відбувається або позитивний, або негативний взаємовплив на всіх рівнях мовної системи.

Явище взаємовпливу та взаємопроникнення мовних структур набуло великої популярності серед інших учених-лінгвістів. Так, проблемою взаємодії мов займалися Л. Щерба [129], І. Бодуен де Куртене [2], В. Ярцева [132], З. Блягоз [19], Л. Бараннікова [14], В. Панфілов [84, 85], А. Левицький [76], Ю. Сорокін [97, 98], Е. Хауген [115], В. Алімов [4, 5] та інші.

Лінгвістична наука важливим критерієм оцінки процесу та результату мовного контакту вважає ступінь взаємопроникнення у системи та структури мов. Проникнення відбувається з різних причин: так, Ю. Жлуктенко виділяє серед причин мовних контактів лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори: близькість контактуючих мов, їхня спорідненість, соціокультурні особливості контактуючих мов, ставлення мовних колективів до мовного доробку, розвиненість літератур контактуючих мов та ін. [47]. Дослідник виходить за рамки виключно лінгвістичного підходу та бере до уваги також і зовнішні фактори, які нерозривно поєднані з природою мови та мовлення. Культура та мова є діалектичним цілим, нерозривним поєднанням у своєму співіснуванні та контактуванні. Цей підхід є визначальним для розширення актуалізації інтерферентних процесів у перекладі.

Отже, у лінгвістичній науці міжмовна інтерференція розглядається як процес та результат мовних та мовленнєвих контактів, що актуалізується у структурних порушеннях та якісних змінах контактуючих мов та має як позитивні, так і негативні наслідки.

1.2. Перекладознавчий підхід до явища міжмовної інтерференції: стан дослідженості проблеми

Інтерферування у процесі перекладу є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-перекладознавців та перекладачів (О. Швейцера [120 – 126], В. Комісарова [67 – 71], В. Карабана [57], В. Коптілова [73], В. Алімова [4, 5], Г. Гака [34 – 37], Х. Лауфера [176], А. Нойберта [185], Г. Турі [209, 214 – 219], М. Бейкер [136], Дж. Гауз [169,

170], І. Івен-Зохара [155], Ж. Мунена [81], Ф. Айхели [156], К. Хопкінсона [173] К. Райс [197, 199] та ін.)

Водночас, учені-перекладознавці не дійшли єдиної інтерпретації явища інтерференції у перекладі. Так, її розуміють по-різному: 1. **Контамінація мови перекладу** [57, 67, 120] 2. **Негативний трансфер**, що призводить до буквалізму [34, 69, 121] 3. **Недопереклад** (недотрансформований переклад) [126] 4. **Негативне чи позитивне перенесення** іншомовних елементів тексту оригіналу у текст перекладу [170, 185, 209] 5. **Порушення мови перекладу** під впливом мови оригіналу [4, 5, 57, 68, 124] 6. **Порушення мовлення перекладу** під впливом мовлення оригіналу [81, 156, 170, 171, 214] 7. **Інструмент збагачення мовлення перекладу** [155, 216] 8. **Інструмент досягнення точності перекладу** [81, 166] та ін.

Із даного переліку тлумачень інтерференції у перекладі різними вченими можна зробити висновок про те, що:

1. Немає єдності між вченими щодо позитивної та негативної інтерференції у перекладі;
2. Невизначеною залишається площина прояву інтерференції: мова чи мовлення;
3. Вітчизняні та зарубіжні вчені по-різному тлумачать явище інтерференції у перекладі.

Необхідно підкреслити, що своєрідність розвитку традицій перекладознавства, що його досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, продукує дещо відмінний підхід до процесу міжтекстових контактів у перекладі. Так, загальним підходом до процесу інтерференції у вітчизняному перекладознавстві є його розуміння як фактора ускладнення комунікативного процесу через порушення норм цільової мови, тобто мається на увазі негативний прояв інтерференції. Зарубіжні вчені розглядають інтерферентний процес (interference), зокрема, і як контакт двох текстів через креативні перетворення перекладачем цільового мовлення,

уподібнення структурних елементів тексту перекладу та тексту оригіналу [149, 155, 166, 174, 203, 217], тобто інтерферентний процес може бути також і позитивним та функціональним.

В. Карабан визначає граматичну інтерференцію мови оригіналу у перекладі як уживання словоформ, словосполучень і синтаксичних конструкцій мови оригіналу у перекладі за нормами мови оригіналу, а не цільової мови; невживання у перекладі тих словоформ, словосполучень та синтаксичних конструкцій, які відсутні у мові оригіналу [56, с. 10].

При цьому науковець визначає інтерференцію як явище суто негативне, яке у будь-якому випадку призведе до помилок, буквалізму, непорозуміння. Визначено два типи інтерференції: звужувальна та негативна [56, с. 9]. Звужувальна інтерференція спричинена невживанням або недостатнім вживанням автентичних елементів іноземною мовою під час перекладу цією мовою або ж уживанням ідентичних конструкцій, зворотів, слів, які присутні у рідній мові, нехтуючи належним відповідником в іноземній мові. Негативна інтерференція – це інтерференція, «результатом якої є грубі помилки у тексті перекладу» [56, с. 9]

Французький лінгвіст Ж. Мунен висуває проблему наукової дискусії між лінгвістами та перекладознавцями з огляду на те, що лінгвісти вважають систему мови непроникною, у той час як перекладачі постійно «варіюють» мовні структури для досягнення бажаного результату у перекладі [81]. Він критикує У. Вайнраха, який вважає, що інтерференція – це явище, «яке як народжується, так і може вмерти усередині самого індивіда» (*переклад наш. – С.С.*) [23, с. 33]. Ж. Мунен підкреслює, що жодна система мови – морфологічна, синтаксична, фонологічна, лексична – не може похвалитися своєю міцністю і непорушністю. Якщо у ланцюжку мовних систем одна із них піддається впливу, то далі кожна із них зазнає змін, оскільки вони є взаємопов'язаними. Учений стверджує, що «перекладач – посередник передачі інтерференції, що впливає на мовні системи, які, насправді, є дуже хиткими» (*переклад наш. – С.С.*) [81, с. 38].

В. Комісаров припустив, що теоретично кожний текст перекладу містить інтерферентні явища, і вони не завжди мають характеристики негативного трансферу, а часто сприяють «розширенню семантичного потенціалу лексеми через влучне втілення іншомовного елемента у перекладі» (*переклад і підкреслення наші. – С.С.*) [68].

Науковець пропонує явище «доцільної інтерференції», що стосується декількох прийомів перекладу: 1. Транскрипція, 2. Транслітерація, 3. Порушення мови перекладу для передачі контамінованого мовлення. Говорячи про доцільну інтерференцію, В. Комісаров згадує зміну конотативного навантаження лексеми *«прорыв»*, яка під впливом англійської лексеми *«breakthrough»* набула у процесі перекладу позитивності через поєднання у словосполучення *«breakthrough in cooperation, talks»*, і т.д [70]. Даний приклад навряд чи можна назвати проявом власне інтерференції, оскільки лексема *«прорыв»* не містить іншомовного елемента на жодному із рівнів мови. Натомість, тут доцільно говорити про інтерферентне явище, яке завдяки частотності актуалізації у перекладі призвело до того, що дана лексема набула іншої асоціації, а отже і змінило її конотацію. Однак, справедливо зазначити, що лексема *«прорыв»* набула позитивної асоціації під впливом внутрішньомовних зв'язків. Варто лише згадати військову термінологію *«прорыв сил»*, *«прорыв с флангов»* *«прорыв производственных сил»*, яка під час Другої світової війни набула позитивної конотації стосовно радянських військових сил.

Іспанський перекладознавець та практик перекладу Х. Айхела вивчає інтерферентні явища у процесі перекладу наукових та науково-технічних текстів, які є найбільш розповсюдженим типом перекладених текстів згідно досліджень, проведених Університетом Аліканте в Іспанії [156]. Науковець аналізує *«interference»*(інтерферентний процес) із точки зору дескриптивних підходів у перекладознавстві. Його мета – не звинувачувати перекладача у неправильному перекладі (*«bad translation»*) [156, с. 76], а визначити наслідки інтерферентного процесу, мотиви, якими керується перекладач. Він

визначає «interference» як «перенесення у цільовий текст лексичних, синтаксичних, культурних чи структурних елементів, що є типовими в іншій семіотичній системі, але неприродні чи неіснуючі у цільовому контексті» [47, с. 80] (*переклад і підкреслення наші. – С.С.*). Науковець зазначає, що перенесення елементів може бути як несвідомим так і свідомим. Він виділяє такі види трансферу: лексичний, синтаксичний, культурний, структурний та прагматичний. Х.Айхела наголошує на тому, що явище «interference» завжди вважалося негативним явищем – «*howler*» [156, с. 78] (груба помилка), щось, «проти чого необхідно боротися, оскільки воно заважає природності звучання, транспарентності мови та легкості сприйняття та читання» (*переклад наші. – С.С.*) [156, с. 78].

О. Швейцер зводить інтерференцію у перекладі до несвідомого перенесення мовних елементів оригіналу у переклад, що призводить до буквального перекладу, у результаті чого продукується «недоперекладений, недотрансформований та помилковий еквівалент» [120] (*переклад наші. – С.С.*). На думку науковця, інтерференцію у перекладі необхідно розглядати як «неприпустиме» явище [120].

К. Хопкінсон зазначає, що проблема мовної інтерференції є фактором будь-якого процесу перекладу [173]. Дослідник аналізує насамперед комерційний переклад. Він наголошує, що результат такої інтерференції (interference), наслідок взаємодії двох мов у перекладі, зазвичай буде включати у себе елементи так званої «translationese», тобто нестандартної версії цільової мови, яка так чи інакше перебуває під впливом вихідної мови [173]. Теоретичним підґрунтям явища, яке досліджував науковець, слугує так звана «interlanguage» [173] - проміжна мова, або міжмова. Таке теоретичне підґрунтя було вперше розроблене Л. Селінкером на початку 1970 років, тепер цей термін став загальноприйнятим та загальноновживаним у прикладній лінгвістиці, особливо у дослідженнях, пов'язаних із вивченням іноземної мови. Суть цієї теорії полягає у тому, що некомпетентність мовця чи перекладача призводить до створення посередньої мови «intermediate

language» [206]. К. Хопкінсон підкреслює той факт, що чим більш компетентним є перекладач, тим менше елементів ВМ залучено у ЦТ. Науковець виокремлює три головні фактори, що впливають на продукування «міжмови»:

1. Неадекватні довідкові джерела (inadequate reference materials).
2. Висновки, що базуються на припущеннях «false friends» (generalization from false hypothesis).
3. Системні та структурні відмінності між мовами (systemic and structural differences between two languages) [173].

По суті, К. Хопкінсон досліджував негативний прояв міжмовної інтерференції у перекладі, що призводить до порушень норм цільової мови, а отже, до неадекватного перекладу, тобто у його розумінні «міжмова» є явищем, що перешкоджає продукуванню «правильного» перекладу, хоча вчений підкреслює той факт, що посередня мова – є однією із найголовніших рис перекладеного тексту [173].

Г. Турі досліджував «interference» (інтерферентний процес) у рамках проблеми еквівалентності у перекладі. Його практичний доробок як перекладача та дослідження еквівалентних зв'язків між елементами тексту оригіналу та тексту перекладу дозволили йому дійти висновку про те, що «interference»– це універсалія будь-якого тексту перекладу. Науковець пішов далі у поясненні своєї гіпотези щодо інтерферентного процесу: він зазначає, що будь-який текст перекладу містить «міжмовні форми», які характеризують власне те, що певний текст є текстом перекладу: «інтерферентне явище має сприйматися як апіорний феномен у будь-якому системному дескриптивному дослідженні перекладу ...» [209]. Свідоме використання форм «міжмови» є одним із важливіших елементів, що виправдовує перекладача, який хоче показати, що текст є насправді перекладом» [215]. Поява міжмовних форм є ознакою виключно процесу перекладу і жодним чином не може характеризувати мовні процеси поза перекладом, наприклад, під час мовного контакту білінгвів.

В. Комісаров також розробляв систему «під-мови перекладу» (подъязык перевода) [68], яка базується на «відмінностях перекладених текстів та неперекладених текстів», що дозволило йому відмежувати помилки перекладача від його «виправданих, свідомих дій» (*підкреслення наше. – С.С.*). [68]

З метою уточнення розуміння явища інтерференції у рамках нашого дослідження, необхідно розтлумачити наше бачення інтерферентного явища взагалі та інтерференції зокрема.

Тож, інтерферентне явище у перекладі актуалізується як негативний чи позитивний трансфер мовних елементів тексту оригіналу у текст перекладу на всіх його рівнях, що призводить до структурного порушення цільової мови тексту перекладу. Даний трансфер завжди передбачає перенесення іншомовного елемента, який ще не укорінився у мовному цільовому тезаурусі та завжди є незвичним для цільового читача. Наприклад, фонографічне траскодування інтернаціоналізмів в українській мові (*promotion – промоція, procrastination – прокрастинація*). Залежно від характеру інтерферентного явища (негативний чи позитивний), даний трансфер може бути як свідомим, так і несвідомим. Несвідомий трансфер є негативним перенесенням іншомовних елементів тексту оригіналу у текст перекладу, часто спричиненим некомпетентністю перекладача, відсутністю редакторської чи коректорської правок та стресовою ситуацією, пов'язаною зі стислими строками виконання перекладу. Це, наприклад, транслітерація псевдоінтернаціоналізмів, (їх ще називають «хибними друзями перекладача»), як от *accurate – точний (акуратний), complexion – колір обличчя (комплекція), regular – належний (регулярний), clay – глина (клей), «criminal – злочинець (кримінал)* та інші. Однією із головних причин негативного трансферу, або інтерференції, є виконання перекладу нерідною мовою для перекладача. Природно, що перекладач володіє нерідною мовою у меншій мірі, ніж рідною, тому часто саме це стає причиною негативного трансферу. Наслідками інтерференції у перекладі є викривлення змісту

повідомлення, а отже, при цьому відбувається викривлення головної функції перекладу – налагодження комунікації між двома різномовними спільнотами.

Позитивний трансфер у перекладі спричинений свідомим залученням іншомовних елементів у текст перекладу для делакунізації мови, наприклад, у певних терміносистемах для позначення термінологічної одиниці з метою унормування єдиної термінологічної бази (*localization* – локалізація, *formatting* – форматування, *tight budget* – тайм бюджет, *hedge* – хедж та ін.; для відтворення етно-специфічних реалій у тексті перекладу, які часто транслітеруються, або транскрибуються (*лісниця* [227] – *lisnytsya* [268, с. 19], *градівник* [227] – *hradivnyk* [261, с. 21], *млин* [227] – *mlyn* [261, с. 31], *трембіта* [227] – *trembita* [261, с. 42]); для прагматичної передачі особливостей мовлення персонажа твору, наприклад діалектного мовлення (*gentleman* ['dʒɪnti:lmən] [270] – *жінтільмен* [257, с. 5], *station* ['stoɪʃ(ə)n] [267] (*Yorkshire dialect*) – *стонція* [268], *right* [roɪt] [267] (*London cockney*) – *провильно* [269] та ін.); для актуалізації незвичності певного терміну у рекламних кампаніях із метою привернення уваги цільових клієнтів (*lime yourself* (*BBC Prime*) – *лаймни себе* (*OTV Ukraine*), *Intel inside* (*Intel Inc. Ad.*) – *Інтел інсайд* (*Intel UA*) та ін.)

Важливо підкреслити, що інтерференція завжди передбачає привнесення іншомовного елемента на всіх рівнях мови у текст перекладу та порушення норм цільової мови. Розглядаючи інтерференцію, необхідно зазначити, що дане явище є перш за все лінгвістичною категорією, аналіз якої передбачає вузькоспеціалізований розгляд інтерферентних явищ на лінгвістичному рівні структури мови, тобто необхідно брати до уваги виключно лінгвістичну опозицію між двома структурними елементами, між якими встановлюється зв'язок, та досліджувати інтерферентні процеси на певному мовному рівні.

Виходячи із визначення перекладу, обмеження тільки лінгвістичними опозиціями не вичерпує проблематики інтерферентних зв'язків, які

виникають у рамках процесу контактування вихідного та цільового текстів. Часто інтерферентні зв'язки спричинені не так розбіжностями контактуючих мов, як особливістю мовлення в тексті оригіналу, його художньою специфікою, жанрологією, соціокультурним навантаженням, авторитетністю тексту оригіналу у структурі текстів даного літературного періоду та пріоритетністю серед інших текстів [154], його прагматикою та комунікативною функціональністю. Інтерферентні зв'язки по-різному актуалізуються у залежності від жанру тексту, мети перекладу, потреб замовника перекладу та особливостей цільової аудиторії. Не можна нехтувати також і особистістю перекладача, через якого встановлюються інтерферентні зв'язки між текстами, хоча у зв'язку із цим необхідно наголосити, що не завжди інтерферентні зв'язки спричинені фактором перекладача, натомість сам перекладач опиняється у рамках вимог перекладу, наприклад, працюючи із текстом офіційно-ділового жанру, він повинен слідувати певним правилам та нормам побудови тексту перекладу.

1.3. Інтерферентність як перекладознавча категорія. Ступенева парадигма інтерферентності у перекладі

Усвідомлюючи суттєві розбіжності у тлумаченнях інтерферентних явищ взагалі та інтерференції зокрема у процесі та результаті перекладу як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-лінгвістами та перекладознавцями, вважаємо за необхідне проаналізувати та структурувати інтерферентні зв'язки у процесі перекладу та уточнити у рамках цього дослідження наш підхід до явища інтерференції та визначити її зв'язок із ширшими інтерферентними процесами.

Бачення «інтерференції» вітчизняними перекладознавцями базується на лінгвістичній природі терміна «інтерференція» та здебільшого зводиться до аналізу структурних порушень мови тексту перекладу під впливом мови тексту оригіналу [4, 5, 14, 23, 34, 42, 47, 56, 67, 74, 120]. Зарубіжні вчені-перекладознавці оперують терміном «interference», який має значно ширше

тлумачення, ніж термін «інтерференція» [81, 135, 155, 156, 170, 173, 176, 185]. Під поняттям «interference» учені розуміють увесь комплекс міжтекстуальних, лінгвістичних та екстралінгвістичних зв'язків у процесі перекладу, що спричинює як порушення норм цільової мови, так і збагачення мовлення в цільовому тексті через перекладацьку креативність та інновації. Поняття «інтерференція» традиційно асоціюється у вітчизняному перекладознавстві з негативними чи позитивними змінами у мові, у той час як «interference» у дослідженнях зарубіжних перекладознавців охоплює як мовні зміни [201], так і мовленнєві уподібнення [156], як мовні запозичення [23], так і okazіональні утворення [135], як вторгнення іншомовного елемента [92], так і модифікацію внутрішньомовних елементів під впливом структури тексту оригіналу [155]. Така розбіжність у тлумаченнях даних явищ дає нам підстави стверджувати, що ототожнювати поняття «інтерференції» та «interference» (інтерферентне явище) у сфері перекладознавства не є цілком коректним. Невизначеність та нечіткість розмежування явищ інтерференції та «interference» у процесі перекладу дає нам підстави припускати, що між цими двома явищами існують значні розбіжності.

З метою охопити якомога ширший простір інтерферентних процесів ми пропонуємо розмежовувати явища «інтерференції» та «інтерферентності» у перекладі. Інтерферентні явища у процесі перекладу не завжди вичерпуються власне інтерференцією, адже присутність іншомовних форм на всіх рівнях мови не завжди вичерпується інтерферентними процесами у перекладі, а скоріше вказує на один із його ступенів. Ми вважаємо, що «інтерференція» -- це **лінгвістичне поняття, яке вказує на вплив структур однієї мови на іншу у процесі мовного контакту, зокрема у перекладі, і завжди передбачає порушення ЦМ в ЦТ**. Інтерференція може відбуватися не тільки у процесі перекладу, а також і у процесі будь-якого мовного контакту. Інтерферентність – **ширше явище, що характеризує ознаку тексту перекладу чи його елемента, яка визначає ступінь впливу на**

нього оригінального тексту. Інтерферентність актуалізується виключно у рамках певної пари текстів та передбачає **оказіональне залучення не тільки іншомовних елементів (транслітерація, транскрипція, калька, напівкалька, порушення порядку слів, граматичне копіювання, буквальний переклад та ін.), а також і оказіональне уподібнення / наслідування внутрішньомовних елементів до структури вихідного тексту в їх незвичному поєднанні, дистрибуції, використанні, очудненні та очужиненні.** Інтерференція як вплив мови у її проникненні в іншу мову під час мовного контакту, зокрема і перекладу, – один із ступенів актуалізації інтерферентності.

Ми виходимо із гіпотези про те, що певні елементи у тексті перекладу наділені інтерферентним потенціалом, тобто є такими, які потенційно можуть бути інтерферовані у текст перекладу під впливом тексту оригіналу. Дані елементи складають великий корпус одиниць мовлення: метафори, епітети, реалії, неологізми, оказіоналізми, художні образи, синтаксичні конструкції, семантичні будови лексем, дистрибуції, кліше, асоціативи, інтертекстуальні одиниці, ремінісценції, алюзії та ін.

З метою точнішого визначення інтерферентних процесів вважаємо зміни, що відбуваються у тексті перекладу, змінами мовленнєвого характеру. Тоді як мову ми розуміємо як лінійну, унормовану структуру, що реалізується у мовленні.

Елементи тексту оригіналу уподібнюються на трьох ступенях інтерферентності:

- 1. інтерференція**
- 2. трансференція**
- 3. конвергенція**

Причому, кожний із цих ступенів визначає ступінь наближення тексту перекладу до тексту оригіналу.

1.3.1. Ступінь інтерференції

Ступінь «інтерференції» визначає, як було зазначено вище, привнесення іншомовного елемента з тексту оригіналу у текст перекладу. Даний трансфер є негативним та спричинює викривлення оригінального повідомлення із частковою чи повною втратою текстом перекладу його комунікативної функції. Ми вважаємо ступінь інтерференції у перекладі виключно негативним явищем. Серед причин інтерференції виділяємо такі:

1. перекладацька некомпетентність,
2. стислі строки виконання перекладу,
3. відсутність редакторської чи коректорської правок.

У рамках цього дослідження ми беремо до уваги не тільки лінгвістичні фактори, що спричиняють інтерференції (розбіжність структур двох контактуючих мов) [12, 14, 23, 42, 56, 92], а також конкретний текст оригіналу, структура якого спричинила інтерферентний результат у тексті перекладу.

Вирішальну роль у продукуванні інтерференції відіграє перекладач, а саме його некомпетентність. **Перекладацька некомпетентність** – професійна характеристика перекладача, в результаті несвідомих дій якого вихідний текст втрачає комунікативну спрямованість, стає незрозумілим цільовій аудиторії, або позбавляється більшості оригінальних стилістичних, комунікативних чи екстралінгвістичних характеристик. Перекладач, що припускається помилок у перекладі, тобто у результаті дій якого відбувається негативний трансфер, завжди автоматично, несвідомо копіює текстуальну будову оригіналу у тексті перекладу. Інтерференція у перекладі відбувається не тільки як процес контакту мов, а як процес контакту структур текстів. Тобто перекладач дозволяє тексту оригіналу мати такий вплив на текст перекладу, у результаті якого їх структури уподібнюються. Отже, ми вважаємо, що уподібнення структур тексту перекладу до тексту оригіналу має розглядатись як ключова причина інтерференції у процесі та результаті перекладу.

У сучасному перекладознавстві здійснювалися спроби охарактеризувати неопосередкований вплив тексту оригіналу на текст перекладу, таким чином окреслити загальні тенденції уподібнення вихідної та цільової структур у процесі перекладу та встановити певні універсалії, що притаманні виключно перекладеному тексту [136]. Так, К. Міхаїла припустила, що для аналізу процесів, які відбуваються під час контактування ВТ та ЦТ, необхідно брати до уваги «**незалежну-від-мови систему**» зв'язків між елементами ВТ та ЦТ, що у перспективі може сприяти встановленню системи універсальних зв'язків, за якими професійні перекладачі зможуть проводити самооцінку своїх перекладів [185, с. 150] (*переклад наш. – С.С.*).

До прикладу, проаналізуємо прояв інтерференції у перекладі нехудожнього тексту публіцистичного стилю:

Тому питання не формальних (як до 1 вересня), а поглиблених періодичних медичних оглядів у школах і дитсадках ми повинні поставити принципово і на передній план [231].

Therefore a question not formal (as till September 1), and the profound periodical medical surveys at schools and kindergartens we should put essentially and on the foreground [230].

По-перше, інверсійний порядок слів в оригінальному реченні слугує логічним наголосом на додаток «*питання оглядів*», що є темою повідомлення даного речення. Українська мова дозволяє вільний порядок слів для емпізи певної теми повідомлення, на відміну від англійської мови, в якій емпітичні конструкції актуалізуються граматичними структурами. У перекладі англійською мовою відбувається синтаксична інтерференція (копіюється порядок слів оригінального речення у перекладі), таким чином порушується синтаксична зв'язність англійського речення, оскільки іменники «*question - survey*» у препозиції у реченні перекладу сприймаються як підмети або як агенси у пасивній структурі.

По-друге, копіювання порядку слів призвело до граматичної інтерференції: активна конструкція «*ми повинні поставити*» перекладається

активною конструкцією «*we should put*», у той час, як додаток знаходиться у препозиції до суб'єктно-предикатної конструкції, таким чином порушується синтаксична зв'язність англійського речення.

По-третє, відбувається граматична інтерференція на рівні відмінникової диференціації: двокомпонентне словосполучення з атрибутивним типом синтагми «*питання оглядів*» (головний компонент – «*питання*» та атрибут – «*оглядів*», яке модифікується родовим відмінком іменника «*огляд*») буквально перекладено «*question survey*» із порушенням морфологічного значення присвійності, що актуалізується за допомогою прийменника «*of*».

По-четверте, опозиція означень додатку «*питання оглядів*» «*неформальний а поглиблений*», що актуалізується протиставним сполучником «*a*», перекладається єднальним сполучником «*and*», таким чином відбувається граматична інтерференція, що порушує логічну зв'язність синтаксичної конструкції. Також відбувається лексико-семантична інтерференція у перекладі словосполучення «*поставити питання*» у значенні «*визначити пріоритети, підняти питання, наголосити на проблемі*». У перекладі відбувається змістове викривлення повідомлення, оскільки словосполучення «*put a question*» має значення «*поставити запитання, спитати, поцікавитися*», натомість функціональним відповідником є «*raise a question/matter*».

Очевидно, інтерференція у даному перекладі є наслідком копіювання структури тексту оригіналу у тексті перекладу, а порушення мови перекладу спричинили відмінності у будовах контактуючих мов. Однак, у процесі перекладу головним чинником негативного трансферу є інтерферування структури оригінального речення. Для ілюстрації даного твердження необхідно змінити оригінальну синтаксичну конструкцію таким чином, щоб логічні, емпатичні та смислові реляції повідомлення залишилися незмінними:

Тому ми повинні підняти питання не формальних (як до 1 вересня), а саме поглиблених періодичних оглядів у школах та дитсадках.

У даному реченні ми змінили порядок слів, натомість емфазу актуалізуємо прислівником «саме». Інтерферентні процеси, що були пов'язані зі структурою оригінального речення, мали б інший характер у перекладі перебудованого речення. Граматична інтерференція на рівні відмінникової диференціації збереглася б, оскільки вона пов'язана виключно із граматичними відмінностями двох контактуючих мов у перекладі.

Так, інтерференція, або негативний трансфер у перекладі як okazіональне негативне уподібнення структур та елементів ВТ та ЦТ відбувається на:

1. Лексико-семантичному рівні,
2. Синтаксичному рівні.

При цьому необхідно відзначити, що інтерференція рідко відбувається тільки на одному рівні – часто інтерферентне явище актуалізується на двох рівнях одночасно.

1.3.2. Ступінь трансференції

Явище трансференції набуло різнопланових інтерпретацій у контрастивній лінгвістиці та теорії мовних контактів у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених-лінгвістів: Е. Ахунзянова [12], Х. Агішева [1], В. Акуленка [2, 3], Л. Бараннікова [14], І. Бодуена де Куртене [20], У. Вайнрайха [24], Е. Верещагіна [28], Ю. Дешерієва [42], Ю. Жлуктенка [47], К. Закир'янова [49], В. Звегінцева [51], В. Розенцвейга [92], Дж. Девіса [149], А. Раса [203], Н. Баграмової [13], В. Єлисеєвої [45] та ін.

Існує декілька інтерпретацій явища трансференції у лінгвістичній науці, зокрема у теорії мовних контактів. Так, Е. Ахунзянов, аналізуючи мовні контакти у широкому плані, зокрема у процесі контакту білінгвальних груп, зазначає, що трансференція – це процес перенесення лексико-семантичних та морфологічних ознак лексеми однієї мови в іншу у процесі

мовного контакту білінгвальних груп [12, с. 148] (*переклад та підкреслення наше.* – С.С.). Науковець насамперед розглядає когнітивні аспекти двомовності, які породжують єдність мови та мислення, та виділяє серед причин трансференції наступні дві:

1. Відірваність мови від мислення у двомовного індивіда, який володіє однією мовою на рівні мислення, а іншу порівнює із головною мовою, таким чином виникає момент перенесення когнітивного досвіду, що вербалізується у певній лексемі рідною мовою, на лексему другої мови [12, с. 150].

2. Національна своєрідність лексичних значень, що також будується на когнітивній концептосфері та когнітивному досвіді індивіда та співвіднесеність мовного значення й означуваного у певній дійсності: у випадку, коли двомовний індивід вербалізує певне означуване другої мови лексичним значенням рідної мови, відбувається накладення когнітивних ознак однієї лексеми на іншу (*переклад наш.* – С.С.) [12, с. 153].

Трансференція науковцем розуміється як порушення встановлених ідіоматичних та структурних лексико-семантичних та морфологічних норм мови, що реалізується у мовленні білінгва [12, с. 156]. Важливим є те, що Е. Ахунзянов, на відміну від інших науковців, розглядає прояв трансференції на всіх рівнях мови, у той час як загальним розумінням трансференції є «незначна для комунікативного акту, нерегулярна інтерференція тільки на лексико-семантичному рівні» [1, 3, 14, 203]. Такий широкий підхід дозволяє переосмислити трансферентний процес у перекладі як незначне порушення будови мови перекладу під структурним впливом мови оригіналу на всіх рівнях мови, що не призводить до викривлення комунікативної інформації, закладеної в оригіналі. З іншого боку, перекладач як координативний білінгв [92] співвідносить когнітивну дійсність рідної мови із лексичними значеннями мови перекладу, у результаті чого відбувається порушення мовлення перекладу (через мовлення білінгва), але комунікативна інформація при цьому не викривляється.

Можна виділити ще один підхід до явища трансференції, який передбачає його протиставлення іншому виду мовного контакту – інтерференції. Вважається, що інтерференція – це перенесення структурних елементів однією мови в іншу «під знаком +», у той час як трансференція – перенесення структурних елементів однієї мови в іншу «під знаком –» [149, с. 212]. Так, під трансференцією розуміють співвіднесення загальних або близьких для обох контактуючих мов структурних елементів, які у процесі контакту накладаються, причому таке накладення полегшує експлікацію певних національно-маркованих та/або лакунарних елементів для контактуючої сторони. Ми залучаємо і цей підхід для переосмислення трансференції у перекладі як одного із рівнів інтерферентного процесу. Трансференція у перекладі є позитивним трансфером мовних та мовленнєвих елементів ВТ в ЦТ для делакунізації, експлікації чи досягнення точності повідомлення оригіналу цільовою мовою.

Явище трансференції також набуло тлумачення як позитивне перенесення іншомовних структурних елементів однієї мови в іншу в дослідженні методології вивчення та викладання іноземних мов. У цій площині явище трансференція має неоднозначну інтерпретацію. У вітчизняній науці «трансференцію» та «інтерференцію» прийнято вважати близькими за проявом, але нетотожними за функціональністю явищами одного процесу – мовного проникнення. Тоді як процес інтерференції передбачає «результативність» мовного контакту, а отже і подальші зміни у контактуючих мовах, трансференція діє виключно у площині «оказіональних» помилок у мовленні білінгва, або людини, яка вивчає іноземну мову [12, с. 149]. Так, Е. Ахунзянов вважає «інтерференцію» позитивним явищем, яке у перспективі сприяє конвергентному уподібненню та збагаченню мов, у той час як «трансференція» -- негативне явище, що діє у мовленні та не може мати суттєвий вплив у діахронічному розрізі, оскільки відбувається у процесі вивчення мови [12, с. 148]. Тобто, інтерференція може стати мовною нормою, у той час як трансференція ніколи не увійде у

лексичний тезаурус. На противагу такому підходу, трансференцію вважають засобом полегшення вивчення мови, оскільки «перенесення мовних елементів відбувається з педагогічною метою, щоб на прикладі подібності пояснити відмінність» [203, с. 39] отже, трансференція є позитивним явищем. Незважаючи на протилежність у підходах до явища трансференції, спільним визначенням у них є те, що цей процес є явищем мовленнєвого характеру. Вищенаведене твердження доповнило наш підхід до явища трансференції у процесі перекладу як **мовленнєвого** **оказіонального** **утворення**.

Отже, спираючись на вищевикладені підходи до явища трансференції, можна підсумувати, що не існує єдиного підходу до даного явища, натомість наявні антагоністичні протиріччя, які полягають у площині прояву трансференції: у контакті білінгвів, у вивченні мови, у діахронічному розвитку мови та у порівнянні з інтерференцією трансференція набуває протилежних інтерпретацій.

Тож, у нашому дослідженні ми формуємо наступне розуміння трансференції у перекладі: **позитивний трансфер мовних та мовленнєвих елементів ВТ у мовлення ЦТ на всіх рівнях, що має оказіональний характер та визначену функціональність у тексті перекладу**.

На рівні трансференції відбувається свідоме та вмотивоване залучення елементів вихідного тексту у цільовий текст, у результаті якого не стається викривлення змісту повідомлення, натомість даний трансфер є завжди функціонально-вмотивованим. Серед мотивів трансференції у перекладі визначаємо наступні:

1. Необхідність відтворення лакунарних лексичних одиниць
2. Досягнення структурної точності перекладу задля уникнення надлишкової інтерпретації повідомлення
3. Перекладацька стратегія
4. Особливості цільової аудиторії
5. Збереження комунікативної функціональності тексту перекладу.

Основним мотивом позитивного трансферу в перекладах текстів офіційно-ділового стилю є намагання якомога точніше передати формальну структуру тексту оригіналу для запобігання подвійної інтерпретації оригінального повідомлення. В офіційних документах важливу роль відіграють порядок слів, пунктуація, логічні ланцюги, конотаційні навантаження метафоричних висловів, які важливо перекласти, зберігаючи оригінальне конотативне значення; назви офіційних установ та організацій; політичні, соціальні, культурні, освітні реалії, якими насичені тексти офіційних документів та ін. Тобто, головним завданням перекладача офіційних формальних ділових документів є залишитися прозорим для цільової аудиторії, дозволити двом текстам (ВТ та ЦТ) контактувати у такій мірі, щоб вони уподібнились змістовно та часто структурно без зайвої інтерпретації перекладача, наслідком якої може стати непорозуміння між контактуючими сторонами.

Отже, трансференція відбувається на таких рівнях мови тексту перекладу: 1. Лексико-семантичний та 2. Синтаксичний. Необхідно зазначити, що трансференція може відбуватися на обох рівнях одночасно та рідко проявляється на одному із рівнів окремо.

1.3.3. Ступінь конвергенції

Іншим значущим процесом мовних контактів є явище «конвергенції». Необхідно зауважити, що у лінгвістичній науці конвергенцію розглядали із різних точок зору. Однією з головних розбіжностей в інтерпретації даного явища є розбіжність щодо предмету дослідження конвергентних процесів: це може бути площина *суто* лінгвістики, чи як лінгвістики, так і інших допоміжних наук, що доповнюють знання про мовні контакти. Так, явище конвергенції досліджували В. Розенцвейг [92], А. Хауген [115], У. Вайнрайх [24], І. Бодуен де Куртене [20], В. Ярцева [132], Р. Якобсон [131] та ін.

Конвергенція (від лат. – *convergo* – наближаюсь, уподібнююсь) – наближення чи уподібнення двох лінгвістичних сутностей [270]. Дане явище

розглядається як уподібнення двох контактуючих мов у результаті довготривалих, інтенсивних контактів. Причому уподібнення може відбуватися на всіх мовних рівнях із різною інтенсивністю, результатом чого є або заміщення певного елемента іншомовним зі зникненням першого, або рівноправне співіснування двох елементів у тезаурусі контактуючих мов.

Існують два основні підходи до явища конвергенції, які доповнюють наше розуміння цього явища у процесі перекладу, а саме:

З одного боку, В. Розенцвейг протиставляє інтерференцію та конвергенцію за мовним та мовленнєвим проявом: інтерференція – явище мовлення («порушення білінгвом правил узгодженості контактуючих мов, що має прояв у його мовленні [92, с. 4]»), конвергенція – зміни у контактуючих мовах, у результаті яких відбувається уподібнення характеристик їх означуваних і означників та правил їх використання в історичному розрізі) [92, с. 4]. Науковець розуміє конвергенцію як процес спрощення мови із повним уподібненням до контактуючої мови та заміщенням певного мовного елемента.

З іншого боку, конвергенцію розуміють як уподібнення лексико-семантичної, граматичної та синтаксичної будов двох мов, що відбувається за допомогою реорганізації внутрішньомовних елементів однієї із мов, тобто вторгнення іншомовного елемента не передбачається. У цьому випадку конвергенція є явищем мовленнєвим та проявляє лише оказіональне уподібнення синтаксичної чи лексико-семантичної структури мов. Отже, конвергенція у даному випадку є не діяхронічним процесом а синхронічним наслідуванням структур.

Ці два підходи є радикально протилежними і описують процес та результат уподібнення. У дослідження ми розуміємо будь-які конвергентні процеси у сфері перекладу як явища okazіональні, синхронічні, що не виходять за рамки певної мовленнєвої площини. Більш того, у дослідженні конвергентних процесів у мовленні перекладу важливо брати до уваги екстралінгвальні фактори взаємодії мови та мовлення, при цьому

лінгвістичний опис є допоміжним інструментом в аналізі конвергентних процесів. Важливим фактором конвергентного процесу є відсутність вторгнення іншомовних елементів, натомість відбувається процес **уподібнення**, на відміну від інтерференції та трансференції. Отже, підсумовуючи вищенаведені твердження, пропонуємо визначити конвергенцію у перекладі таким чином: **уподібнення мовних та мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ у мовленні перекладу без порушення норм мови перекладу та без вторгнення іншомовного елементу.**

А. Нойберт пропонує розрізнення між власне «interference» та текстуальними інтерферентними процесами (textual interference), що виникають на «вищих рівнях організації дискурсу» [185, с. 140]. Такий тип інтерферентного контакту актуалізується у мовленні перекладу як **продукту креативної діяльності перекладача** та «незалежних-від-мовної структури» обставин.

Для виявлення інтерферентності на ступені конвергенції необхідно розглядати ширший контекст функціонування інтерферованого елемента у мовленні перекладу, брати до уваги його стилістичний, асоціативний та дискурсний зв'язок із образними та асоціативними концептами у мовленні та мові перекладу. Конвергентний процес стосується тих елементів мовлення оригіналу, що наділені культурно-, національно-, - мовно-специфічними характеристиками та вважаються лакунарними чи напівлакунарними у цільовій мові та культурі (авторські метафори, неологізми, okazіоналізми, асоціативно-художні образи, епітети та реалії).

Конвергенція є засобом метафоризації та неологізації мовлення перекладу через привнесення у нього оригінальних асоціативно-образних концептів, що функціонують у тексті та мові оригіналу.

Цей рівень інтерферентності актуалізується через:

1. стилістичне уподібнення мовлення оригіналу та перекладу [177, с. 143];

2. неологізацію лексем мовлення перекладу через уподібнення словотвірних та/або лексико-семантичних структур ВТ та ЦТ;
3. метафоризацію мовлення перекладу через уподібнення специфічних (що стосуються виключно ВМ) ознак метафори ВТ та ЦТ;
4. експлікацію образної семантики лексем через уподібнення їхніх дистрибуцій ВТ та ЦТ;
5. трансфер функціональних особливостей лексичних та морфологічних моделей ВТ в ЦТ;
6. уподібнення асоціативно-образного навантаження лексем та метафоричних виразів ВТ та ЦТ.

1.4. Методологічна основа дослідження інтерферентності: етапи, методи, принципи.

Виходячи із завдань та мети нашого дослідження, а саме вивчити, проаналізувати та класифікувати механізми інтерферентних явищ у перекладі загалом та у тексті перекладу як результаті зокрема, ми виокремлюємо чотири основних етапи нашого дисертаційного дослідження:

1. Вивчення наукових парадигм явища інтерференції, 2. Напрацювання теоретичної перекладознавчої моделі явища інтерферентності, 3. Теоретико-експериментальне доведення перекладознавчої парадигми явища інтерферентності, 4. Практичне застосування парадигми інтерферентності у перекладі художніх та нехудожніх текстів.

На кожному етапі нами залучено конкретні методи та принципи наукового аналізу, які загалом складають методологічну основу роботи та конкретизують шлях досягнення поставленої мети.

1.4.1. Методи дослідження інтерферентності

Беручі до уваги, що перекладознавство є багатоаспектним, інтердисциплінарним, а відтак всеохоплюючим гуманітарним знанням, використано як загальнонаукові, так і часткові методи: власне лінгвістичні та

перекладознавчі методи та принципи аналізу тексту та мовлення перекладу. Серед загальнонаукових методів ми виділяємо: 1. **метод емпіричного пошуку**. Наше дослідження базується на перекладах текстів художньої та нехудожньої літератури, в структурах яких простежується інтерферентні впливи ВТ на ЦТ, а саме взаємодія на всіх рівнях мови та мовлення. Вищезгаданий метод слугував нам у пошуку практичного матеріалу для доведення теоретичної моделі інтерферентності. Тексти підібрано таким чином, щоб проілюструвати дію інтерферентності на всіх трьох виділених ступенях, показати відмінність їх прагматичного наповнення та зіставити негативний та позитивний результат інтерферування у рамках сприйняття цільовою аудиторією, функціонування перекладу у цільовій культурі та уподібнення ВТ та ЦТ. 2. **Порівняння**, 3. **аксіоматичного узагальнення**, 4. **аналізу**, 5. **абстрагування**, 6. **індуктивний метод**, 7. **узагальнення**, 8. **аналогії** та 9. **моделювання**. Вищезгадані загальнонаукові методи залучено на всіх етапах нашого дослідження для побудови часткової теоретичної моделі інтерферентності, напрацюванні її парадигми та вивченні інтерферентних механізмів у процесі та результаті перекладу. Завдяки аксіоматичному узагальненню, аналізу та методу аналогії нами виявлено відмінність у моделюванні наукової парадигми міжмовного контакту в перекладі у вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві. Ми ставимо за мету узагальнити та змоделювати наше власне бачення інтерферентних процесів, що відбуваються у перекладі, та напрацювати парадигму, що була б актуальною у даному дослідженні та уніфікувала понятійну базу знань про інтерференцію у вітчизняному перекладознавстві. У процесі моделювання теорії інтерферентності ми базуємося на аксіоматичному твердженні про те, що будь-який текст перекладу містить риси оригіналу, що його висловили Г. Турі [217], М. Бейкер [135], О. Фінкель [48], В. Карабан [56] та ін. З іншого боку, існує велика кількість побічних тверджень про інтерференції взагалі та про мовні контакти у перекладі, зокрема, тому нам довелося пристати до

однієї точки зору та доводити її у роботі, таким чином абстрагуватися від інших побічних суджень.

Часткові лінгвістичні та перекладознавчі методи дослідження спрямовано на вирішення конкретних теоретичних, експериментальних та практичних завдань. Серед них:

1. метод семантичного поля, завдяки якому ми шукали суміжні та відмінні риси семантики лексем оригіналу та перекладу. Розбіжність семантичних полів лексем є причиною негативного трансферу ВТ в ЦТ.

З іншого боку, повна або часткова подібність семантичних полів лексем ВТ та ЦТ є рушієм для перекладача їх уподібнювати, таким чином залучаючи прийом лексико-семантичної трансференції або конвергенції.

2. Лексико-семантичної дескрипції. Цей метод є одним із найрозповсюдженіших у дослідженнях з перекладознавства. Він полягає у семантичному членуванні лексем на семантими та семи в обох мовах, таким чином можна досліджувати їх відмінність та подібність. Ступенева парадигма, що описана у нашому дослідженні базується зокрема на описові семантичного наповнення лексем. Наприклад, якщо запозичена лексема втрачає оригінальну семантику в цільовій мові, то такий трансфер вважається негативним.

3. Лексико-синтаксичний метод. Цей метод дав нам можливість дослідити явище конверсії у перекладі трагедії «Король Лір» В. Шекспіра, що на нашу думку, є одним із проявів перекладацького креативу до уподібнення, тобто конвергенції, ВТ та ЦТ.

4. Синтагматичний аналіз речення. Формальне членування речення слугувало нам засобом виявлення випадків інтерференції у перекладі. Ми стверджуємо, що перекладацька некомпетентність є причиною порушення синтагматичної будови речення перекладу під впливом речення оригіналу.

5. Формально-граматичний метод. Цей метод лінгвістичного аналізу речень ВТ та ЦТ показує, в яких випадках переклад призводить до

порушення граматичної будови ВТ, результатом чого виявляється недопереклад та комунікативне непорозуміння, а в інших випадках граматичне уподібнення стає інструментом досягнення точнішого перекладу.

6. Метод ізолювання фонем. У нашому дослідженні ми торкаємося фонетичної трансференції, яка полягає у звуконаслідуванні фонетичної будови лексем оригіналу в перекладі. Ми використовуємо цей метод для виділення тих фонем у структурі ВТ, які були свідомо наслідувані з метою наближення або профілювання певної семантики лексеми оригіналу в перекладі.

7. Метод семантичної субституції, який нам допоміг виявити викривлення семантики оригіналу, з одного боку, та випадки свідомої заміни семи у перекладі завдяки тому, що у когнітивному просторі мови перекладу відсутня сема, що профілюється оригіналом, натомість вона з'являється у тексті перекладу завдяки інтерферуванню.

8. соціолінгвістичний метод аналізу тексту, який слугував нам інструментом переорієнтування теоретичної парадигми мовних контактів у перекладознавчому руслі. На нашу думку, ступені інтерферентності описують виключно процеси, що відбуваються у мовленні перекладу, а власне, переклад є мовленням, направленим на певну аудиторію та певний соціум. У нашому дослідженні зроблено акцент на соціолінгвістичних характеристиках інтерферованого елемента, а саме його сприйняття певною аудиторією та функціонування у певному соціумі.

9. Метод трансформаційного аналізу, завдяки якому ми визначали межі перекладацьких трансформацій у перекладі. Однією з причин інтерференції як негативного явища є недотрансформованість тексту перекладу таким чином, що оригінальна структура збережена, що, в свою чергу, призводить до викривлення вихідної семантики та непорозуміння. Адекватне використання перекладацьких трансформацій є запорукою

граматичної та семантичної точності перекладу та запобіжником інтерференції.

10. Метод зіставного аналізу. Ми користуємося цим методом для зіставлення різних варіантів перекладу одного ВТ, наприклад, аналізуючи українськомовні, російськомовні та італійськомовний переклади трагедії «Король Лір» В. Шекспіра. Цей прийом дозволяє нам всебічно проаналізувати різні перекладацькі стратегії та бачення одного твору різними перекладачами та визначити ступені інтерферованості певного елемента вихідного мовлення.

11. Методи накладання та класифікаційних мереж, які дозволяють нам визначити нетотожність мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ та встановити відсутність та незбіг їхніх означуваних у ЦМ. Вищезазначені методи дозволили нам окреслити межі інтерферентності та побудувати її ступеневу модель, базуючись на практичному матеріалі.

1.4.2. Наукові принципи дослідження інтерферентності

Основною теоретичною метою дослідження є науковий аналіз, опис та доведення доречності використання запропонованого нами терміна «інтерферентність». У зв'язку з цим варто визначити принципи наукового аналізу, якими ми оперували у процесі побудови теоретичної парадигми інтерферентності. Нами поставлено за мету розглянути інтерферентні процеси у перекладі з нового кута зору, розширити теоретичну модель інтерферування у процесі перекладу. Для доведення теоретичної моделі ми використовуємо підґрунтя в інших суміжних науках та дисциплінах. Наприклад, моделювання парадигми інтерферентності ґрунтується на узагальненнях надбання лінгвістики, соціолінгвістики, культурології та перекладознавства як вітчизняного, так і зарубіжного. Задля досягнення цієї мети ми використовуємо принцип **експансіонізму**, який ґрунтується на науковому пошуку теоретичних моделей та парадигм інших суміжних наук, намаганні розширити предмет наукового дослідження, виявити точки дотику

наукових моделей та скористатися інтердисциплінарністю, зокрема, перекладознавства для дескрипції запропонованого терміна «інтерферентність».

Не менш важливим принципом нашого дослідження є **функціоналізм**. Ми розглядаємо мову перекладу з прагматичної точки зору, як індивідуальне мовлення перекладача та автора оригіналу у взаємодії. Інтерферентність базується на принципі взаємодії мовлення ВТ та мовлення ЦТ у всіх її проявах на всіх мовних рівнях.

Аналізуючи взаємодію мов у перекладі, важливим фактором, який аналізує дослідник, є текстуальна спрямованість дослідження. **Текстоцентричний принцип** слугує більшості перекладознавчих досліджень, оскільки структурне наповнення тексту оригіналу та перекладу є основою перекладознавчого аналізу. Крім того, **семантико-центричний принцип** часто поєднується із текстоцентричним задля розширення прагматичного аналізу текстової одиниці перекладу у її комунікативній спрямованості. У нашому дослідженні ми поєднали ці два принципи: а саме ступенева парадигма інтерферентності базується на текстоцентричності (ступінь інтерференції та трансференції) та семантико-центричності (ступіні трансференції та конвергенції). Отже, у дослідженні ступеня трансференції поєднуються два наукових принципи.

Принцип антропоцентризму посідає особливе місце у нашому дослідженні інтерферентних механізмів у перекладі, оскільки саме перекладач наближує та уподібнює текст перекладу до тексту оригіналу та розкриває сутність оригіналу в перекладі. Крім того, цей принцип наукового дослідження слугував одним із інструментів розкриття сутності ступеневої парадигми інтерферентності, а саме її прагматико-функціонального спрямування. Перекладач спрямовує свій витвір певній цільовій аудиторії, яка в свою чергу сприймає чи не сприймає текст перекладу. Більш того, принцип антропоцентризму лежить фундаментом у нашому розумінні перекладацької некомпетентності, яка є однією з причин негативного

інтерферентного трансферу. Отже, вищезгаданий принцип є ключовим у моделюванні теоретичної парадигми роботи.

У дослідженні інтерферентності ми намагаємося вийти за рамки традиційного розуміння у вітчизняній лінгвістиці інтерферентних процесів та знайти пояснення у рамках перекладознавства тих процесів, що відбуваються саме у перекладі. У зв'язку з цим, ми залучали **принцип експланаторності**, який базується не діаді «судження – пояснення». Ми залучаємо наукові парадигми інтерференції вітчизняних та зарубіжних вчених – лінгвістів та перекладознавців, – разом з тим даємо пояснення цим парадигмам, порівнюючи їх, та виводимо наше власне пояснення інтерферентним процесам, застосовуючи їх на практичному матеріалі. Саме цей принцип допоміг нам виявити нетотожність термінів «interference» та «інтерференція» та запропонувати термін «інтерферентність» як кореферентний із терміном «interference».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У ході дослідження інтерферентних процесів у мовній взаємодії та у сфері перекладу ми дійшли наступних висновків, що складають загальне теоретичне підґрунтя нашого дослідження:

1. Явище інтерференції набуло різних наукових інтерпретацій у лінгвістиці. Не існує єдиного підходу до механізму інтерференції у лінгвістичній науці.

1.1. Інтерференція – вторгнення іншомовного елемента в одну з контактуючих мов унаслідок довготривалого контакту білінгвальних груп, що призводить до реорганізації системи однієї з мов.

1.2. Інтерференція – мовленнєве явище, що має за наслідок накладання мовних елементів у контактуючих мовах під час безпосереднього спілкування білінгвальних груп.

- 1.3. Інтерференцію розглядають як негативне мовне явище, що забруднює мову та призводить до витіснення мовних елементів та заміщення їх іншими.
- 1.4. Інтерференція може бути позитивним явищем у процесі вивчення іноземної мови, що дає можливість пояснити відмінності на ґрунті тотожності.

2. Існують значні розбіжності у тлумаченні терміна «інтерференція» у вітчизняному та «interference» у зарубіжному перекладознавстві.

- 2.1. Зарубіжні вчені-перекладознавці оперують терміном «interference», що має ширшу оперативну площину, ніж термін «інтерференція», і який ми вбачаємо за доцільне перекладати українською мовою як «інтерферентність».
- 2.2. «Interference» (інтерферентність) у процесі перекладу розуміється як контакт не тільки двох мов, а також і двох текстів через креативні перетворення перекладачем цільового мовлення, уподібнення структурних елементів ВТ та ЦТ.
- 2.3. У процесі перекладу «interference» розглядають не тільки як негативне, а також і як позитивне явище, на відміну від інтерференції.
- 2.4. «Interference» – універсалія будь-якого тексту перекладу.
- 2.5. Існує необхідність розмежувати явища інтерференції та інтерферентності.
- 2.6. Унаслідок міжмовної співзвучності термінів «інтерференція» та «interference» відбувається їх ототожнення у рамках перекладознавства. З огляду на це, необхідно розмежовувати явища інтерференції та інтерферентності.

- 2.7. Інтерферентність має ширше тлумачення, ніж явище інтерференції та має не тільки негативні, а також і позитивні наслідки у процесі перекладу.
- 2.8. Інтерферентність – ознака будь-якого тексту перекладу, що визначається його наближеністю до тексту оригіналу на різних ступенях.
- 2.9. Інтерференція – один зі ступенів інтерферентності.

3. Трансференція та конвергенція часто ототожнюються з інтерференцією у лінгвістиці. Не існує єдності щодо розуміння цих явищ у лінгвістиці та перекладознавстві.

4. Інтерферентність ЦТ має ступеневу парадигму: інтерференція, трансференція, конвергенція.

- 4.1. Інтерференція – несвідоме оказіональне порушення структурних норм ЦТ під впливом структури ВТ.
- 4.2. Трансференція – свідоме вмотивоване оказіональне порушення структурних норм ЦТ під впливом структури ВТ.
- 4.3. Конвергенція – уподібнення у перекладі структурних та/або мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, що не передбачає порушення норм ЦТ та вторгнення іншомовного елемента.

Положення, висвітлені у цьому розділі, відображено у наступних статтях автора: [99, 104].

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТУПЕНЕВОЇ ПАРАДИГМИ ІНТЕРФЕРЕНТНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ТА НЕХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

2.1. Інтерференція у нехудожньому перекладі

Основними характеристиками нехудожнього тексту інформативного типу є: «виклад фактажу, синтаксична, лексико-семантична логічність, спрямованість на змістове наповнення, експресивна нейтральність» (переклад та підкреслення наші. – С.С.) [197, с. 164]. У випадку порушення будь-якої із цих характеристик тексту у процесі перекладу відбувається викривлення повідомлення та втрата комунікативної функціональності тексту перекладу. Переклад таких типів текстів передбачає відповідність на рівнях:

1. **Змісту** (фактаж, функціональність).

2. **Форми** (синтаксична зв'язність, термінологічна коректність та стилістична відповідність) [183:78].

Перекладач, який здійснює замовлений переклад нехудожнього тексту, має брати до уваги наступні вагомні **чинники**, які безпосередньо впливають на **вибір його стратегії**:

1. **Вимоги замовника.** Компанія чи особа, яка замовляє переклад, висловлює свої побажання щодо термінологічного наповнення, структури та строків виконання перекладу. Від вимог замовника залежить стратегія перекладача та залучення додаткових інструментів перекладу.
2. **Особливості цільової аудиторії.** У випадку перекладу, зокрема, вузькоспеціалізованого тексту необхідно знати заздалегідь, кому адресовано певний переклад. Якщо особи, які сприйматимуть інформацію в тексті, є «інсайдерами» у даній галузі, тоді дозволяється залучати велику кількість інтернаціоналізмів без експлікації. Якщо даний переклад направлено на «зовнішню» аудиторію, тоді необхідно розтлумачувати

кожний термін чи реалію або описово перекладати спеціалізовані терміни.

3. **Зв'язок із автором ВТ.** У випадку, коли перекладач має можливість безпосередньо спілкуватися з автором оригіналу, він може уточнювати лексичні та стилістичні складнощі тексту оригіналу.
4. **Строки виконання.** Від терміну виконання залежить глибина «дослідження» перекладачем сфери, в якій він працює, що безпосередньо має вплив на якість термінологічного наповнення.
5. **Наявність чи відсутність глосарію.** Замовник може забезпечити перекладача глосаріями та додатковою інформацією щодо певної тематики. Якщо перекладач не має глосарію, тоді більше часу витрачається на «попереднє дослідження» тематики перекладу.

Перед виконанням будь-якого перекладу необхідно з'ясувати вищевикладені обставини, оскільки саме від них залежить як форма, так і зміст перекладеного тексту.

Інтерференція як **несвідоме, автоматичне** залучення іншомовних елементів ВТ в ЦТ з порушенням норм ЦМ відбувається через незнання перекладачем даних п'яти чинників під час здійснення нехудожнього перекладу.

Будь-який іншомовний елемент чи порушення ЦМ у перекладі вважаємо **інтерференцією**, якщо інтерферований елемент:

1. не має сенсу у цільовій мові,
2. не має сенсу для цільової аудиторії,
3. порушує когезивну цілісність тексту перекладу,
4. робить синтаксис незрозумілим,
5. викривляє повідомлення,
6. порушує стилістичну структуру ЦТ,
7. не відповідає вимогам замовника.

Інтерференція у перекладі нехудожніх текстів інформативного типу діє на таких рівнях: **лексико-семантичному та синтаксичному**.

2.1.1. Лексико-семантична інтерференція

Семантична інтерференція мов є найбільш досліджуваним рівнем інтерференції у лінгвістичній науці. Лінгвісти розуміють під семантичною інтерференцією зміни у лексико-семантичній системі мови внаслідок лінгвістичної взаємодії [93, с. 170]. Деякі мовознавці розмежовують семантичну інтерференцію та лексичну інтерференцію [4, 12, 23], а багато із них вважають безпосереднє запозичення лексичних одиниць, структурне калькування будови лексичних одиниць та семантичне запозичення явищами одного процесу [93] – семантичної інтерференції. У нашому дослідженні ми сконцентруємо увагу виключно на порушеннях лексико-семантичної структури тексту перекладу, що безпосередньо спричинені лексичною структурою тексту оригіналу та невірною стратегією перекладача.

Негативний трансфер семантичної будови лексем у перекладі є розповсюдженим явищем, яке спричинене автоматичним, несвідомим перенесенням лексичних одиниць ВТ в ЦТ і формальною та семантичною калькою лексем ВТ у ЦТ. Під калькою розуміються слова і вирази, утворені механічно, шляхом буквального перекладу, за зразком виразів з іноземної мови [93, с. 165]. При цьому важливо не змішувати калькування, словотвір та фонетичне уподібнення, а розуміти семантичну інтерференцію лише як лексико-семантичне копіювання елементів та структур тексту оригіналу у тексті перекладу. Щоб дійти висновку про те, який саме наслідок (негативний чи позитивний) семантична інтерференція мала у тексті перекладу, важливо прослідкувати результат впливу семантичної структури окремого лексичного елемента у тексті перекладу на його сприйняття цільовою аудиторією та його комунікативну функціональність.

Інтерференція на лексико-семантичному рівні у перекладі відбувається у спосіб:

1. Транскрипції

2. Транслітерації
3. Фонографічного транскодування
4. Кальки
5. Напівкальки
6. Буквального перекладу

Часто причиною інтерференції стає перекладацька некомпетентність та використання електронних засобів машинного перекладу.

Основними **наслідками** інтерференції у перекладі на лексико-семантичному рівні є:

1. Викривлення семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ, що спричинене:

а. розширенням семантики лексеми ВТ у ЦТ:

*The department possesses **conversion templates** in a database and the company must convert the data in this format [273].*

*Департамент має **моделі для конверсії** у своїй базі даних, тому компанія повинна конвертувати дані у тому самому форматі [273].*

У вищенаведеному перекладі відбувається розширення семантики інтерферованого елемента у ЦТ через транслітерацію оригінальної лексеми «*conversion*» – «*конверсія*». Оскільки повідомлення міститься у площині вузькоспеціалізованої тематики комп'ютерного програмування, важливо, щоб семантика перекладеного терміна відповідала у повному обсязі семантиці оригінального терміна. У даному випадку транслітерація є неприпустимою, оскільки лексема «*конверсія*» є полісемантичною, зокрема і у комп'ютерній термінології (*звуження, компресування, об'єднання*), тому словосполучення «*моделі для конверсії*» може мати значення «*моделі, що підлягають уніфікації, об'єднання моделей, інтеграція форматів*». Не зважаючи на те, що наведений угорі переклад призначався «інсайдерам» у галузі програмування, перекладач автоматично транслітерував термін і у результаті – викривив повідомлення. Відповідним перекладом цього

словосполучення має бути «шаблони для конвертування», що виступає функціональним відповідником у даному перекладі, оскільки є зрозумілим цільовій аудиторії та відповідає лексичному значенню терміна оригіналу.

Отже, функціональним перекладом є наступний:

Департамент має відповідні шаблони для конвертування у своїй базі даних, тому компанія повинна конвертувати дані у тому самому форматі.

б. звуженням семантики лексеми ВТ у ЦТ:

The program uses tabs “Financing” and “Trade-in” to handle the dealer’s sales process [273].

Програма використовує таби «Фінансінг» та «Трейд-Ін» для керування процесом дилерської торгівлі [273].

У цьому перекладі через транслітерацію терміна «*tabs*» - «*таби*» відбувається звуження його семантики у межах даної терміносистеми. Термін «*tabs*» у даному випадку має значення «*вкладки*» у програмі для керування її функціями. «*Таб*», натомість, означає «*спосіб форматування програмного коду колонками*». Отже, для цільової аудиторії даний термін має саме таке значення, а для «зовнішньої» аудиторії запропонований переклад не має сенсу взагалі. Функціональним еквівалентом даного терміна є «*вкладки*».

Транслітерація лексеми «*Financing*» - «*Фінансінг*» є невиправданою, оскільки лексема «*Financing*» не є спеціалізованим терміном, а має на меті описати значення «*вкладки*» у програмі, тобто описати функцію, що приписується цій вкладці. Через транслітерацію відбувається викривлення значення лексеми, оскільки у цільовій мові лексема «*Фінансінг*» не має сенсу.

Натомість, транскрипція терміну «*Trade-in*» – «*Трейд-Ін*» є функціональною у контексті, оскільки у цільовій мові існує термін «*Трейд-Ін*» для позначення особливого виду торгівельної обладки, тому він є зрозумілим цільовій аудиторії.

Отже, функціональним перекладом буде наступний:

Програма має вкладки «Фінанси» та «Трейд-Ін» для керування процесом дилерської торгівлі.

в. зміною на протилежне семантики виразу ВТ у ЦТ через калькування лексико-семантичної структури виразу ВТ:

«Так, Уряд погодився з пропозицією ректорів вузів щодо необхідності зменшити навантаження на викладацький склад – **знизити нормативи** щодо кількості студентів на одного викладача» [232].

«Thus, the Government has agreed with the proposal of rectors of higher educational institutions on the need to reduce loading on teaching staff - **to reduce the standards** on the number of students per teacher» [233].

Оригінальний вираз «**знизити нормативи**» є усталеним в офіційних нормативних документах. У ВТ даний вираз вживається зі значенням «покращити, змінити нормативи, зменшити навантаження», натомість у ЦТ калькований вираз «*reduce standards*» має значення «**знизити якість**» «погіршити стандарти», «**змінити моральні уявлення**». Так, лексема «*норматив*» має протилежне функціональне значення, ніж його частковий еквівалент в англійській мові «*standard*». Оригінальне словосполучення несе позитивну конотацію, у той час як його калька «*reduce standards*», навпаки, має негативну конотацію. Так, вираз «**знизити нормативи**» може мати відповідник «*to revise standards*», «*to improve standards*», «*to change standards*» або, спираючись на ширший контекст, можливо здійснити трансформацію вилучення лексеми «*standard*»: «**знизити нормативи** щодо кількості студентів на одного викладача» – «*to reduce the number of students per teacher*».

Цей мікроконтекст перекладу містить ще один прояв інтерференції. Так, прийменник «*щодо*» здебільшого перекладається англійською мовою «*on*» у таких словосполученнях, як «*доповідь щодо*», «*повідомлення щодо*», «*новини щодо*» і т.д. У такому випадку переклад прийменника «*щодо*» у словосполученні «*стандарти щодо*» також помилково містить його звичний

еквівалент «*on*», «*standards on*», у той час, як лексема «*standard*» має керування прийменником «*for*» «*standards for smth*».

г. втратою значення виразу ВТ через калькування лексико-семантичної структури сталого виразу оригіналу у ЦТ:

Уряд піде із законодавчими ініціативами щодо стимулів для технологічного переозброєння рослинництва і тваринництва, харчової промисловості» [248].

«The Government will go with legislative initiatives on incentives for technological upgrading of plant and animal husbandry, food industry» [249].

У вищенаведеному перекладі відбувається калькування лексико-семантичної та синтаксичної структури сталого виразу оригіналу «*йти з чимось*» - «*go with*». У ВТ вираз «*йти з чимось*» має значення «*започаткувати, запропонувати, висунути ідею*», натомість у ЦТ така калька розуміється як «*погодитись з чимось, підтримати щось*», оскільки у ЦМ існує сталий вираз «*go (along) with an idea/ with smb.*». По-друге, таке калькування призводить до повної втрати синтаксичної зв'язності ЦТ, оскільки калькований вираз «*go with smth on smth*» не має сенсу у цільовій мові, натомість порушує як семантичну, так і синтаксичну зв'язність повідомлення. Таким чином, у ЦТ відбувається викривлення повідомлення ВТ. Функціональним відповідником цього сталого виразу є «*come up with an initiative / offer an initiative*».

2. Втрата комунікативної функціональності інтерферованої лексеми чи виразу у ЦТ, що спричинена:

а. ігноруванням особливостей цільової аудиторії

У випадках, коли перекладач залучає елементи ВТ у ВТ, не зважаючи на комунікативний досвід цільової аудиторії, він робить семантику інтерферованих елементів некогерентною для цільової аудиторії. Наприклад:

Real Leads / Sales Cases are considered as Showroom visits only [273].

Тільки візити до шоу-руму визначаються як реальні Ліди / Кейси продажу [273].

Вищенаведене речення є уривком із інструкції для користувачів програмного забезпечення, що використовується у дилерських автомережах. Користувачі цієї програми є менеджерами нижчого рангу, завдання яких – вводити дані про візити у салони клієнтів, тобто вони не є спеціалістами із розробки даної програми і не володіють спеціалізованою термінологією. Отже, у такому випадку транскрипція лексем «*lead*» - «лід» та «*case*» – «кейс» із калькою словосполучення «*real lead*» – «реальний лід» є функціонально невмотивованими, оскільки є некогерентними для цільової аудиторії, а отже, вважаємо даний переклад – інтерференцією. Для запобігання втрати функціональності необхідно експлікувати семантику вказаних лексем та словосполучень для цільового читача: *Тільки реальні випадки відвідування шоу-руму зазначаються як «потенційні об'єкти / потенційні клієнти»*. У цьому випадку ми адаптували термінологію до сприйняття цільовою аудиторією, пояснивши описово семантику термінів.

б. порушенням стилістичних особливостей тексту перекладу через інтерферування лексем ВТ у ЦТ.

Одним із головних завдань перекладача є дотримання ним стилістичних особливостей мовлення оригіналу у перекладі. Здебільшого перекладач самостійно визначає стилістику мовлення ЦТ, спираючись на мовлення оригіналу, але трапляються випадки, коли замовники перекладу чи організації попереджають про необхідність адаптувати чи, навпаки, здійснити переклад якомога ближче до тексту оригіналу. У разі відсутності таких інструкцій з боку замовника, перекладач визначає стиль тексту оригіналу та ступінь форенізації тексту. Наприклад, науковий текст має чітку терміносистему та синтаксичну зв'язність, що і визначає його стиль. Такий стиль є зрозумілим вузькому колу читачів. Інтерферування лексичних елементів ВТ впливає безпосередньо на особливості стилістичної побудови ЦТ, якої необхідно дотримуватись. З іншого боку, у випадку, коли текст не є

стилістично домінантним, інтерференція його лексичних елементів у ЦТ порушує оригінальну стилістику та «забруднює» мовлення перекладу:

*In recent years, **power representation** in the country has become more important than, say, being healthy or fortunate [275].*

*За останні роки, **владна репрезентація** стала більш важливим аспектом життя, ніж, скажімо, здоров'я чи гроші [275].*

У вищенаведеному перекладі відбувається транслітерація лексеми «*representation*» - «*репрезентація*» та формальна калька словосполучення «*power representation*» - «*владна репрезентація*». Дане речення є уривком із статті у розважальному журналі. Сама синтаксична та логічна побудова речення оригіналу зі вставним словом «*say*», яке підкреслює неформальність стилю мовлення автора, його персоніфікацію, вказує на нейтральний публіцистичний стиль, який не передбачає будь-яких спеціалізованих терміновживань, тому «контамінувати / засмічувати» мовлення перекладу є неприпустимо. До того ж, в українській мові присутні лексеми та вирази на позначення функціональної семантики оригінального виразу: *владне представництво / представлення у владі / представництво у владі*. Отже, у цьому випадку переклад порушує стилістичну функціональність оригіналу та втрачає комунікативну функціональність та інтенцію автора оригіналу.

в. порушенням стилістичних особливостей тексту перекладу через формальну та семантичну кальку усталених виразів та лексем:

*...розробити механізми захисту **наших** **малозабезпечених** в перехідний період модернізації [239].*

*...to develop mechanisms to protect **our poor** during the transition period of modernization [241].*

Субстантивований прикметник «*малозабезпечений*» має вужчу семантику, ніж англійський субстантивований прикметник «*poor*». У наведеному повідомленні такий переклад не є функціональним, оскільки не відповідає у повній мірі прагматичному значенню лексеми оригіналу. Це повідомлення належить до офіційних повідомлень, тому важливо

дотримуватись стилістичної та термінологічної точності у перекладі. У цьому випадку стилістична особливість не зберігається: лексема «*poor*» належить до нейтральної лексики, до того ж, вона є не політкоректною. В українському політичному дискурсі діє усталений вираз «*наші малозабезпечені*», який використовується для узагальнення групи людей, на яких направлена соціальна політика держави. У той час, як в англійській мові на позначення такої функціональності зафіксовані наступні лексеми: «*low-income*» та «*needy people*».

г. втратою семантики лексеми через її формальну кальку в перекладі:

However, it brings non-events with it [The Economist 2011, с. 34].

Та вони принесуть і не події [Економіст 2012, с. 30].

Перекладач, очевидно, калькує морфологічну структуру лексеми «*non-event*», поморфемно переносючи її у цільовий текст. «*Non-event*» означає: *незначна, сіра подія, те, на що не потрібно навіть звертати уваги* [Lingvo X5].

Жодного сумніву у компетентності перекладача не виникає, коли ми читаємо інші його блискучі переклади. Це той випадок, коли білінгв (котрий володіє обома мовами) сприймає мовний елемент однієї мови через призму іншої. Тобто, у нього не виникає жодних сумнівів та дискомфорту під час перекладу. Отже, однією із основних рис інтерференції (англ. «*negative interference*») є невмотивованість (перекладач несвідомо припускається інтерференції).

д. викривленням дистрибуцій лексем у перекладі усталених виразів:

...записуючи правильні пропозиції та питання... [239]

...noting right proposals and issues ... [240]

Проаналізуємо семантичні дистрибуції лексем «*правильний*» та «*right*». Лексема «*правильний*» семантично поєднується з іншими лексемами у таких дистрибуціях: *правильний (вірний) – слово, система, схема, тобто влучно вжите, правильно структуроване; правильний (надійний) – механізм, схема; правильний (влучний, своєчасний) – пропозиція, нагорода, речення*. Лексема

right (правильний) – *answer, rule, time*; *right* (підходящий) – *person, moment, cloth*; *right* (точний) – *weight, width, length*. Оригінальний вираз «*правильні пропозиції*» має значення «коректні, влучні, своєчасні пропозиції», у той час як буквальный переклад «*right proposal*» має значення «*точний, структурований план*», до того ж, він вживається у точних науках для позначення «*вивіреної, точної схеми*». У цьому випадку формальна калька призвела до лексичної інтерференції та втрати комунікативної функціональності виразу оригіналу у ЦТ.

Для досягнення функціональності у перекладі вищенаведеного словосполучення необхідно експлікувати контекстуальне значення прикметника «*правильний*»: *timely proposals*.

е. використання варваризмів, що не мають сенсу у цільовій мові, у тексті перекладу:

In Britain a public worker has gained two dimensions: as of a striker and a scab [The Economist 2012, с. 78].

Останнім часом британський держслужбовець повинен носити подвійну одягу: страйкаря та скаба [Економіст 2012, с. 67].

У цьому перекладі інтерферована транслітерована лексема «*скаб*» не має сенсу, оскільки не наділена необхідною конотацією та асоціацією у цільовій культурі та мові, не має денотативного значення, жодним чином не пояснюється у тексті перекладу та не пов'язана з контекстом. Отже, відбувається втрата комунікативної функціональності інтерферованого елемента.

Отже, лексико-семантична інтерференція у перекладі є негативним явищем, що призводить до: 1) втрати комунікативної функціональності інтерферованої лексеми чи виразу у ЦТ, 2) викривлення семантики інтерферованої лексеми чи виразу в ЦТ, 3) контамінування мовлення перекладу та 4) стилістичного зсуву.

Головними причинами лексико-семантичної інтерференції є: 1) перекладацька некомпетентність, 2) ігнорування особливостей цільової аудиторії та 3) ігнорування вимог замовника.

2.1.2. Синтаксична інтерференція

Інтерференція на синтаксичному рівні спричинена не тільки об'єктивними розбіжностями у синтаксичних структурах контактуючих мов [4,14,23], але і особливостями синтаксичної структури кожного речення оригіналу, оскільки, як ми вже з'ясували, інтерферентні явища мають різний характер у перекладі залежно від синтаксичної побудови речення чи граматичної структури оригіналу. Так, **основними причинами** інтерференції на синтаксичному рівні у перекладі є:

1. Копіювання порядку слів оригінального речення:

*...наголосив, що до кінця поточного року **треба створити всі умови** для модернізації аграрної галузі [243].*

*...stressed that by the end of this year **should be created all conditions** for the modernization of the agricultural sector [242].*

У наведеному перекладі інтерферовано порядок слів речення оригіналу у речення перекладу. Складений дієслівний присудок перекладено пасивною конструкцією «*should be created*», але у препозиції до суб'єкта речення, що є інтерференцією на синтаксичному рівні. Порядок слів англійського речення є чітко унормованим: «*all the conditions for the modernization of the agricultural sector should be created*». Безособове речення української мови також можна перекласти конструкцією у складі безособового займенника «*it*»: *It is necessary to create all the conditions for the modernization of the agricultural sector.*

2. Калькування синтаксичної структури, що притаманна тільки мові оригінального тексту:

Невідкладним є законодавче врегулювання питань підвищення рентабельності, інвестиційної привабливості підприємств житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг та впровадження ефективних енергозберігаючих рішень [243].

Urgent is legislative solution on improving profitability, investment attractiveness of housing and communal services, creating a competitive environment in the residential services and implementation of effective energy saving solutions [242].

У вищенаведеному прикладі інтерферовано порядок слів та синтаксична конструкція українського речення «невідкладним є» -- «urgent is». Для уникнення такого типу інтерференції необхідно здійснити лексико-граматичну трансформацію:

«It is urgent that profitability, investment attractiveness of housing and communal services as well as creating competitive environment in the residential services and implementation of effective energy saving solutions should be regulated in legislation».

3. Копіювання нагромадженої синтаксичної конструкції у перекладі:

(1) Тому дуже важливо докласти всіх зусиль, (2) щоб парламентські політичні процеси, законне право на дискусію і опозиційну думку а також і підготовка до виборів – (3) щоб всі ці реалії демократичних процесів не віддаляли, а наближали країну до реалізації системних перетворень, (4) відкладати які все одно, що «покинути весла, коли попереду пороги» [223].

*So it is very important to make every effort **that parliamentary political processes, debate and opposition opinion as well as preparations for the elections – that all these realities of democratic processes do not move us away, but approached the country to implement systemic change, postponing of which it is like "leave the oars, when rapids ahead"** [230].*

У вищенаведеному перекладі відбувається синтаксичне калькування оригінальної конструкції. Так, оригінальне речення складається із чотирьох

окремих суб'єктно-предикатних конструкцій, зв'язок між якими встановлюється за допомогою підрядних та сурядних реляцій. Перше речення – головне (1) поєднується із підрядними умови (2), (3) за допомогою сполучника умови «щоб». У перекладі цей сполучник відтворюється сполучником *that*, який поєднує підрядні-з'ясувальні речення «*that*», а отже підрядні речення в англійському перекладі перетворюються на підрядні з'ясувальні, що спотворює граматичну структуру та комунікативну мету оригіналу. Сполучником, що поєднує підрядні умови оригінального речення, є «*so that*», а умова виражається граматичним часом *Past Simple* «*did not move away*», на відміну від фактичного перекладу, де граматичний час головного дієслова є теперішнім «*do not move us away*». Підрядне речення (2) оригіналу містить складені однорідні підмети, які поєднуються між собою пунктуаційними знаками та сполучниками, у свою чергу, означення до однорідних підметів також є однорідними означеннями – таку структуру кальковано у реченні перекладу, що ускладнює для англійського читача сприйняття логічності зв'язків між однорідними підметами та їх означеннями у реченні. Синтаксична структура підрядного речення (3) також калькується у перекладі: речення 4 є підрядним до речення (3). Такого роду навантажені граматичні та синтаксичні структури мають бути трансформовані у декілька окремих речень, так само, як і однорідні члени речення необхідно поєднувати логічними зв'язками: когерентними маркерами, що притаманні англійській мові:

«It is very important to do all possible to make sure that these common democratic processes, like the right of the opposition to free opinion and debate, did not hinder systemic transformations in the country, but brought it closer to them. Procrastinating means leaving the oars when rapids are ahead.»

4. Збереження у тексті перекладу розпорошеності суб'єктно-предикатної структури речення української мови та його означуваних, що є непритаманним англійській мові:

«За словами Глави Уряду, за результатами зустрічі з ректорами провідних вітчизняних вищих навчальних закладів та представниками ІТ-компаній будуть розглянуті всі озвучені пропозиції щодо підвищення якості підготовки спеціалістів у сфері інформаційних технологій та прийняті відповідні рішення Кабінету Міністрів» [232].

«According to the PM, as a result of meeting with the rectors of leading national higher educational establishments and representatives of IT-companies it will be considered all announced suggestions on quality enhancing of training specialists in informational technologies area and adopted the relevant decisions of the Cabinet» [233].

Головною причиною інтерференції у вищенаведеному перекладі офіційного повідомлення є послівне відтворення деяких притаманних українській мові синтаксичних та граматичних конструкцій, таких як вільний порядок слів, асиндетивний спосіб смислового поєднання слів у реченні, нагромадження декількох суб'єктно-предикативних конструкцій в одному складному реченні, розпорошення однорідних членів речення в одному простому реченні, а також уникання різних видів трансформацій для досягнення адекватності повідомлення.

Отже, пасивна конструкція із непрямым порядком слів в українській мові перекладена дослівно: *«будуть розглянуті всі озвучені пропозиції»* - *«it will be considered all announced suggestions»*, таким чином, це призвело до порушення норм цільової мови, а саме, до появи другого суб'єкта *«it»*, який слугував для побудови пасивної конструкції та замінив об'єкт, який також присутній у даній пасивній конструкції *«it will be considered all announced suggestions»*. Англійська безособова пасивна конструкція *«it + to be + V3»* виконує функцію введення додаткової інформації, що має надаватися далі у вигляді наступного підрядного речення *«It will be considered that»*. Таким чином, для реципієнта перекладеного повідомлення не зрозуміло, що саме буде розглянуто, а що саме озвучено. Як відомо, для уникнення інтерференції необхідно задіяти перекладацьку трансформацію, а саме

перестановку місцями суб'єкта та предиката повідомлення «*All the announced decisions will be considered*».

У рамках наведеного повідомлення можна виділити ще один прояв інтерференції, а саме, невживання лакунарної для української мови частини мови – артиклю «*всі озвучені пропозиції*» - «*all_announced decisions*». У цьому перекладі конструкція «*all+N*» вимагає означеного артикля «*the*», оскільки імплікується сема «*конкретний, певний, цей*», а не «*кожний*». Таким чином, лакунарний граматичний елемент та його невживання призвели до інтерференції та порушення норм цільової мови.

Переклад наступного елемента даного повідомлення також відображає інтерференцію на синтаксичному та морфологічному рівнях: «*підвищення якості підготовки спеціалістів*» – «*quality enhancing of training specialists*». Так, словосполучення «*quality enhancing*» є граматично помилковим. Відповідником українському словосполученню «*підвищувати якість*» є «*to enhance / improve quality / provide high quality*», а «*підвищення якості*» -- «*quality enhancement / improvement*». Лексема «*enhancing*» має граматичну форму «*герундія*» і у певній синтаксичній конструкції одержує функції додатку, суб'єкта, частини складеного дієслівного присудка, обставини чи предикативу. Також герундій вимагає після себе безприйменникового керування «*enhancing smth*», оскільки граматична форма герундія наділена, зокрема, рисами дієслова. Тож, переклад словосполучення «*quality enhancing of training specialists*» є інтерференцією з української мови, оскільки родовий відмінок перекладається прийменниковим підпорядкуванням з прийменником «*of*». А правильним перекладом даного словосполучення буде «*quality enhancement of training specialists*».

Не можна оминати увагою полісемію лексеми «*specialists*» в англійській мові та особливості її відтворення у перекладі українською мовою. Лексема «*specialist*» має значення 1. Спеціаліст у певному виді діяльності, експерт 2. Медичний працівник вузької спеціальності [286, 287]. В українській освітній традиції термін «*спеціаліст*» має інше семантичне

навантаження. Окрім вищевказаних значень, що збігаються зі значеннями української лексеми «спеціаліст», вона також в освітній сфері наділена семами: 1. Випускник, що отримав диплом спеціаліста, 2. Випускник, що готовий виконувати роботи згідно зі спеціальністю. Так, словосполучення «підготовка спеціаліста» в освітньому просторі має значення «підготовка випускника, який готовий виконувати роботу згідно зі спеціальністю». Отже, зазначена сема української лексеми відсутня в англійській лексемі «*specialist*», а отже, прямий переклад може викликати непорозуміння, оскільки словосполучення «*training specialist*» в англійському освітньому просторі має значення «*додаткова підготовка вузького спеціаліста*». В англійській мові для відтворення такого семантичного навантаження використовують словосполучення «*educating experts*». Отже, семантична інтерференція може призвести до непорозуміння і стати причиною неадекватного перекладу.

Розпорошеність синтаксичної структури англійського речення також є причиною синтаксичної інтерференції. Так, у синтаксичній структурі українського речення «Будуть розглянуті всі озвучені пропозиції щодо підвищення якості підготовки спеціалістів у сфері інформаційних технологій та прийняті відповідні рішення Кабінету Міністрів» ми спостерігаємо нагромадження інформації у кожній із частин складносурядного речення, що є доволі природним явищем української синтаксичної будови, у той час як англійська синтаксична будова розділяє таке нагромадження інформації на декілька окремих речень. До того ж, пасивна конструкція із непрямым порядком слів послівно перекладена у складному реченні. Таким чином, це робить речення незрозумілим для англійського реципієнта: «*It will be considered all announced suggestions on quality enhancing of training specialists in informational technologies area and adopted the relevant decisions of the Cabinet*». У цьому випадку відбувся послівний переклад, що призвів до порушення граматичної будови цільового тексту.

Негативна інтерференція на синтаксичному рівні призводить до втрати когерентності речення перекладу (через причини, окреслені в пунктах 3 та 4 цього розділу), оскільки логічність побудови синтаксичних зв'язків у реченнях англійської та української мов є різною.

2.2. Трансференція у художньому та нехудожньому перекладі

Трансференція – процес вмотивованого, свідомого перенесення іншомовних лексичних, семантичних, синтаксичних, граматичних елементів ВТ у ЦТ задля досягнення комунікативної функціональності ЦТ. Встановлюючи розрізнення між інтерференцією та трансференцією, необхідно підкреслити, що інтерферентний процес у перекладі ми вважаємо **трансференцією**, якщо:

1. Семантика інтерферованої лексеми є прозорою для цільової аудиторії.
2. Інтерферована лексема експлікується контекстуально та/або морфологічно чи стилістично.
3. Інтерферований елемент ВТ не призводить до стилістичного зсуву ЦТ.
4. Інтерферентний процес у перекладі не призводить до втрати комунікативної функціональності ЦТ.
5. Інтерферована лексема не переобтяжує мовлення перекладу.
6. Не порушуються вимоги замовника перекладу.
7. Інтерферований елемент не викривляє повідомлення ВТ у ЦТ.

Здебільшого трансференція має оказіональний характер у тексті перекладу, тобто залучає лексичні, синтаксичні моделі ВТ у ЦТ. Так, трансференція діє у межах мовлення перекладу та не виходить у цільовий мовний простір. Трансференція у перекладі діє на таких структурних рівнях : **лексико-семантичному, синтаксичному.**

2.2.1. Трансференція на лексико-семантичному рівні

Основними **мотивами** актуалізації лексико-семантичної трансференції у перекладі є:

1. відтворення міжмовних лакунарних лексичних одиниць у ЦТ (реалій, неологізмів, okazіоналізмів).

У нашому дослідженні ми приймаємо наступне розуміння **лакуни**: «віртуальна лексична сутність, семема, що не має матеріального відображення у вигляді лексеми» (*переклад наш. – С.С.*) [22]. Також виділяють **культуролічні міжмовні лакуни**: лакуни у загальному розумінні фіксують те, що присутнє в одной культурі, і відсутнє в іншій [78, с. 47]. Такими лакунами є національні, культурні, освітні, політичні, наукові, філософські і т.д. реалії, план вираження яких зафіксований тільки у мові оригіналу, в той час як мова перекладу або запозичує план вираження таких реалій, або інтерпретує їх описово у перекладі. Лакуна є певною сукупністю текстів, що потребує інтратекстової та інтертекстової інтерпретації [72, с. 151]. Заповнення міжмовних лакун у перекладі відбувається **за допомогою**:

а. Транслітерації / транскрипції:

Іван знає, що то лісна, а не Марічка, що то вона надить його [236].

*Ivan knew it was **lisna** and not Marichka who was alluring him [268, с. 12].*

Лексема «лісна» – етно-специфічна реалія, що означає «*німфа, лісова істота, таємниче створіння*». Оскільки, дана реалія є однією з ключових сюжетно-створюючих лексем, її не можна описово перекласти, бо втрачається особливість мовлення оригіналу, тому перекладач вдається до транслітерації: *lisna*. З іншого боку, з метою пояснити цільовій аудиторії значення оригінальної реалії, перекладач додає пояснення до неї після твору.

Вищенаведений уривок взятий із повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», яка є скарбом національного мовного багатства. М. Коцюбинський відтворив у повісті національний колорит мови гірських районів Західної України, побут та звичаї жителів, їхні страхи, радості,

переживання, обряди та ін. По суті, мовлення повісті знаходиться у площині «вузької інтерпретації»: назви обрядів, пісень, дерев, трав, худоби, їжі, одягу – все це відіграє ключову роль у сприйнятті цілісності повісті, саме такої, якою її задумував автор. У перекладі повісті М. Коцюбинського лексико-семантична структура тексту має важливе прагматичне значення. Для найповнішого відтворення унікального міфологічного світу гуцулів, відображеного у повісті, перекладач повсякчас вдається до формального калькування. Треба сказати, що переклад М. Царинника є наче енциклопедією-довідником культури та мови жителів гірських районів України. По суті, його переклад відображає стратегію перекладу, що орієнтована на текст оригіналу, натомість перекладач при цьому не форенізує мови тексту перекладу, а інтерферує тільки ті лексеми та семантичні структури, які мають потужне асоціативне навантаження у тексті оригіналу та становлять ключову сюжетну лінію, яка і оформлює повість у цілісну сутність. З іншого боку, М. Царинник створив величезний глосарій у додатку, в якому пояснюються значення кожного з інтерферованих елементів. Так, перекладач транслітерує реалії тексту оригіналу у тексті перекладу:

Чугайстур [236] – chuhaistyr [268, с. 24],

Щезник [236] – scheznyk [268, с. 31],

Деньцівка [236] – dentsivka [268, с. 31],

Аридник [236] – aridnyk [268, с. 32],

Бузничий [236] – buznychyi [268, с. 12],

Бісиця [236] – bisyzya [268, с. 15],

Трембіта [236] – trembita [268, с. 39]

Розпобратим [236] – rozpobratym [268, с. 34]

Флюяра [236] – floiara [268, с. 45]

Трембітанник [236] – trembitannuk [268, с. 23]

Трембітяр [236] – trembitiar [268, с. 36]

Вуйко [236] – vuiko [268, с. 57]

Гайдук [236] – *haiduk* [268, с. 53]

Усі вищеперераховані лексеми є реаліями-лакунами у цільовій мові.

У перекладі **нехудожнього** тексту:

What is more important, contemporary science has been enveloped in pure foolosophy [275].

Не менш важливим є те, що сучасна наука з головою потонула у суцільне фулософі [275].

Лексема-бленд / слово-гібрид «*foolosophy*» - широко використовується в англійській мові для позначення псевдонаукових течій у філософії. Вона утворена за допомогою злиття кореня «*phool*» та лексеми «*philosophy*» за принципом звукового та семантичного об'єднання коренів двох слів. Семантично інтерферована лексема є зрозумілою за аналогією до співзвучної лексеми «*філософія*», з іншого боку, вищенаведене речення – уривок із статті з філософії, цільовою аудиторією якої є науковці-філософи, тому комунікативна функціональність тексту не втрачена, тому здійснюється транскрипція даної лексеми-лакуни в ЦТ. Необхідно зазначити, що для реципієнта-нефахівця такий переклад є некогерентним. З метою експлікації контекстуального та когнітивного значення лексеми «*foolosophy*» для такої аудиторії перекладачеві необхідно відтворити корінь «*fool*» у складі слова-бленда за допомогою описового перекладу чи афіксації, наприклад: «*псевдо-філософія, дурно-філософія, недофілософія, фуфлософія, або псевдонаукова філософія*».

б. Транскрипції / транслітерації + морфологічної експлікації

What if we try to reveal showroom gossips: no car will be sold! [275]

А що, якби нам викрити всі шоурумівські чутки: жодну машину не продамо! [275]

Необхідно сказати, що це речення є уривком із листування двох робітників закордонних філій одного підприємства з продажу автомобілів. Для них внутрішня термінологія є зрозумілою, зокрема лексема «*шоурум*» є зрозумілою реципієнту. Отже, транскрипція цієї лексеми та експлікація її

функції означення у реченні за допомогою присвійного суфікса «*iv*» та прикметникового суфікса «*ськ*» є функціонально вмотивованими та зрозумілими реципієнтам інформації. Перекладач свідомо залучив іншомовну лексему у текст перекладу.

в. Транскрипції / транслітерації + контекстуальної експлікації

Obamazation has led to more green cars running along green roads lined with green trees [266].

Завдяки зеленій політиці обамазачії з'явилося більше зелених автомобілів на зелених дорогах з зеленими деревами [273].

У цьому випадку лакунарна лексема «*obamazation*» транскрибується із залученням контекстуальної експлікації її семантики. Інтерферування є вмотивованим, оскільки не порушує стилістики повідомлення (уривок із телепередачі), натомість експлікація семантики лакуни є обов'язковою, оскільки цільовій аудиторії незрозуміла суть політики Обама. Перекладач пояснює через контекст те, що політика президента Обама спрямована на популяризацію у населення «зеленої свідомості», тобто захисту екології та навколишнього середовища.

г. транслітерації + афіксації

*... це трохи не такий матеріал, як **просвітяни**: що було – те забрали* [248].

*... they are not of the same stuff as **prosvitians**, whose philosophy is take whatever is at hand* [265, с. 178].

Лексема «*просвітянин*» – політично-маркована реалія у тексті оригіналу. Памфлет «Камо грядеши» М. Хвильового описує соціально-політичну ситуацію, що склалася навколо української «нової» інтелігенції початку ХХ століття. Памфлет насичений політичними неологізмами, які мають певні історичні та політичні асоціації, зокрема і лексема «*просвітянин*», яка вжита у памфлеті з метою вказати на діячів «Просвіти», які почали палко «підслуговувати» новому політичному режиму. З огляду на це, переклад має відтворювати оригінальний асоціатив, а з іншого боку, у

ньому не повинні міститися лексеми, що мають відмінний асоціатив та конотацію. У вищенаведеному перекладі здійснюється транслітерація лексеми «*просвіта*» та афіксація за допомогою англійського іменникового суфікса «*ian*», який вказує на приналежність особи до певного роду діяльності чи професії: *academician, acoustician, physician* та ін. Експлікація відбувається за допомогою контекстуального логічного смислового розвитку: «*whose philosophy is take whatever is at hand*», тому цільовому читачеві не важко зрозуміти семантику лексеми «*prosvitians*». Хоча повну палітру конотацій відтворити неможливо, натомість можна уникнути надлишкової асоціації, що пов'язана із цільовою культурою.

2. Відтворення етно-специфічної лексики

Ми свідомо розрізняємо між лакунами та етно-специфічною лексикою, оскільки етно-специфічна лексика часто не є лакунарною у цільовій мові, тобто відповідник у цільовій мові може бути зареєстрований, але певна лексема має у конкретному тексті специфічні асоціативно-образні навантаження. Наприклад, у перекладі повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» перекладач здійснює транслітерацію лексем, які не є лакунарними у цільовій мові, проте вони є сюжетно- та образно-значущими і несуть етно-специфічну образну асоціативність:

зозулька [227] – *zozulka* [261, с. 56]

неумитий [227] – *neumytyi* [261, с. 43]

нечистий [227] – *netchystyi* [261, с. 33]

ябеда [227] – *iabeda* [261, с. 14]

Юда [227] – *Iuda* [261, с. 31]

Ірод[227] – *Irod*[261, с. 22]

дідько! [227] – *didko!* [261, с. 51]

Наведені лексеми мають відповідники у цільовій мові (*зозулька* – *cuscko*, *нечистий* – *unclean*, *ябеда* – *tattler*, *Юда* – *Judas*, *Ірод* – *Herod*, *дідько* -- *devil*), натомість прямий переклад не вичерпує їхньої функціональної

конотації. Так, наприклад, в українській культурі «зозулька» вважається магічним птахом, в якому живуть душі померлих. «Зозулька» здатна пророкувати майбутнє. На Західній Україні з образом «зозульки» пов'язані безліч прикмет: якщо почув зозульку ранньою весною, отже рік принесе достаток у родину; коли йдеш у ліс, візьми із собою кілька зерняток – якщо вона з'їсть хоч одну зернину, отже буде удача та ін. Отже, лексема «зозулька» має потужне асоціативно-образне навантаження у вихідній культурі, що відображене у мовленні оригіналу та повсякчас обігрується у повісті, чим нехтувати не можна. Тому інтерферування іншомовних елементів у ЦТ у даному випадку є виправданим.

3. Відтворення офіційних назв установ, термінів, понять, реалій

Офіційні документи, доповіді, інструкції, закони, укази мають унормовану, чітку, визнану лексико-семантичну структуру. Перекладач офіційного тексту не є інтерпретатором, натомість він виконує роль механічного транслятора тексту з однієї мови в іншу. Структура та функціональність офіційно-ділових текстів та роль перекладача є ключовими факторами трансференції у текстах такого жанру. Необхідно підкреслити, що через брак попереднього досвіду офіційного документообігу, українська терміносистема залишилась занадто ізольованою зі своїми власними принципами творення понять та термінів. Структура офіційних понять, реалій, термінів, принципи їх побудови різняться від принципів побудови тих самих термінів та понять англійською мовою, що їх визнають у світі. Англійська мова як мова міжнародного документообігу стала «третьою мовою» для країн, що контактують: виробляються певні визнавані принципи порозуміння у виробленні та називанні понять, явищ, реалій у міжнародному контактуванні англійською мовою.

З огляду на це, лексико-семантична трансференція у перекладі офіційно-ділових документів сприяє становленню нашої власної терміносистеми англійською мовою, яка є домінуючою мовою документообігу.

Лексико-семантична трансференція актуалізується у перекладі **назв офіційних установ та організацій, політичних, культурних, освітніх, релігійних та ін. реалій за допомогою:**

а. формальної та семантичної кальки

У перекладі брак точної семантики чи різниця у семантичній будові лексем є однією з основних передумов калькування, оскільки переклад передбачає відтворення оригінальної семантики точно так само і в такий же спосіб, як і у тексті оригіналу. При калькуванні запозичується також і семантика лексеми, хоча «калька необов'язково виникає тоді, коли у мові бракує якогось значення лексеми» [92, с. 147]. У перекладі офіційних назв установ, реалій, понять, термінів важливою є **стандартизація принципів їхнього відтворення**, тобто, якщо у перекладі застосовується калька, то вона повинна мати однакову структуру, якщо це переклад-адаптація, то він також повинен мати однакові принципи. Як показує практика, кожний наступний документ, що його перекладають, містить різні варіанти перекладу одних і тих же лексичних одиниць.

Так, наприклад, назви посад керівників та чиновників країн ЄС часто перекладають по-різному українською мовою: посада одного із ключових керівників ОБСЄ – «*Personal Representative of the OSCE Chair-in-Office*» [262] фігурує в декількох варіантах перекладу: 1. *Особистий представник Діючого голови ОБСЄ* [228] 2. *Персональний представник Діючого голови ОБСЄ* [225] 3. *Персональний репрезентант Діючого голови ОБСЄ* [225]. Очевидно, кожен із цих варіантів перекладу є адекватним, оскільки відтворює суть займаної посади, але у кожному з документів, де фігурує назва даної посади, можна зрозуміти, що йдеться про різних посадових осіб. Причиною відмінних перекладів є відсутність єдиної термінологічної бази перекладних відповідників. **Перекладач повинен дотримуватися єдиних принципів відтворення офіційних назв, понять, реалій, термінів у рамках одного документообігу.**

Трансференція актуалізується також у перекладі освітніх реалій, труднощі перекладу яких полягають у відмінності функціонування певних термінів у двох контактуючих країнах:

У зв'язку із затвердженням у 2011 році нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти створено і затверджено нові навчальні програми з болгарської мови і читання для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів: з навчанням болгарською мовою (вперше); з навчанням українською мовою та вивченням болгарської мови [222].

With regard to the revision of the State Standard of elementary and secondary education in 2011, the Ministry developed new curriculum plans on the Bulgarian language and reading for 1st-4th grades of general secondary schools with the Bulgarian language of teaching (for the first time) and with the Ukrainian language of teaching [269].

Виділені фрагменти речення є офіційними освітніми термінами, що функціонують у законодавстві України [закон України про освіту, закон України про загальну середню освіту] та використовуються в офіційних документах з однозначною семантикою. Так, перекладач калькує формальну та лексичну структуру освітніх термінів у перекладі, оскільки, по-перше, офіційного перекладу даних термінів не існує, по-друге, відповідник у ЦМ може мати відмінну функціональність, що спричинено відмінністю принципів функціонування освітнього простору у контактуючих країнах, наприклад:

адаптована програма – adapted program,

спеціалізована школа I – III ступенів акредитації – specialized school of I-III grades of accreditation,

професорсько-викладацький склад – professor-teaching staff,

позакласне читання - out-of-class reading,

школи з українською мовою викладання – schools with the Ukrainian language of teaching,

спеціалізована кафедра – specialized department,
держзамовлення – state order,
освітньо-кваліфікаційний рівень – qualification level,
спеціалізація - specialization,
кваліфікація – qualification [222, 269].

Окрім okazіональних новоутворень, у результаті трансференції можна зазначити випадки, коли інтерферентне явище набуло статусу офіційного перекладу. Так, громадська організація, що опікується питаннями дотримання прав людини, «Ініціатива розмаїття» у своєму статуті створила юридичний неологізм *«упереджено мотивований злочин»* [246], англійський відповідник якому, зазначено у кримінальному статуті США *«bias-motivated crime»* [262]. Українська сторона у процесі обміну листами, доповідями та документами, де йдеться зокрема про організацію «Ініціатива розмаїття» термін-неологізм *«упереджено-мотивований злочин»* перекладає як *«biased motivated crime»*, що є, по суті, інтерференцією граматичного значення дієприслівника пасивного стану. Згодом, у відповіді на документ, що його надіслала українська сторона, представники ОБСЄ, говорячи про організацію «Ініціатива розмаїття», використовують термін *«biased motivated crimes»* [258], який перекладач українською мовою дає як *«упередженість мотивації вчинення злочину»* [229] - термін, що фігурує у документах юридичного провадження в Україні. Необхідно зазначити, що аналіз такого роду інтерферентних процесів можливий тільки у рамках певного документообігу, оскільки в Україні відсутня єдина унормована термінологічна база, тому кожний новий документообіг передбачає створення нового відповідника, який є okazіональним і не входить у практику документообігу в Україні.

б. транслітерація + пояснення

Такий спосіб відтворення офіційних назв зустрічається в офіційних документах доволі рідко, оскільки сама структура та принципи побудови офіційних документів не дозволяють перекладачеві вкраплювати додаткові,

допоміжні лексичні елементи у текст перекладу. Натомість, перекладач може пояснити значення офіційної установи чи організації у дужках один раз на документ – це стосується виключно офіційних назв установ чи організацій: (*The Verkhovna Rada (The Ukrainian Parliament)*); (*The Cabinet of Ministers (the Ukrainian Government)*), (*The Institute if Innovation Technologies and Content of Education (The Institute for Modern Technologies in Education)*) [259]. Необхідність уточнення назв організацій полягає у тому, що терміносистема України залишається менш інтегрованою у міжнародну терміносистему англійською мовою. Як показує аналіз перекладів офіційних документів у рамках певного документообігу, процес становлення та визнання англійських українських реалій протікає дуже повільно, оскільки у відповідях чи документах у відповідь на офіційні документи української сторони англійською мовою, що містять такі назви, як «*the Administration of the President of Ukraine*», «*The Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine*», все-одно зазначені їх відповідники в англійському середовищі «*The Presidential Administration*», «*The Parliamentary commission*».

2.2.2. Трансференція на синтаксичному рівні

У теперішній час проблемою характерних рис та своєрідною структурою тексту перекладу займаються багато західних перекладознавців, які оперують корпусним підходом до вивчення інтерферентних процесів та залучають спеціально-створені програми лінгвістичного аналізу синтаксичних структур, що дає їм можливість простежити частотність інтерферентних процесів та визначити, які саме елементи тексту оригіналу більшою мірою схильні до інтерферування (Дж. Гауз [162], Г. Турі [201], М. Бейкер [136], А. Честерман [145], Т. Германс [166], М. Шлезінгер [208] та ін.). Хоча, за їхніми словами, навіть такий корпусний підхід не вичерпує повної картини інтерферентних процесів, оскільки «*неможливо визначити універсальні процеси у перекладі між всіма мовами*» (переклад наш. – С.С.) [136]. Оскільки у нашому дослідженні ми оперуємо емпіричним матеріалом

меншого об'єму, ми можемо вказати тільки на характерні процеси інтерферування, що відбуваються у рамках перекладу певного жанру тексту та певної пари мов (українська – англійська), визначити мотиви трансференції та зазначити її наслідки.

Синтаксична трансференція – **вмотивоване порушення будови синтаксичної структури цільового тексту під впливом синтаксичної будови вихідного тексту**. Синтаксична трансференція завжди мотивована у процесі перекладу, вона не призводить до викривлення змісту повідомлення, а навпаки – актуалізує, уточнює зміст, закладений у певній вихідній синтаксичній структурі. Даний вид трансференції є доволі розповсюдженим явищем у перекладі як художніх, так і нехудожніх текстів. Основними **мотивами** трансференції на синтаксичному рівні є:

1. Відтворення особливостей мовлення персонажа (помилкового мовлення):

Наприклад, у перекладі українською мовою каналом «Перший Автомобільний» всесвітньовідомого телевізійного автомобільного шоу «Top Gear», де в одній із серій ведучий Jeremy Clarkson іронічно імітував англійське мовлення німецького автоконструктора BMW:

I say, I know not what Englishman with my BMW has gemade [276].

Я кажу, я знаю ні, що англієць з моєю БМВ мав наробиє [277].

У даному випадку перекладач відтворив помилковість мовлення німця англійською мовою. Ведучий побудував синтаксичну конструкцію за моделлю німецької мови, іронізуючи щодо помилок в англійській мові, що їх роблять німці: *I know not - Ich weiss nicht, with my car has gemade – mit dem Auto hat gemacht*. У перекладі важливо передати іронію ведучого: із цією метою синтаксична конструкція української мови була також порушена.

2. Стратегія перекладача (форенізація мовлення ЦТ)

Свідоме порушення синтаксичної будови ЦТ відбувається за власним вибором перекладача у випадку, коли він вирішує якомога точніше передати не тільки змістову будову ВТ, а й наблизити структурно ВТ та ЦТ. Хоча, за словами Г. Турі, «у практичному перекладі не існує такої жорсткої опозиції між «вірним» та «вільним» перекладом – завжди є щось посереднє» [200, с. 192]. Перекладач або вирішує залишитися невидимим у тексті перекладу, або проявити весь свій творчий потенціал, таким чином злитися у співавторстві з автором оригіналу. Важливо, щоб існували переклади, виконані у рідше обох антагоністичних стратегій перекладу одного і того ж твору – це дозволяє розкритися тексту оригіналу у повному художньому обсязі, а читачеві стереоскопічно досягнути глибини авторського задуму.

Проблема антагоністичності стратегій привела перекладознавців до напрацювання системних та полісистемних підходів до перекладених текстів у структурі інших текстів (М. Шателворт [284], І. Івен-Зохар [153], Л. Коломієць [62, 64], В. Подміногін [55], О. Кальниченко [55]). Полісистемні теорії перекладу зрушили з місця «вічну» дискусію [167] перекладознавців про вірність – вільність, фореізацію – одомашнення, послівний – посмисловий переклад, відкритий – закритий [143, 213], адекватний – еквівалентний, прив'язаний – неприв'язаний переклад [201, с. 89] та ін. Дискусія про полісистемність та місце перекладеного тексту та його зв'язків з вихідним текстом відкрила шлях до поняття «авторитетності» тексту оригіналу. Чим авторитетніший текст, тобто якщо текст оригіналу займає у літературній полісистемі провідне місце, тим більше перекладів даного тексту здійснюється впродовж його існування. І. Івен-Зохар припускає, що «якщо твір оригіналу займає провідну позицію у полісистемі текстів, то **переклад часто наслідую художні та структурні моделі оригінального тексту**, через які збагачується не тільки мовлення перекладу та художні форми, а і з'являються нові літературні моделі» [154].

Так, переклади творів В.Шекспіра, які займають провідне місце у полісистемі світової літератури, здійснено багатьма видатними українськими

перекладачами. Тексти творів В. Шекспіра є художньо-сакральними, не зважаючи на це, існує безліч власне-перекладацьких інтерпретацій В. Шекспіра впродовж всього життя його творів. Однак, у розмаїтті багаточисельних інтерпретацій є і такі, які максимально наближалися до інтенції автора оригіналу, актуалізуючи сакральність тексту Шекспірових творів: П. Куліш, В. Барка здійснювали переклад у річищі романтичних ідеалів перекладу, що їх окреслили німецькі романтики. Дійсно, «провідне місце твору у полісистемі літератури робить його переклад текстуально точним до оригіналу, дозволяє перекладачеві не боятися розривати лещата адаптацій, а передавати буквально точно моделі ВТ» (*переклад наш.* – С.С.) [154].

Точність перекладу та наслідування інтенції автора актуалізувалися, зокрема, завдяки синтаксичній трансференції, тобто у цільовому тексті порушувалися синтаксичні структури під впливом тексту оригіналу. Так, у перекладі трагедії «Король Лір» В. Баркою дана модель перекладу є **провідною**:

This is some fellow, / Who, having been praised for bluntness, doth affect / A saucy roughness, and constrains the garb / Quite from his nature: he cannot flatter [271].

Це чоловік якийсь, / хто, раз похвалений на різкість, оповзявся / в зухвалу грубість, і присилює убір – / ось від своєї вдачі лестити не може він [250, с. 18].

У наведеному вгорі перекладі простежується трансференція синтаксичної конструкції тексту оригіналу у тексті перекладу. Дієприкметниковий зворот англійської мови (Present Participle Perfect (Passive)) «*Having been praised*», що знаходиться у постпозиції до підмета, у реченні має функцію атрибуту дії суб'єкта, а у перекладі зберігає як свою функцію, позицію, так і граматичну форму: «*раз похвалений*». Прислівник «*раз*» виражає завершеність дії у минулому часі, а «*похвалений*» --

дієприкметник пасивного стану в українській мові, що формує дієприкметниковий зворот.

Очевидно, що перекладач намагався слідувати не тільки духу (spirit) [205], а й будові тексту оригіналу, дозволяючи текстам природно контактувати у перекладі.

3. Наближення синтаксичної будови ВТ та ЦТ з метою уникнення надлишкової інтерпретації:

Трансференція на синтаксичному рівні у перекладі офіційно-ділових та офіційних документів є явищем, що дозволяє уникнути подвійної інтерпретації повідомлення тексту оригіналу. Це інформативні типи текстів [197, с. 162], комунікативна функція яких зводиться до викладення фактажу та його донесення до цільової аудиторії. Важливо, щоб у перекладі комунікативна функція ВТ та ЦТ співпала [197, с. 160]. Визначення формальних чи інформативних текстів передбачає відсутність у них взагалі інтерпретативної складової автора, отже, перекладач також позбавлений можливості інтерпретувати оригінальне повідомлення. Такими текстами є: закони, угоди, контракти, офіційні доповіді, офіційні повідомлення, періодичні звіти країн чи організацій, юридичні норми.

Трансференція на синтаксичному рівні у перекладі нехудожніх текстів слугує засобом уникнення надлишкової експлікації у повідомленні тексту оригіналу. Явище експлікації та імплікації широко досліджувалось перекладознавцями для встановлення типових процесів (універсалій), що відбуваються у контактуванні двох текстів під час перекладу. Експлікація передбачає «роз'яснення, інтерпретування імпліцитної інформації тексту оригіналу в тексті перекладу» [169]. Процес експлікації нерідко призводить до когерентних зсувів у тексті перекладу, тобто часто текст перекладу є «більш експлікованим, ніж текст оригіналу». Ш. Блум-Кулька зазначає, що «процес експлікації відбувається через перекладацьку інтерпретацію елементів вихідного тексту, що призводить до додавання зайвих структурних елементів у цільовий текст» [142]. Така універсалія процесу

перекладу притаманна більшості здійснених перекладів: як формальних, так і художніх, і часто актуалізується під час синхронного чи послідовного перекладу. Різниця її актуалізації полягає у комунікативній функції тексту. Якщо брати до уваги «експресивний тип тексту» [197, с. 162], тобто комунікативною функцією якого є вкласти у кожний структурний елемент тексту експресивну складову (поетичні тексти, прозові художні тексти), то процес перекладу такого типу тексту передбачає експлікацію експресивної складової, яка є імплікованою у тексті оригіналу. Якщо досліджувати «операційний тип тексту» [197], тобто текст, структурні елементи якого імплікують націленість на читача (візитівки, брошури, рекламні ролики, аудіо-відео тренінги), то процес перекладу такого типу тексту передбачає когезивні зсуви для експлікації імплікованої складової структурного елемента тексту оригіналу [197].

Формальні тексти, або інформативні тексти [197, с. 163], позбавлені експресивності чи операційності, що імплікована у тексті оригіналу. Отже, експлікація повідомлення формального тексту через додавання «зайвих» [197, с. 165] структурних елементів мови перекладу у цільовий текст призводить до когерентного зсуву та надлишкової інтерпретації, оскільки кожна додаткова лексична, семантична чи синтаксична одиниця, окрім денотативного значення, може мати небажане конотативне значення.

На противагу до універсалії експлікації, дослідники визначили її антагоністичний прояв: симпліфікацію [180, 189] як універсалію процесу перекладу, яка полягає у «трансфері функцій структурних елементів вихідного тексту у цільовий текст, використанні парафрази, коли у досліджуваній парі мов існують структурні чи лексичні лакуни, та наближенні будови тексту перекладу до тексту оригіналу» (*переклад наш. – С.С.*) [196].

У перекладі текстів інформативного типу превалює саме універсалія симпліфікації, прояв якої, як це не парадоксально, має обернений ефект у перекладі формальних текстів, а саме: роз'яснює повідомлення тексту

оригіналу через спрощення та копіювання його структур у тексті перекладу. Парадокс полягає у тому, що спрощення синтаксичних чи лексико-семантичних структур не є запорукою «затемнення» повідомлення, а навпаки робить його прозорішим, на противагу експлікації, яка за своїм «надлишковим намаганням розтлумачити» [194] нагромаджує текст зайвим матеріалом для інтерпретації. Наближення структурних елементів цільового тексту до вихідного тексту актуалізується через синтаксичний трансфер, тобто синтаксичну трансференцію. Звичайно трансференція призводить до когезивного зсуву, до порушення норм цільової мови, але часто вона є необхідністю у перекладі текстів інформативного типу для того, щоб через симпліфікацію розкрити суть повідомлення. Повідомлення такого типу тексту є однозначним, оскільки має чітко структуровану будову, яка наділена значним інтерпретативним навантаженням (закони, протоколи, контракти). Часто адаптація синтаксичних структур до норм цільової мови та досягнення «читабельності» [218] тексту перекладу дає контактуючій стороні можливість інтерпретувати певну конструкцію по-своєму. Насправді, існує тонка межа між «затемненням» та «прозорістю» у процесі інтерферування. Отже, принцип «читабельності», що його пропагує Г. Турі, є важливим. Синтаксична трансференція має право застосовуватись до тієї межі, поки текст не стає «нечитабельним». Звичайно, інтерферування на синтаксичному рівні у більшості випадків має негативний характер, але серед інтерферентних процесів можна виділити і ті, які позитивно впливають на результат перекладу та мають вищезазначені наслідки.

Так, переклад законів та підзаконних актів України англійською мовою демонструє важливість відтворення кожного структурного елементу тексту оригіналу, оскільки навіть позиція елементів синтаксичної структури відіграє важливу роль у тлумаченні законів контактуючою стороною. Наприклад:

Пропозиції щодо стратегічних пріоритетних напрямків та їхнє прогнозно-аналітичний аналіз, поданий центральним органом виконавчої

влади у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, схвалюються Кабінетом Міністрів України у формі проекту закону до 1 березня передостаннього року, до періоду, коли попередні пріоритетні напрямки були визначені [224].

The proposals for strategic priority directions and their feasibility analyses submitted by the central body of executive power in the sphere of scientific, technical and innovation activity are approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in the form of law drafts, before March 1 of the second-to-last year of the period for which the previous strategic priority directions had been determined [263].

Синтаксична структура речення оригіналу інтерферується у речення перекладу без змін, хоча, англійській мові притаманні менш нагромаджені синтаксичні конструкції. Експлікувати дану синтаксичну конструкцію, доповнюючи її адаптивними когезивними маркерами, немає необхідності, оскільки сам оригінал чітко структурований і містить усю необхідну інформацію. Синтаксична структура речення оригіналу має важливе значення у тлумаченні норми вишенаведеного закону, оскільки у ній чітко відображена послідовність дій, що їх передбачає норма даного закону. Носій англійської мови, який є реципієнтом цієї інформації в перекладі, зазначив, що синтаксична структура перекладу є неприродною, хоча і зрозумілою, але він запропонував наступну природнішу структуру:

«The proposals for strategic priority directions together with the analyses of their feasibility shall be submitted by the central executive body for scientific, technical and innovation activities. The Cabinet of Ministers of Ukraine shall approve of the proposals and draft a law until March, 1 of the second-to-last year after the previous strategic priority directions expire».

Необхідно відмітити зміни, що їх запропонував носій мови:

1. Членування нагромадженої синтаксичної структури,
2. Додавання когезивних маркерів «*together with*» для зв'язності синтаксичної структури,

3. Адаптування назви офіційної установи (*central body for*),
4. Експлікація синтаксичної структури (*proposals in form of the draft law – approve of the proposals and draft a law*),
5. Експлікація обставини часу через зміну відношення «причина - наслідок» (*the period for which the previous strategic direction had been determined – after the previous strategic direction expire*).

Проаналізувавши зміни, що їх запропонував носій мови, можна зробити висновок, що адаптація у формі роз'яснення синтаксичної структури призвела до наступних когерентних зсувів:

1. У оригінальному повідомленні так само, як у його перекладі чітко прописана процедура подачі пропозицій та орган, якому направляються ці пропозиції (на базі затверджених органами влади пропозицій Кабінет Міністрів відображає ці пропозиції у законі), у той час як в адаптованому варіанті не зрозуміло кому направляються дані пропозиції, на базі яких Кабмін вносить закон.

2. В оригінальному перекладі чітко прописана процедура подачі закону (саме на базі пропозицій), у той час як в адаптованому варіанті Кабінет Міністрів затверджує пропозиції, а потім вносить закон.

3. В оригінальному перекладі чітко виписані строки подачі закону (рік до того, як завершиться дія попередніх напрямків), у той час як в адаптованому варіанті період подачі тільки починається після завершення дії напрямків).

Отже, у перекладі інформативного типу синтаксична трансференція часто є необхідністю та засобом роз'яснення смислових положень тексту.

Так само і у перекладі української мовою. Наприклад:

The Jewish Community is troubled by the inability of Ukrainians to recognize the Ukrainian role in the Holocaust, something that they consider to be a form of "Holocaust denial." This has in turn led to a number of educational initiatives, but they believe much more should be done [258].

Єврейська громада стурбована нездатністю українців визнати роль України у Голокості, чимось, що вони вважають певним проявом "заперечення Голокосту". Це, в свою чергу, призвело до багатьох ініціатив в галузі освіти, але вони вважають, що набагато більше має бути зроблено [228].

Вищенаведене речення є уривком із офіційної доповіді ОБСЄ щодо питань нетерпимості в Україні. Від цієї доповіді залежали ініціативи та рішення української сторони, направлені на вирішення питань, зазначених у даній доповіді. Переклад має бути надзвичайно точним та передавати всю повноту змісту й тональності доповіді представників ОБСЄ. У даному перекладі ми бачимо кальку синтаксичної структури речення оригіналу. Переклад звучить дещо неприродно, хоча «читабельність» та зміст повідомлення не порушені. Редактор даного перекладу запропонував наступний варіант:

Представники Єврейської громади виражають свою стурбованість тим, що українці не визнають ролі Голокосту. Вони ставляться до цього як до певного прояву «Заперечення Голокосту». Це у свою чергу дало поштовх певним зрушенням у галузі освіти, хоча, на їхню думку, Україна повинна швидше рухатись у цьому напрямку.

На перший погляд, переклад відповідає змісту оригіналу, але, проаналізувавши структурні зв'язки речення перекладу, ми виявили очевидні пастки:

1. Зміна синтаксичної структури (просте речення з інфінітивною конструкцією – складнопідрядне речення з'ясувальне) змінює тональність доповіді та призводить до змістового зсуву: в оригінальному перекладі – стурбованість нездатністю українців визнати свою причетність до Голокосту, в той час як в адаптованому варіанті: стурбованість тим, що українці взагалі не визнають цієї події (самим фактом). На нашу думку, редактор, розуміючи делікатність і небезпечність ситуації, свідомо маскував суть прямого звинувачення українців у причетності до Голокосту.

2. Розділення складносурядного речення на два самостійних речення (*...українці не визнають ролі Голокосту. Вони ставляться до цього, як...*) призводить до непорозуміння: неясно, хто саме вважає – «українці» чи «представники громади».

3. Експлікація (пасивна конструкція – активна з експлікацією суб'єкта дії: *багато має бути зроблено – Україна має рухатись*) – додає надлишкову інтерпретацію.

У такого роду документах жодним чином не може бути подібних перетворень, навіть якщо доводиться жертвувати милозвучністю та легкістю читання. Перекладач свідомо зберіг синтаксичну структуру речення оригіналу у перекладі для запобігання надлишковій інтерпретації, передачі тональності речення та для точнішого перекладу.

Отже, синтаксична трансференція є позитивним явищем як у перекладі художніх текстів, так і у перекладі нехудожніх текстів.

2.3. Конвергенція як засіб метафоризації та неологізації у художньому і художньо-публіцистичному перекладі

Конвергенція – уподібнення елементів мовлення ВТ та ЦТ задля образно-, стилістично-, асоціативно-точного відтворення особливостей мовлення ВТ. Уподібнення відбувається засобами цільової мови за образною, стилістичною та структурною моделлю вихідної мови. Конвергенція мовлення ВТ та ЦТ, перш за все, слугує засобом метафоризації та неологізації мовлення перекладу.

2.3.1. Механізми метафоризації та конвергенція у перекладі

Проблемою метафоризації займалися такі вчені: Е. Вольф [31] В. Телія [100], Н. Арутюнова [8 – 11], М. Блек [18], А. Річардс [89], В. Гак [35-36] та ін. [6, 7, 30, 38, 41, 43, 45, 52, 53, 59, 61, 72, 73, 77, 86, 95, 97, 97, 98, 111, 114, 118, 119, 135, 141]. Процес метафоризації безпосередньо пов'язаний із

когнітивним процесом порівняння певного предмета з іншим предметом чи явищем на основі певних спільних ознак, що викликають самобутні марковані асоціації. Отже, метафора – це сутності та інтеракції між ними [100]. Когнітивний простір між мовами різниться, а отже і сутності та взаємодія між ними є самобутніми у кожній мові. Здебільшого метафори вважаються лакунарними чи напівлакунарними між контактуючими мовами. Метафоризацію пов'язують також із когнітивним процесом, що притаманний певному мовному колективу та є неприродним для іншої мовної спільноти. Тож, існують два шляхи метафоризації:

1.внутрішньомовна (розширення семантики слів чи їх поєднання через внутрішньомовне порівняння);

2.міжмовна метафоризація (уподібнення когнітивних сфер функціонування певної лексеми через привнесення додаткового значення з іншої мови).

У нашому дослідженні ми концентруємо увагу на **міжмовній метафоризації**, яка має прояв у тому числі й через переклад як інтенсивний процес метафоризації. Очевидно, весь семантичний комплекс [108], що поєднує у собі метафора, не може бути відображений у повному обсязі в іншій мові, натомість уподібнення деяких асоціативно-образних та конотативних ознак призводить до утворення в іншій мові нової метафори.

Конвергенція семантичного тезаурусу метафори **породжує** у когнітивній сфері іншої мови певне семантичне порівняння, у результаті чого **розширюється семантика та образно-асоціативне наповнення лексеми**.

Як відомо, текст, який вербалізує національно-специфічні особливості культури, є інструментом контакту двох культур у перекладі. Національно-специфічні особливості культури вербалізуються у тексті за допомогою метафори, яка поєднує, з одного боку, мовну специфіку, а з іншого боку, відображає когнітивну концептосферу культури. У процесі перекладу долається **«культурна дистанція»** між двома контактуючими

лінгвокультурними сферами, що вербалізується у метафоричних єдностях. **Метафора – єдність загального та специфічного у культурі та мові** [97, 98]. Віднесеність об'єкта метафори до певної когнітивної сфери мови є загальним для всіх носіїв певної культури та мови, у той час як специфічним є функціонування метафоричної єдності у певній комунікативній ситуації. Чим більша культурна дистанція між мовами, тим більше різняться концептосфери двох мовних культур, а отже, перекладачеві важче створити певний **когнітивний контекст**, який би єднав дві метафоричні єдності.

З іншого боку, існують універсальні, єдині для всіх мовних культур концептосфери, які, хоча і по-різному вербалізуються у різних мовах, дають можливість перекладати метафоричні єдності та робити їх зрозумілими для реципієнта. Ознаки метафоричних єдностей у культурі можна розділити на такі три групи:

1. **Характерні для всього людства – загальні, неспецифічні;**
2. **Характерні для групи локальних культур – відносно специфічні;**
3. **Характерні тільки для однієї локальної групи – специфічні** [78].

Третя група ознак характеризує лакунарні одиниці мови, які не сприймаються іншою мовною та культурною спільнотою, оскільки у мові відсутня когнітивна концептосфера, яка б описувала означуване певної метафоричної єдності. До третьої групи належить так звана «безеквівалентна лексика» [15, 16, 28] та метафоричні єдності, побудовані на специфічних концептах, присутніх тільки в одній культурі.

Будь-який текст вербалізує когнітивну сферу мови та культури у метафоричних єдностях. Перекладач **транскодує імпліковану у метафорі культурно-специфічну інформацію у рамках когнітивної сфери цільової мови та культури**. З іншого боку, не можна оминати увагою специфіку мовлення художнього тексту, яка передбачає реалізацію та структурування специфічно-мовних та культурних концептів у **когнітивному контексті твору**. Як відомо, значення певної лексичної одиниці стає зрозумілим тільки у контексті інших когнітивних структур [80, 111]. Реципієнт інформації

співвідносить імпліковане значення метафори з когнітивними концептами, які є загальними для мовної спільноти, та **розуміє її у когнітивному контексті твору**. Розуміння значення метафори оригінального твору відбувається у двох площинах:

1. Через когнітивний мовний досвід;

2. Через когнітивний контекст твору.

Розуміння значення метафори у перекладеному тексті має свої особливості, які полягають у тому, що перекладена метафора завжди несе культурно-специфічну інформацію вихідної мови та культури, у той час як цільовий реципієнт не володіє когнітивним досвідом вихідної мови, натомість співвідносить образ метафори із цільовою концептосферою. Отже, **функціональність метафори у мовленні перекладу має вузький спектр**, ніж у вихідному тексті, для якого метафора є специфічною. Розуміння перекладеної метафори відбувається здебільшого тільки через когнітивний контекст ЦТ, який створює перекладач, експлікуючи семантику метафори цільовому читачеві.

Існує три головних **підходи** до перекладу метафор:

1. Принципова неперекладність метафор, яка базується на твердженні, що «перевираження метафор цільовою мовою неможливе, оскільки кожний лексичний компонент метафори має свої специфічні концепти та асоціації у цільовій культурі» [9].

2. Буквальний переклад метафор, що базується на твердженні про те, що «існують спільні метафоричні поля (metaphorical fields), єдині для всіх мовних та культурних спільнот, а буквальный переклад метафор актуалізує ці метафоричні поля» [199].

3. Підхід, що об'єднує попередні два підходи та базується на тому, що «перекладність метафори залежить від її семантичної структури та функції, яку вона виконує у тексті» [210]. Згідно з цим підходом завданням перекладача є **виділити у метафорі специфічне** для кожної з контактуючих культурних та мовних спільнот, а також **загальне для обох** контактуючих

культур і мов, щоб через відтворення її оригінальної структури та функції у тексті перекладу актуалізувати те «загальне», що об'єднує дві контактуючі мовні концептосфери.

Об'єднуючи всі підходи до перекладу метафор, Г. Турі класифікував способи їх перекладу на такі групи:

1. переклад метафори «тією ж» метафорою (буквальний переклад) (metaphor into same metaphor) – **(метафоризація)**

2. переклад метафори іншою метафорою (об'єкт (еквівалент) метафори залишається незмінним, але вербалізація замінюється іншими лексемами) (metaphor into different metaphor) – **(ре-метафоризація)**

3. Метафора перекладається не метафорою, а перифразою, описово (metaphor into non-metaphor) – **(де-метафоризація)**

4. Метафора не перекладається, а вилучається (metaphor into 0 metaphor) **(вилучення)** [217, с. 82]

У разі метафоризації у мовленні перекладу відбувається **конвергентний процес: 1. мовних концептосфер ВТ і ЦТ, 2. когнітивних контекстів ВТ та ЦТ.**

У дослідженні конвергентних процесів у перекладі важливо розуміти той факт, що художній текст, перш за все, відображає особливості вихідної культури, тому переклад художнього тексту ми розуміємо як трансляцію культур – контакт культур.

У нашому розумінні **метафоризація у перекладі – профілювання/висвітлювання специфічної ознаки метафори ВТ у когнітивному контексті ЦТ за допомогою конвергенції її лексико-семантичної та морфолого-синтаксичної структури у ЦТ.**

Когнітивний контекст – вербалізація «загального» для обох контактуючих культур у контексті твору з метою «**висвітлювання/профілювання**» національно-, культурно-, мовно-специфічної ознаки метафори в мовленні перекладу. Когнітивний контекст мовлення перекладу вербалізується різними засобами залежно від

«культурної дистанції», яку перекладачеві необхідно подолати для досягнення комунікативної функціональності перекладеної метафори.

Розділимо метафори на дві групи: метафори, що мають спільні ознаки для обох контактуючих концептосфер і метафори, ознаки яких присутні тільки в одній із контактуючих концептосфер.

Розглянемо детальніше кожен з груп.

I. Метафори, що **мають спільні ознаки** для двох контактуючих мовних концептосфер (частково лакунарні).

1. Конвергенція лексико-семантичної структури метафори **можлива**, якщо:

а. один із компонентів метафори має спільні для обох контактуючих концептосфер ознаки

Для прикладу звернімося до перекладу політичного памфлету Миколи Хвильового:

зробилися революційніші від самого Леніна і тепер виступають по Для пролетарської художньої літератури, без всякого сумніву, корисніше – гіперболічно – в мільйон разів радянський інтелігент Зеров, озброєний вищою математикою мистецтва, ніж сотні «просвітян», що розуміються на цьому мистецтві, як «свиня в апельсині», що на сьомому році революції раптом різних радянських журналах з «червоними» фразами під прізвищами якогось «ця» чи «енка» [248].

There can be no doubt that for the proletarian creative literature the Soviet intelligent Zеров who is armed with the higher mathematics of art is – hyperbolically speaking – a million times more useful than a hundred prosvitatypes, who are about as well versed in this art as a pig in orange growing, who in the seventh year of the Revolution have suddenly become more revolutionary than Lenin himself and now throw around “red” phrases in various Soviet journals over signature of a “tsia” or an “enko” [266].

У даному прикладі виділяємо переклад метафоричного порівняння «*як свиня в апельсині*» – «*as a pig in orange growing*». Проаналізуємо: 1) специфічні ознаки метафори у вихідній мовній концептосфері, 2) загальні ознаки метафори для обох контактуючих концептосфер, 3) лексико-семантичну структуру метафори та її перекладу, 4) функціональність метафори у вихідному тексті та її перекладу у цільовому тексті, 5) когнітивний контекст цільового тексту, через який висвітлюється спільна ознака для обох концептосфер та функціональність перекладеної метафори.

Вищенаведена метафора належить до першої групи (її ознаки присутні в обох контактуючих концептосферах): в українській культурі концепт «свиня» має іронічно-зневажливий асоціатив: 1. Неохайний: *їсти, як свиня*, 2. Брудний: *забруднитися, як свиня*, 3. Нерозумний: *як сто свиней*, 4. Дурний, нерозбірливий: *знатися на чомусь як свиня в перці (як свиня в цибулі, як свиня в апельсинах)*, 5. Нерозумний натовп: *метати бісер перед свинями, пристало як свині в дощ*.

В англійськомовній культурі образ «свині» має також широкий асоціатив: 1) Жадібний, ненаситний (*as greedy as a pig*), 2) Брудний, неохайний (*as muddy as a pig, pig dirty*), 3) «pigs» в множині – натовп людей, що сліпо виступає проти чогось (*too many pigs for the tits*), 4) Сліпо радіти чомусь (*as happy as a pig in the mud, as a pig in clover, as pig in onions*), і т.д.

Спільним для обох контактуючих мовних культур є **асоціатив** «*неохайний, брудний, нерозумний*». Отже, збереження даного образу в тексті перекладу не викличе непорозуміння.

Специфічною ознакою оригінальної метафори-порівняння «*як свиня в апельсинах*» в українській культурі є її лексико-семантична структура та об'єкт порівняння «свиня в апельсинах». Традиційно, якщо порівнюють ознаку якості суб'єкта з образом «свині у будь-якій їжі», то мається на увазі її нерозбірливість у ній. Так само в оригінальному тексті «*розумітися, як свиня в апельсинах*» має значення розбиратися погано (не відрізняти дольки апельсина від його шкірки). Так само у порівняннях «*як свиня в перці, як*

свиня в цибулі, як свиня в горіхах». В англійськомовній культурі порівняння суб'єкта дії з образом «свині в будь-якій їжі» означає вдоволення суб'єктом у чомусь (*as a pig in clover, as a pig in onions, as a pig in potatoes*). Для того, щоб **профілювати метафоричне значення** оригіналу, перекладач зберігає образ «*апельсина*», при цьому експлікує оригінальне значення за допомогою уточнюючої лексеми «*as a pig in orange growing*». Важливо зазначити, що лексема «*growing*» несе у даному метафоричному виразі ознаки цільової концептосфери: метафоричний вираз «*to be lost in a growing*» має значення розгубитися у чомусь, не розумітися на чомусь елементарному.

б. комунікативна функціональність метафор ВТ та ЦТ збігається

Виходить, прийшли до порожнього корита? Ні! Тоді, може, це була спекуляція або йолопів вибрик? [248]

So what are we left with: an empty manger? No! Then perhaps this was pure speculation or the mischievous prank of an idiot? [266]

Асоціативи образів «*порожнього корита*» та «*empty manger*» у двох культурах різняться. В українській мові «порожнє корито» - загальноживана (stock) метафора [186, 187], алюзія на казку О.С. Пушкіна, де наприкінці героїня залишається «у разбитого корыта», тобто **ні з чим**. М. Хвильовий цілеспрямовано насичує мовлення памфлету багаточисельними алюзивними елементами до російської культури, таким чином підкреслюючи «русифікацію» українських «нових пролетарських» митців та письменників в добу становлення радянського пролетарського мистецтва. Мета автора – висміяти тяжіння «пролетарської» інтелігенції до всього російського.

В англійськомовній культурі вислів «*empty manger*» – є національно-специфічною метафорою, що асоціюється з ритуальною традицією святкування Різдва: вдень перед Різдвом ставлять порожні ясла, що символізують місце, де народився Христос. Біля ясел кладуть сіно, яке потім один із членів сім'ї, який зробив найбільше добра у цей рік, кладе в ясла. Коли сходить перша зірка, у порожні ясла кладуть фігуру Христа, що

символізує те, що він народився. Той член сім'ї, який зробив багато поганого у цей рік, не має права класти сіно в ясла (за рішенням родини), таким чином **він залишається із порожніми яслами**. Отже, асоціатив у двох культурах різний, натомість їх **комунікативна функціональність у перекладі та оригіналі збігається**: «залишитися ні з чим через погані справи». Переклад «*left with an empty manger*» відтворює функціональність метафори в оригіналі – «*прийти до розбитого корита*». З іншого боку, асоціатив оригінальної метафори у мовленні оригіналу не вдалося відтворити, оскільки когнітивний концепт ВМ є лакунарним у цільовій мові.

в. стилістичні функції метафор ВТ та ЦТ збігаються:

Для пролетарської художньої літератури, без всякого сумніву, корисніше – гіперболічно – в мільйон разів радянський інтелігент Зеров, озброєний вищою математикою мистецтва...[248]

There can be no doubt that for the proletarian creative literature the Soviet intelіgent Zerov who is armed with the higher mathematics of art is – hyperbolically speaking...[266]

Словосполучення «*вища математика мистецтва*» має у складі інтенсифікатор «*вища математика*», який є усталеним виразом у мові оригіналу. В англійській мові словосполучення «*higher mathematics of*» не має функції інтенсифікатора, отже є лакунарним. У перекладі відбувається інтерферування стилістичної функції словосполучення оригіналу через конвергенцію лексико-семантичної структури: «*higher mathematics of art*». Конвергенція можлива у цьому випадку на основі деяких спільних для двох контактуючих концептосфер ознак словосполучення «*вища математика*» та «*higher mathematics*». В обох мовах це словосполучення викликає асоціацію «*складності, довершеності, неможливості виконання*». Цільовому читачеві зрозумілий цей метафоричний вислів, оскільки він профільований когнітивним контекстом твору: автор наголошує на довершеності Миколи Зерова як письменника і говорить про вишуканість його мистецтва. До того

ж, у тексті вводиться уточнюючий елемент – «*гіперболічно*», «*hyperbolically speaking*».

г. відбувається висвітлення комунікативної функції метафори ВТ у ЦТ за допомогою:

г1. синтаксичної експлікації:

Та бачите, для просвітянина ще не написано правил етики, а баталія між організаціями йому так потрібна, як «мутна водичка» ... для рибки [248].

*You see, the rules of ethics have not yet been written for a prosvita-type; he needs the inter-organizational struggle for the same reason he needs **muddy waters ... to catch fish** [266]*

Лексико-семантична структура метафоричного порівняння оригіналу «*потрібна йому, як мутна водичка для рибки*» у перекладі відтворюється у повному обсязі без втрати комунікативної функціональності, натомість синтаксична структура адаптована до цільової мови: «*he needs inter-organizational struggle he needs muddy waters to catch fish*».

г.2. контекстуальної експлікації за допомогою смислового розвитку:

*Ідеологом даної категорії на даний випадок буде другий із «енків», **цебто яблучко з тієї самої яблуні**. Отже, беремо це яблучко й кусаємо. Випадають два зернятка, це претензійні філософсько-просвітянські «засади» [248].*

*The ideologist of this category is the second “enko,” in other words, **an apple from the very same tree**. We therefore take this apple and bite it. Two pips fall out: there are the pretentious philosophical “premises” of prosvita [266].*

Метафоричне порівняння «*яблучко з тієї самої яблуні*» є загальноновживаною метафорою в українській мові з прозорою семантикою, оскільки кожний із елементів цієї метафори вживається у прямому значенні, а їхнє поєднання та асоціатив є національно-маркованими. Так, в українського читача виникає асоціація з прислів'ям «*Яблучко від яблуні*

далеко не падає», у той час як цільовий читач не має такого асоціативу в англійській мові. В оригіналі та перекладі відбувається смислова розбудова семантики виразу: автор використовує образ «яблука» у контексті «беремо це яблучко та кусаємо». Дана метафора у перекладі експлікується для цільового читача контекстуально.

II. Метафори, ознаки яких присутні тільки в одній із контактуючих концептосфер (лакунарні).

Конвергенція у перекладі лакунарної метафори **можлива, якщо її комунікативна функція висвітлюється у когнітивному контексті ЦТ:**

Але, припустивши других, доводиться визнати, що художники «не вареники з гурдою» і на замовлення їх не наліпиш [248].

Having made this assumption, one would have to recognize that artists “are not dumplings and oilcake» and cannot be made to order [266].

Значення художнього порівняння «художники – не вареники з гурдою» у контексті оригіналу есплікується за допомогою контекстуального пояснення «і на замовлення їх не наліпиш». Переклад зберігає як лексико-семантичну структуру метафори, так і когнітивний контекст, який профілює потрібне значення метафори: «*artists are not dumplings and oilcake and cannot be made to order*». До того ж, асоціація, що профілюється, має ширший когнітивний контекст у мовленні оригіналу: автор критикує художників, які покинули справжнє мистецтво, віддаючи перевагу «замовленим» роботам, які не мають жодної естетичної цінності. Поза контекстом для цільового читача дане порівняння є некогерентним. Отже, для розуміння функціонування певної перекладеної метафори у мовленні перекладу, необхідно розглядати ширший когнітивний контекст.

Конвергенція у перекладі метафор є **засобом:**

- 1. Збереження оригінального образу ВТ;**
- 2. Збагачення мовлення ЦТ;**

3. Відтворення стилістичних особливостей ВТ в ЦТ.

Важливо зазначити, що наше дослідження розрізняє явища **буквалізму** та **конвергенції** як функціонально протилежні у мовленні перекладу. Так, під «буквалізмом» розуміють помилку перекладача, «поганий переклад, неадекватний переклад», який призводить до втрати образу оригіналу, викривлення функціональності метафори у тексті перекладу, у результаті, цільовий читач не розуміє значення оригінального образу. У разі буквалізму відсутній когнітивний контекст, який профілює специфічне значення метафори, що робить її незрозумілою. Наприклад:

Письменник - не американська машинка, а твори його не полтавські галушки [248].

A writer is not an American typewriter, and literary works are not Poltava dumplings [266].

Збереження образності тексту оригіналу у перекладі не є запорукою збереження імплікованого у цей образ функціонального значення. Так, метафоричне порівняння «*твори не полтавські галушки*» у перекладі відтворюється буквально «*literary works are not Poltava dumplings*». З одного боку, зберігається образність оригіналу, з іншого – у даному метафоричному порівнянні не відтворюється національно-специфічна асоціація. Цільовий читач не зрозуміє, чому твори не є «*полтавськими галушками*», якщо він ці галушки ніколи не бачив. В українській культурі полтавські галушки асоціюються із чимось, що було зроблене *неуважно, нашвидкуруч, неякісно, так-сяк*. У даному випадку денотативне значення компонентів словосполучення у перекладі «*Poltava dumplings*» не несе необхідної конотації у тексті перекладу.

Звернімо увагу на буквальный переклад метафоричного порівняння «*письменник – не американська машинка*» - «*a writer is not an American typewriter*». У мовленні оригіналу метафоричне порівняння відображає когнітивний мовний асоціатив: порівняння з технічним винаходом – американською друкарською машинкою означало в 1920-ті роки «*швидкість*

друку», а в контексті твору М. Хвильового – *«швидкість друку не зважаючи на якість»*. В англійській мові даний асоціатив є лакунарним. Специфічна риса метафори не профілюється у контексті перекладу.

Таким чином, ми розуміємо **буквалізм** як буквальне відтворення денотативних значень компонентів метафори без інкорпорування її смислового наповнення у когнітивний контекст мовлення ЦТ.

Тоді як **конвергенція як засіб метафоризації** можлива тільки у випадку інкорпорування у когнітивний контекст перекладу специфічних ознак оригінальної метафори через їх профілювання та увиразнення смислового наповнення для обох концептосфер, або через експлікацію її значення.

2.3.2. Механізми неологізації та конвергенція у перекладі

Неологізація, з одного боку, ототожнюється з процесом метафоризації, оскільки передбачає привнесення та розширення семантики вихідної лексики, а з іншого – зі створенням нової лексико-семантичної сутності у цільовій мові.

Необхідно розділяти внутрішньомовні неологізми та міжмовні неологізми. Внутрішньомовні неологізми утворюються за допомогою семантичної чи морфологічної деривації з модифікацією семантики лексики за допомогою внутрішньомовних семантичних та морфологічних перетворень. Міжмовні неологізми утворюються двома шляхами: зовнішнє запозичення лексико-семантичної будови та морфолого-семантичне й синтаксичне уподібнення. Часто неологізація служить меті заповнення лексичних лакун у мові [45].

Існує два **шляхи** неологізації:

1. Переосмислення семантичної сутності вже існуючої лексики, яка таким чином стає неологізмом у певному контексті.

2. Запозичення з іншої мови лексико-семантичної сутності з певним значенням [7, 94].

У той час, як перший шлях може застосовуватись як на внутрішньомовному просторі, так і на міжмовному просторі, другий шлях лежить у міжмовній площині. Переосмислення семантичної сутності може відбуватися за допомогою часткового **уподібнення** метафоричних значень лексем у контактуючих мовах, таким чином у цільовій мові відбувається розширення образної семантики лексеми, що вживається як неологізм.

Неологізацію розуміють насамперед як необхідність заповнювати відсутні лексико-семантичні ланки у мові [34, 52, 92].

Виділяють наступні **мотиви** неологізації у перекладі:

1. Коли іншомовне слово не можна замінити одним рівноправним словом своєї мови, натомість його семантику можливо відтворити тільки описово [34].

У таку групу лексичних одиниць входять терміни, реалії, індивідуально-авторські неологізми, okazіоналізми та інші лакунарні лексичні одиниці. Часто такі лексеми не пов'язані з когнітивними концептами у цільовій мові, отже потребують перенесення. Запозичення з іншої мови лексико-семантичної сутності відбувається через: 1. Транслітерацію, 2. Транскрипцію, 3. Калькування, 4. Напівкалькування. Головним у функціонуванні новоутвореної лексеми в мові є її зв'язність та співвіднесеність з певним когнітивним полем, у якому функціонує новоутворення.

2. Коли іншомовне слово має частковий еквівалент у цільовій мові, а відтінки його значення контекстуально змінюються [34].

До таких слів належать запозичення, які мають приблизні, або часткові відповідники у цільовій мові, але є полісемантичними та мають додаткові конотації й відтінки значень. Вищезазначений мотив неологізації особливо актуальний у складанні вузькоспеціалізованої термінологічної бази, в якій не можуть використовуватися полісемантичні терміни, натомість часто запозичуються лексеми з іншої мови. Наприклад, під час створення

вужькоспеціалізованої перекладацької термінологічної бази з автомобільного імпорту були запозичені терміни, синоніми до яких уже існували в мові, зокрема, *fleet import* – *фліт імпорт* [273], хоча в українській мові зафіксовано термін «*оптове/гуртове ввезення/імпорт*» [273]. Запозичений термін має дещо іншу функціональність та семантику, ніж його існуючий синонім (гуртовий імпорт з урахуванням знижки від дилера та ціни на аксесуари авто). Іншим прикладом є термін «*pipeline import* – *імпорт пайплайн*» [273], який також має частковий відповідник (*потоковий імпорт*), тому відбувається неологізація через запозичення задля звуження функціонування даного терміна лише в певній терміносистемі.

3. Коли необхідно актуалізувати специфічну семантику лексеми чи словосполучення та їх функціонування в оригінальній терміносистемі чи когнітивному просторі, навіть якщо у цільовій мові існують відповідники.

До цієї групи належать лексеми чи словосполучення, які мають чітко визначену функціональність та асоціацію з певним концептом у мові оригіналу. Наприклад, у перекладі назв офіційних посад українською мовою часто необхідно вдаватися до запозичення та неологізації, якщо не існує єдиної перекладацької термінологічної бази.

4. Коли відсутні необхідні джерела інформації, в яких містяться перекладні відповідники.

У цьому випадку перекладач має право запозичувати термін чи словосполучення для експлікації семантики терміна та уникнення надлишкової інтерпретації. Наприклад, у перекладі спеціалізованого документу з розробки клієнтської підтримки, замовляючи який розробники повинні надавати глосарії термінів, у випадку відсутності термінологічної бази перекладач неологізує певні вужькоспеціалізовані терміни: *cold calls* – «*колд кол дзвінки*» [266], хоча можливий варіант описового перекладу – «*дзвінки навмання, автоматичні дзвінки, дзвінки перспективним клієнтам*».

У нашому дослідженні ми розглядаємо **неологізацію у міжмовній площині через конвергенцію функціональних, когнітивних, семантичних ознак лексеми у мовленні перекладу та інкорпорування новоутворення у когнітивний контекст мовлення перекладу.**

Неологізація у перекладі служить засобом **увиразнення асоціативного, образного, конотативного навантаження оригінальної лексеми у мовленні перекладу.** Неологізація відбувається за допомогою конвергенції лексико-семантичної, морфолого-синтаксичної структур оригіналу та перекладу. Відбувається уподібнення як структури, так і функціональності лексичних одиниць оригіналу та перекладу. Неологізми у мовленні перекладу є стилістично-забарвленими лексемами, що виконують чітку контекстуальну та стилістичну функцію.

Неологізми, що утворюються у процесі перекладу, мають **оказіональний характер та є індивідуально-перекладацькими неологізмами.** Для аналізу неологізації у перекладі не важливо, чи новоутворена лексична одиниця ввійде у мовний вжиток чи залишиться функціонувати у рамках мовлення перекладу. Важливо описати шляхи та мотиви неологізації у перекладі та її функціонування у рамках стилістичного контексту лексичного новоутворення. У той час як загальномовні неологізми слугують заповненню певної прогалини у лексичній та семантичній структурі мови, індивідуально-авторські неологізми слугують засобом досягнення художнього стилістичного ефекту.

Індивідуально-перекладацькі неологізми мають ширшу функціональність у мовленні перекладу, оскільки можуть утворюватися не тільки з метою делакунізації певної лексеми чи реалії, що є відсутньою у цільовій мові. Зафіксовані лексеми, синтаксичні та граматичні конструкції неологізуються у перекладі для досягнення комунікативної та стилістичної функціональності. Неологізмами у перекладі ми також вважаємо **існуючі лексичні одиниці у цільовій мові, що модифікують свою семантику чи конотаційне навантаження під впливом лексеми тексту оригіналу через**

увиразнення її значення у когнітивному чи стилістичному контексті мовлення перекладу.

Отже, існують наступні шляхи перекладу неологізмів:

1. Неологізм – неологізм (уподібнення лексико-семантичної чи морфолого-синтаксичної структури лексем);
2. Неологізм – не-неологізм (заміна близьким за значенням словом);
3. Не-неологізм – неологізм (неологізація існуючої семантичної одиниці ВТ в цільовій мові).

Конвергентний процес відбувається у перекладі неологізму – неологізмом та не-неологізму – неологізмом.

У конвергентному процесі важливим є те, що уподібнення відбувається не тільки на рівні семантичної чи синтаксичної структури фрази, а також і на рівні стилістики та образності, що робить неологізм **функціональним саме у рамках даного перекладу і некогерентним поза контекстом** [54]. Не зважаючи на функціональність та зрозумілість оригінального неологізму у вихідній мові, його переклад є оказіональним утворенням та функціонує лише у контексті мовлення перекладу.

Конвергенція актуалізується у перекладі

I. неологізму – неологізмом за допомогою:

а. неологізації існуючої лексеми ЦМ через модифікацію її семантики у контексті ЦТ:

Так кінчає свою статтю наш відважний «селозатор» [248].

This is how our valiant “villagizer” finished his article [266].

Лексема «селозатор» є неологізмом в українській мові, який ми зустрічаємо у М. Хвильового та О. Вишні: «селозатори міста» – за типом «урбанізатори села». Автор висловлює негативно-іронічне ставлення до соціальної політики влади та називає людей, які підтримують політику примітивізації, спрощення міської культури «селозаторами», тобто оригінальний неологізм є стилістично-забарвленим у контексті твору.

Перекладач використав існуючу лексему англійської мови: *villagizer*, яка має інше значення та іншу конотацію: дана лексема стосується терміносистеми соціології з наступним значенням: «процес об'єднання людей спільних поглядів» [290]. Неологізм «селозатор» стосується істоти, натомість лексема «*villagizer*» - неістоти. У перекладі відбувається модифікація семантики лексеми «*villigizer*» у контексті ЦТ. Контекст мовлення перекладу уточнює саме таке значення неологізму «*villagizer*»: «*our valiant villigizer*». Отже відбувається неологізація через конвергенцію семантики лексеми та її ознаки.

б. уподібнення морфолого-синтаксичної структури лексеми ВТ та ЦТ:

Ми цитуємо зі Шпенглера спеціально для того, щоб трохи подразувати «сатану в бочці» з гопаківсько-шароваристої (наш власний образ), тепер ультра-червоної «Просвіти» [248].

*We quote from Spengler in order to irritate “Satan in Barrel” with his **hopako-wide trousered** (our own expression), now ultra-red Prosvita [266].*

«Гопаківсько-шаровариста «Просвіта» – це політично забарвлена метафора-неологізм М. Хвильового. Вона складається з реалії на позначення національного танцю «гопак», що приєднується у складений прикметник за допомогою інтерфікса «о» до іншої етнічно-забарвленої лексеми-реалії «шаровари», яку автор перетворює на прикметник за допомогою прикметникового суфікса «ист» та флексії «ої» в родовому відмінку в узгодженні з власною назвою «Просвіта». Етнічно-забарвлені компоненти складеного прикметника-неологізму мають відповідники в англійській мові: *гопак* – *hopak*, *шаровари* – *wide trousers*, отже дані лексеми не є лакунарними у цільовій мові. Однак, перекладач використовує словотвірну модель оригінального неологізму, таким чином створюючи неологізм у перекладі : уподібнення словотвірної моделі: *hopako-wide trousered*, зберігши інтерфікс *o* та додавши дієприкметниковий суфікс англійської мови *ed*: *wide-trousered*. Отже, в даному випадку оригінальний неологізм перекладається неологізмом за допомогою конвергенції словотвірної будови.

Наступний приклад:

The world has ferraried of late [4-wheel Magazine 2012, с. 67].

Світ останнім часом став занадто обферареним [Повнопривідний журнал 2012, с. 56].

В оригіналі вжито продуктивний словотвірний прийом конверсії, яку перекладач вдало відтворив за допомогою словотвірного уподібнення та кальки, створюючи конверсію у цільовому мовленні.

в. уподібнення лексико-семантичної будови зі зміною морфологічного значення лексеми:

Неологізація у перекладі почасти відбувається з метою відтворення авторського неологізму. Незважаючи на те, що у діахронічному вимірі певна лексема чи словосполучення вже усталились, вони є частиною ідіостилю автора. Перекладацькі неологізми, хоча і наслідують лексико-семантичну будову авторського неологізму, актуалізують морфологічні та стилістичні особливості цільової мови, при цьому змінюючи морфологічне значення лексеми. Так, наприклад, П. Куліш у перекладі трагедій В. Шекспіра неологізує мовлення перекладу, відтворюючи неологізм – неологізмом, при цьому він стилістично адаптує лексичне новоутворення до цільової мови та змінює морфологічне значення неологізму:

Nay, hear them, Antony: Fulvia perchance is angry; or, who knows If the scarce-bearded Caesar have not sent His powerful mandate to you... [Antony and Cleopatra, 1623, Act I, с. 20].

Ні, вислухай, Антонє. Там може Розсердила ся Фульвія, а може рідкобородько Цезарь посилає Тобі своє веління всемогуче... [Антоній і Клеопатра, 1902, Акт 1, с. 20, пер. П. Куліша].

Лексема «*scarce-bearded*» належить до Шекспірівських неологізмів, хоча вже увійшла у лексичний склад англійської мови. Цей спосіб неологізації є особливістю словотвору В. Шекспіра: Adj/Num/S+P2 у функції означення у реченні: «*round-wombed, three-suited, lily-livered, fan-sucked, oil-shaken, lust-dieted, milk-livered, toad-spotted*» [271] та ін. Наведені вище

неологізми є стилістично-забарвленими у мовленні оригіналу, та наділяючи означуване певною конотацією по відношенню до означуваного, перекладач завдяки неологізації авторського неологізму передає у перекладі стилістичне забарвлення та конотацію лексеми оригіналу.

Разом з тим, будь-який перекладацький неологізм, якщо він наслідує лексико-семантичну будову оригінального неологізму, має мотивуватися та експлікуватися стилістичним та когнітивним контекстом мовлення перекладу. У даному випадку, у п'єсі В. Шекспіра «Антоній і Клеопатра» йдеться про *молодого* Цезаря, який вперше згадується у репліці Клеопатри, коли та читає звістку із Риму Марку Антонію. Ставлення Клеопатри до Цезаря є іронічно-негативним: вона глумиться над Антонієм, який вирішує її покинути, щоб повернутися до своїх володарських справ. Клеопатра називає Цезаря «*scarce-bearded*» - молодиком, який приймає таке необдумане рішення. Перекладач калькує лексико-семантичну структуру неологізму, але змінює морфологічне значення лексеми («*рідкобородько*»), створивши іменник-прикладку «*рідкобородько Цезар*»; до того ж, іменникова форма на -ко є специфічно-маркованою у цільовій мові та часто слугує для утворення неологізмів, що виражають іронічне ставлення до суб'єкта: *безголоваченко, лиходійко, похмурченко* та ін.

г. уподібнення лексико-семантичної будови:

Юрій Клен також вдається в розглянутому вгорі випадку до неологізації, але при цьому зберігає як лексико-семантичну будову оригінального неологізму, так і його морфологічне значення:

А може, Фульвія гнівиться, може, скудобородий Цезар шле тобі Веління грізне [Антоній і Клеопатра, 1960, пер. Ю. Клена, Акт 1, с. 20]

З іншого боку, лексема-неологізм «*скудобородий*» має дещо огрублену стилістичну форму та виражає тільки зневагу, на відміну від перекладацького неологізму П. Куліша «*рідкобородько*», який відтворює іронічність специфічно маркованою іменниковою формою на «-ко».

II. не-неологізму – неологізмом:

а. словотвірне уподібнення:

Розглянемо приклад із трагедії В. Шекспіра «Король Лір»:

*Your name, fair **gentlewoman**?[271]*

*Як звать вас, гожа **вельминані**?[250]*

Лексема оригіналу «*gentlewoman*» вжита з іронією: дочка Ліра Гонеріля намагається видати себе за володарку королівства, наче чоловік. Вона розмовляє з батьком наче господар, тоном чоловіка-господаря. У лексемі «*gentlewoman*» – поєднання двох коренів лексем «*gentleman*» та «*woman*», тобто «вельможна жінка». В. Барка калькує словотвірну модель вихідної мови у тексті перекладу, створивши неологізм «*вельминані*», який реалізує словотвірну модель вихідної мови лексичними засобами цільової мови.

Г. Рапоні також наслідує словотвір в італійському перекладі: «*Il vostro nome, bella **gentildonna**?» [272]*. В італійській мові прикметник «*gentile*» має значення *люб'язний, ввічливий, охайний, благородний*. Значення англійського прикметника «*gentle*» та італійського прикметника «*gentile*» у поєднанні з іменником *man/uomo* або *woman/donna* збігаються, оскільки в італійській мові існує відповідник до англійського іменника «*gentleman*» -- «*gentiluomo*». Тому в італійській мові неологізація за моделлю англійської мови відбувається природніше через спорідненість мов.

М. Рильський переосмислив конотацію лексеми оригіналу, переклавши: «*Як ваше ім'я, прекрасна дамо?*»[251].

П. Куліш актуалізував іронічну конотацію лексеми оригіналу засобами української мови: «*як ви зветесь, вродлива, **пишна пані**?*» [252]

б. відтворення внутрішньої форми слова + уподібнення граматичного та синтаксичного значення

*His breeding, sir, hath been at my charge: I have so often blushed to acknowledge him, that now **I am brazed** to it [271].*

*Його виховання було моїм обов'язком. Я, визнаючи його, паленів так часто, що вже **оббронзувався до безсоромності** [250].*

Дієслово «*braze*» у сучасній англійській мові має значення: *вкривати міддю, припаювати, прикипати, вкривати оловом, покривати бронзою* [283, 287]. Оксфордський етимологічний словник дає наступні етапи семантичного збагачення даної лексеми в період з 1600 до 1700 років – 1. *To make hard like brass, harden* (затвердіти, як мідь), 2. *To harden to impudence (brazen-faced)* (збайдужіти до зухвалості): *His face is brazed that he cannot blush* [289]. Тобто, метафорично, обличчя людини неспроможне червоніти, оскільки і так вже достатньо червоне, як мідь. Вищенаведене значення даної метафори є специфічним у вихідній мові, а отже і сама метафора виявляється лакунарною у цільовій мові.

У словниках знаходимо для образного вираження перекладу «*be brazed to smth*» лише «*з'єднатися з чимось міцно, сплавитися з чимось*» [287]. Переклад даного метафоричного виразу ускладнюється також смисловими реляціями у синтаксичній структурі оригінального речення: вираз «*be brazed to*», з одного боку, стосується «*обличчя, що червоніє*», а з іншого, синтаксично поєднується із займенником «*it*» (*I am brazed to it*), який вказує на іменник «*charge*», тобто «*звук до обов'язку виховувати сина*» (*his breeding has been at my charge*). Отже, у вихідному мовленні дана метафора одночасно актуалізує дві образні ознаки, які впливають з лексичної та синтаксичної будови речення. Разом з тим, ця метафора має загальну для обох мовних концептосфер ознаку, яка обігрується у вихідному мовленні: «*покриватися міддю, бронзовіти, набувати кольору міді*».

Дієприкметник пасивного стану минулого часу «*brazed*», що тепер має форму «*brazen*», окрім прямого значення, також набув і метафоричного значення в англійській мові: *безсоромний, нахабний, звиклий різко реагувати*

на образи (*brazen faced*). В. Барка актуалізує метафоричність цього виразу через конвергенцію граматичного та лексичного значення англійського дієслова «*braze*», зберігаючи його образну основу (внутрішню форму) і вживаючи його у незвичній для нього дистрибуції та граматичній формі: «*оббронзувався*». Перекладач вдається до власне українського словотворення – префіксації – додавши префікс «*об*» до неологізму «*бронзуватись*». Таким чином відтворюється значення доконаності оригінальної структури «*am brazed*» та актуалізується її стилістичне значення: префікс «*об-*» функціонує у складі дієслів, які означають завершену дію, що призвела до зворотнього, негативного результату: *обрости, обсипати, об'їстися, обірватися* та ін.

Для того щоб експлікувати образне значення метафори, перекладач додає уточнюючий іменник «*безсоромність*» (*оббронзувався до безсоромности*), таким чином актуалізує сему «*shameless*» у лексемі «*braze*» та доносить когнітивний контекст до цільового читача.

Переклад Пантелеймона Куліша теж відтворює метафоричний образ тексту оригіналу, експлікуючи його за допомогою перифрази:

Його вихованне, добродію, / було моїм ділом. Я так часто червонів, / признаючись до нього, що тепер зробивсь мідяним [252].

У перекладі П. Куліша відтворюється внутрішня форма лексеми «*braze*» (*зробитися мідяним, стати мідяного кольору*). Перекладач переносить у текст перекладу значення вказаної лексеми, чим збагачує образну семантику лексеми прикметника «*мідяний*» в українській мові. Переклад П. Куліша зберігає художній образ оригіналу, не затьмарюючи його смислового змісту. Академічний тлумачний словник української мови не реєструє серед значень прикметника «*мідяний*», значення «*безсоромний*» [272]. Переклад Куліша створює опозицію метафоричних значень виразів «*червоніти*» та «*зробитися мідяним*»: «*червоніти*» – соромитися, а «*зробитися мідяним*» – стати безсоромним, не боятися критики, не звертати уваги на критику. Дана контекстуальна опозиція робить семантичну кальку

прозорою, не призводить до втрати жодного із значень виразу оригіналу, а, навпаки, збагачує семантичне коло українського прикметника «*мідяний*». У той час як у перекладі В. Барки художній образ оригіналу есплікується за допомогою додаткової уточнюючої лексеми, переклад П. Куліша уточнює це значення завдяки прозорому контексту: – «*Я так часто червонів, що тепер зробився мідяним*».

На відміну від В. Барки та П. Куліша, М. Рильський адаптує семантику метафоричного виразу у перекладі, використовуючи функціональний відповідник української мови: «*тепер уже звик до того*» [251], так само Б. Пастернак у російському перекладі – «*что постепенно перестал смущаться*» [256].

Т. Щепкіна-Куперник частково відтворює художній образ лексеми «*braze*» у перекладі російською мовою, використовуючи функціональний відповідник: «*Мне так часто приходилось краснеть, говоря об этом, что теперь я уже закалился*» [253].

А. Флорі вільно інтерпретує образне навантаження метафоричного виразу оригіналу у перекладі російською мовою: «*Даю вам это показание, не оправдываясь, потому что уже привык показывать на себя без слов оправдания*» [254], створюючи вторинну словогру (показание – показывать; оправдываясь – оправдание), до якої знаходить алітераційний відповідник ключових лексем оригіналу: *breeding, blushed, brazed*. У перекладі О. Сороки теж простежується пріоритет створення ефекту словогри над образно-семантичною точністю: «*Я столько раз краснел, признавая свою замешанность, что теперь уж говорю без замешательства*» [255].

Італійський перекладач Г. Рапоні використовує образ «*бронзового обличчя*» у перекладі. В англійській мові існує метафора «*brazen faced*», що семантично та функціонально відповідає італійській метафорі «*faccia di bronzo*» та має метафоричне значення «*безсоромності*»: «*che ormai ci ho fatto la faccia di bronzo*» [272]. Англійська та італійська мови є спорідненими, тому

інтерферентні процеси між цими мовами відбуваються жвавіше та більш природніше, ніж між українською та англійською мовами.

Отже, конвергенція у перекладі є засобом як метафоризації, так і неологізації, при цьому перекладацькі новоутворення експлікуються у когнітивному контексті мовлення перекладу і поза цим контекстом є некогерентними для цільової мови.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У результаті проведеного дослідження особливостей прояву ступеневої парадигми інтерферентності у перекладі ми дійшли наступних висновків:

1. Інтерферентні явища актуалізуються особливістю будови та комунікативною функціональністю тексту оригіналу та тексту перекладу.

2. Інтерференція у процесі перекладу спричинює порушення норм цільової мови під впливом структури ВТ. Інтерференція актуалізується частіше у перекладі нехудожніх текстів офіційно-ділового та публіцистичного стилів, ніж у перекладі художніх текстів.

2.1. Лексико-семантична інтерференція призводить до повної або часткової втрати смислу оригінального повідомлення через: 1. викривлення семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ, 2. втрату комунікативної функціональності інтерферованої лексеми чи виразу.

2.2. До причин синтаксичної інтерференції належать: 1. Копіювання порядку слів оригінального речення, 2. Калькування синтаксичної структури, що притаманна тільки мові оригіналу, 3. Копіювання нагромадженої синтаксичної конструкції, 4. Збереження у тексті перекладу розпорошеності суб'єктно-предикатної структури речення української мови та його означуваних, 5. Ігнорування допоміжних дієслів та граматичних означуваних.

3. Трансференція – свідомий процес перенесення іншомовних структур та елементів у текст перекладу. Трансференція актуалізується у перекладі як художніх, так і нехудожніх текстів.

3.1. Простежуються такі мотиви лексико-семантичної трансференції: 1. Відтворення лакунарних лексичних одиниць у ЦТ, 2. Відтворення етно-специфічної лексики, 3. Відтворення офіційних назв установ, термінів, понять.

3.2. Мотивами трансференції на синтаксичному рівні є: 1. Відтворення особливостей мовлення персонажа (помилкового мовлення: відхилення від норм, обмовки тощо), 2. зумовленість стратегією перекладача, 3. наближення синтаксичної будови ВТ та ЦТ з метою уникнення надлишкової інтерпретації.

4. Конвергенція – найвищий ступінь інтерферентності, на якому відбувається уподібнення лексико-семантичних, морфолого-синтаксичних та синтаксичних елементів ВТ і ЦТ засобами цільової мови. Конвергенція є засобом метафоризації та неологізації у перекладі.

4.1. Конвергенція у перекладі є засобом: 1) збереження оригінального образу ВТ, 2) збагачення мовлення ЦТ, 3) відтворення стилістичних особливостей ВТ у ЦТ, 4) наближення контактуючих культур, 5) реалізації креативної функції перекладу.

Положення, висвітлені у цьому розділі, викладено у наступних публікаціях автора: [99, 100, 104].

РОЗДІЛ 3. ІНТЕРФЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТА НЕХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Практичне дослідження інтерферентних процесів у перекладах художніх текстів крізь призму неоромантичних концепцій проводиться на матеріалі: перекладів трагедії Вільяма Шекспіра «Король Лір» українською, російською та італійською мовами Василем Баркою, Пантелеймоном Кулішем, Максимом Рильським, Борисом Пастернаком, Осією Сорокою, Олександром Флорі, Олександром Дружиніним, Тетяною Щепкіною-Куперник та Гофреддо Раппоні.

Аналіз інтерферентних процесів у перекладі офіційних назв установ та організацій і реалій у нехудожніх текстах проводиться на матеріалі опублікованих перекладів офіційно-ділових документів англійською та українською мовами:

1. «European Charter for Regional or minority languages» – «Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин».

2. Перша періодична доповідь України про виконання Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин – The First Periodic Report of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages,

3. Друга періодична доповідь України про виконання Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин – The Second Periodic Report of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages,

3.1. Інтерферентність у перекладі художніх текстів крізь призму неоромантичної концепції

На початку ХХ століття в результаті зміни ракурсу погляду на художній переклад та його функції набула поширення течія «необуквалізму» у перекладі. В епоху постструктуралізму та постпрескриптивізму перекладознавці та практики перекладу почали переосмислювати природу

міжтекстового контакту, що відбувається у процесі перекладу. Аналіз процесу та результату перекладу відмежувався від лінгвістичної типологізації міжтекстових зв'язків, натомість окреслився предмет дослідження перекладознавства, який вбирав у себе, окрім лінгвістики, також літературну критику, психолінгвістику, семіотику, філософію та інші науки. Перекладознавство ставало все більше інтердисциплінарною наукою. Все більшого впливу набували універсальні узагальнення процесу перекладу та філософські течії у перекладознавстві.

Так, прескриптивіст Г. Турі припустив, що **«жодний текст перекладу не «читається» як оригінал та вбирає у себе «антураж» (make up) тексту оригіналу»** [226], який часто є визначальним фактором у процесі перекладу. Незалежно від стратегії перекладача: чи перекладач одомашнює ТП, чи форенізує, ТО та ТП входять у «незалежний-від-обставин» контакт, який виливається у самотні міжтекстові зв'язки.

Ключову роль у переосмисленні контакту мов та текстів у процесі перекладу зіграли погляди німецького філософа-перекладача В. Беньяміна, який дав поштовх новій філософській течії у перекладознавстві – «деконструктивізму», представниками якого є К. Норріс [183], Ж. Дерріда [192], П. Люїс [181], Е. Паунд [193], М.Г. Роуз [202], А. Беньямін [139].

В. Беньямін сформулював, по суті, постулати деконструктивізму, відкидаючи визнані уявлення про «еквівалентність» перекладу та «еквівалент» як такий, та наголосив на тому, що **якщо у перекладі використовуються загальноживані слова, то це означає, що «така мова віддалена від центрального зв'язку між мовами»** [140]. Філософське уявлення про «чисту мову» (*pure language*) становить потенціал, закладений у будь-якій мові, цей потенціал має здатність розширюватись, розвиватись через переклад, а завдання перекладача – «вивільнити цей потенціал» [140]. Переклад, таким чином, служить засобом вираження центрального взаємного зв'язку між мовами. Критерієм перекладності для В. Беньяміна служить «висока поетична якість текстів». Він спирається на тексти, що не

містять великої кількості інформативного змісту, натомість мають прихований **потенціал інкорпоруватися у мовлення перекладу**, яке є «відлунням оригіналу». По суті, його концепція ідеального перекладу – це «створення ідеального підрядника» [61].

Концепція В. Беньяміна мала вплив на постулати *«нового буквалізму»* – *«необуквалізму»*, який передбачав «очуднення без рабської дослівної передачі» [184]. Звичайно, тут необхідно згадати концепцію полісистемності, яка розділяє перекладені тексти за пріоритетністю по відношенню до інших перекладених текстів. Чим вище пріоритетність твору, тим вищий у ньому потенціал інкорпорування у цільове мовлення та культуру [154]. Д. Робінсон зазначає, що переклади, виконані у необуквалістичному руслі, **спрямовані на вузьку елітистську аудиторію**, яка має здатність оцінити у такому перекладі його *«іншомовність»* та відкриває у ньому нові можливості прочитання [200].

Необуквалістична концепція перекладу дещо переосмислила постулати німецьких романтиків, які тяжіли більше до прямого копіювання тексту оригіналу, ставлячись до кожного його елементу з невичерпною повагою: необуквалізм – складніший, розширений буквалізм, який зосереджується на **«якомога точнішому привнесенні у мову перекладу мовних особливостей першотвору»** задля надання тексту перекладу *нового звучання, «нового» прочитання у цільовій культурі, нового естетичного ефекту, «продовження життя» тексту оригіналу* [61]. «В основі необуквалістичного проекту міститься мовний експеримент, спрямований на відновлення поетичної сили оригіналу, рекреацію його поетичності» [61, с. 92].

М.Г. Роуз вбачає у мовних елементах тексту оригіналу, що ставали труднощами для перекладачів, не «бар'єри», а скоріше «входи», через які *збагачується мова перекладу, актуалізуються затерті потенціали, оновлюється ідіоматика, «активуються семантичні валентності слів»*. Дослідниця вводить поняття *«міжпороговий текст»*, тлумачення якого

межує із попередніми дослідженнями «мови перекладу», «міжмови», «метамови», «іншої мови», та ін. Така «міжтекстуальність» є подарунком для читачів [213].

В. Набоков у статті «Про проблеми перекладу Євгенія Онегіна англійською мовою» (Problems of Translation: «Onegin» in English) є дуже категоричним у своїх судженнях: «термін «вільний переклад» тхне зухвальством та насильством... послівний переклад у сто разів кращий за будь-яку найдовершенішу парафразу... хвалити імітацію тільки тому, що версифікатор або римувальник вдало замінив прості рядки на вишукані рими – звичайно, це – читабельно!» (*переклад наш. – С.С.*) [184]. М. Гайдегер розширює явище «іншомовності тексту перекладу», зазначаючи, що головна мета перекладу – виявити через переклад імпліковану мовну оригінальність, показати приховані смисли, що імплікуються в мовній будові тексту оригіналу [цит. за 134].

В. Коптілов уперше в українському перекладознавстві використав термін «необуквалізм» як переосмислення зміни епох у перекладознавстві з критикою цього явища [73].

Л. Венуті у своїй статті «Переклад, суспільство, утопія» гостро критикує погляди філософів перекладу на буквалізм, послівний переклад, очужинення, вважаючи, що «міжмова як перекладацький інваріант» – є нічим іншим, як намаганням перетворити переклад на копіювання, а «трансфер перекладацького інваріанту» він вважає «викривленням функції перекладу» [220]. Отже, у постструктуралістській епосі перекладознавства знову поновилася вічна дискусія «стратегій» перекладу.

По-суті, будь-який переклад, оскільки пов'язаний із текстом оригіналу, має його риси. Перекладач як носій обох мов, тобто білінгв, знаходиться наче осторонь обох мов, користуючись потенціалом обох мов під час створення перекладу. «Якщо поет перебуває у самій гушавині мовного лісу, то перекладач, перебуваючи ззовні, працює з усією сукупністю мови» [61, с. 90]. Як зазначає Л. Коломієць, теорія необуквалізму є рефлексією

постмодерністської культурософії у перекладознавстві, **десубстанціалізацією перекладача**...Переклад усе більше віддзеркалює не автора, суб'єкта у тексті, а сам текст є маніфестацією неоромантичних пошуків, віддзеркаленням та посиленням родинного зв'язку між мовами [61, с. 96].

Перекладач перебуває у вигідній позиції. Він має можливість користатися мовним потенціалом обох текстів для творення перекладу. Хоча перекладач у результаті стає «невидимим» для читача, він привносить у мовлення перекладу набагато більше, ніж той перекладач, який «конвенціалізує» мову перекладу, а не «проявляє» свій творчий потенціал.

Так, процес перекладу є постійним *оновленням мовлення перекладу, актуалізацією периферійних мовних кіл, збагаченням її художнього багатства*. «Перекладач-неоромантик сягає семантичних глибин першотвору, щоб діставати з цих глибин «фрагменти думки»: прекрасні й дивні словесні форми та образи» [65].

Важливо зазначити, що переклади, виконані у **неоромантичному руслі, спрямовані на вузьку читацьку аудиторію і здебільшого не актуалізуються у перекладі «літератури основного потоку» (mainstream literature), розрахованій на масового читача.**

До того ж, необхідно брати до уваги функціональну складову перекладу: якщо переклад апріорі створюється з навчальною метою для школярів чи з метою навчання перекладу, то переклади, виконані у неоромантичному руслі, ускладняють процес прочитання та навчання. Іншими словами, вільний переклад розрахований на «користувачів літератури», а буквальний на «виробників літератури», перший орієнтується на читача, другий – на текст [61, с. 60].

Натомість, жодний переклад не може досягти «вільності» та «вірності» у чистому вигляді: ці дві стихії співіснують у перекладі. М. Гаспаров вважає, що «вільна» та «буквальна» позиції є не функціонально-крайніми, а співіснують у будь-якому перекладі [39].

Класифікація Дж. Драйдена не вичерпує процеси, що відбуваються у реальному перекладі, а намагається скоріш описати крайні стратегії, які домінують у тому чи іншому перекладі. (Нагадаємо класифікацію Дж. Драйдена: метафраза, парафраза, імітація) [151]. Будь-який текст перекладу (якщо він дійсно є перекладом, а не переспівом) задіює всі три стратегії. Так, за М. Гаспаровим **«лише вільний переклад разом із буквальним перекладом складають справжній переклад»** [39].

Дві антагоністичні стратегії мають своє власне унікальне покликання у процесі перекладу: «вільний переклад» дозволяє перекладачеві інтерпретувати, переосмислити текст оригіналу, у той час як «буквальний переклад» стримує надлишкову інтерпретацію перекладача, щоб не відійти занадто далеко від тексту оригіналу. Переклад, по суті, будується на цій системі стримань і противаг. Суцільне домінування будь-якої із стратегій перекладу має негативний вплив на його результат. Як не парадоксально, імітація, або вільний переклад, або переспів, або адаптація не меншою мірою призводять до викривлення змісту тексту оригіналу, ніж буквальний переклад, оскільки кожна додаткова лексична одиниця, чи переосмислена семантична сутність лексеми, становить загрозу продукування далекого від оригіналу перекладу та інтерпретаційної помилки. Звичайно, це питання дискусійне, оскільки не можна у повній мірі передати всю повноту художнього образу тексту оригіналу та одночасно зберегти ко-текстуальну точність у перекладі.

Інтерферування на всіх рівнях мови та мовлення є одним із засобів досягнення точності перекладу з одного боку, а з іншого – засобом актуалізації інтенції автора [66] та інтенції мови оригіналу [64] у художньому перекладі.

У цьому розділі ми аналізуємо втілення пізньоромантичної концепції перекладу Пантелеймоном Кулішем та неоромантичної концепції Василем Баркою у перекладі трагедії «Король Лір» В. Шекспіра.

Необхідно зазначити, що переклади трагедії «Король Лір» різними перекладачами виконувалися у різних стратегіях. Видатний поет-перекладач М. Рильський здійснив переклад цієї п'єси у неокласичному руслі, демонструючи потенціал української художньої мови, її скарб та надбання, не виходячи за рамки мовно-культурного простору мови перекладу. П. Куліш перекладав п'єси В. Шекспіра, зберігаючи особливості мовлення оригіналу та художньо-образний потенціал вихідного тексту. Переклад В. Барки розкриває потенціал цільової мови до оновлення та збагачення через переклад. Барчин переклад завдяки втраті милозвучності та конвенційності мовлення оновлює художній, образний та асоціативний потенціал мови перекладу. Через *мовний експеримент* В. Барка максимально наближує текст перекладу до тексту оригіналу, користуючись ресурсами обох мов у продукуванні перекладу. Його стратегія полягає у «зосередженості на самотійному значенні слова як мікрообразу, у намаганні привідкрити читачеві мікротекстуальну синкретику першотвору, донести до нього щерьть поетичних деталей образної семантики Шекспірівського шедевру» [66].

Можна сказати, що частотність актуалізації інтерферентності безпосередньо залежить від стратегії, що домінує у тому чи іншому перекладі. Кожен із виконаних перекладів цієї трагедії В. Шекспіра розкриває оригінал по-новому, показує нові грані інтерпретації, переосмислення, додає стереоскопічності осягнення оригінального твору. У той час як П. Куліш оновлює затерті метафори та художні образи цільової мови у перекладі за допомогою **архаїзації** елементів мовлення перекладу та **структурне наближення метафор**, В. Барка **оновлює прочитання** В. Шекспіра в українській культурі завдяки структурному, образному, когнітивному, семантичному уподібненню мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, розкриваючи для цільового читача особливості мовлення та стилю В. Шекспіра. Як В. Барка, так і П. Куліш метафоризують та неологізують мовлення перекладу, користуючись мовленнєвими та мовними ресурсами ВМ та ЦМ.

Отже, саме у перекладах, виконаних у неоромантичному руслі, явище інтерферентності є визначальною ознакою тексту перекладу. Сміливий мовний експеримент перекладачів сприяє продукуванню у мовленні перекладу різноманітних мовленнєвих елементів, що об'єднують у собі характеристики як вихідного, так і цільового мовлення.

Так виділяємо наступні інструменти досягнення структурної, образної, асоціативної та стилістичної близькості ВТ та ЦТ у перекладі трагедії В. Шекспіра «Король Лір»: **трансференція та конвергенція**, що сприяють неологізації та метафоризації художнього мовлення. Розглянемо детальніше ці явища:

I. Структурне та асоціативно-образне уподібнення ВТ та ЦТ сприяє:

1. **неологізації** мовлення перекладу. **Перекладацькі неологізми**, що їх утворено завдяки конвергенції лексико-семантичних елементів мовлення оригіналу у мовленні перекладу виконують наступні функції у ЦТ:

а. відтворення особливостей ідіостилю автора оригіналу завдяки перекладу авторського неологізму – перекладацьким неологізмом:

Whereupon she grew round-wombed, and had, indeed, sir, a son for her cradle ere she had a husband for her bed. Do you smell a fault? [271]

(Кент іронізує щодо незаконнонародженого сина Глостера, який постійно виправдовується).

Переклад П. Куліша:

Через се й зробилась круглочерева, добродію, та й був у неї перше син у колисці, ніж муж у ліжку. Занюхали цей гріх [252]

Переклад В. Барки:

Опісля стала черевата в таки мала сина в колиску швидше, ніж мужа в ліжку. Вам пахне помилкою? [251]

Переклад М. Рильського:

Тоді стан її закруглився, і вона дістала собі сина в колиску раніше, як чоловіка в постіль. Чуєте, тхне гріхом? [251]

Твори Шекспіра насичені власне авторськими неологізмами, яскравими образами, які становлять труднощі для перекладача. Один із таких неологізмів – “*round-wombed*”, семантика якого є доволі прозорою для англомовного читача. Складений прикметник, що містить прикметник-означення «*round*» та дієприкметник пасивного стану «*wombed*» є розповсюдженим прийомом метафоричного словотвору у Шекспірових творах. Художня важливість таких неологізмів полягає в їхній конотативній, стилістичній та експресивній значущості, формуюючи власне авторський Шекспіровий ідіостиль. Аналізуючи вищенаведені переклади, можна сказати, що всі перекладачі досягли формальної адекватності перекладу, тобто донесли семантику неологічного прикметника до цільового читача:

В. Барка використав лексему «*череватий*», що є функціональним відповідником до складеного прикметника «*round-wombed*».

П. Куліш «пішов шляхом Шекспіра» до неологізації мовлення: перекладач використав семантичну та морфолого-синтаксичну кальку складеного прикметника «*round-wombed*» – «*круглочеревий*». П. Куліш наслідував словотвірну модель ВТ у перекладі. Таким чином перекладач увиразнює, відтворює образність тексту оригіналу у тексті перекладу, реалізуючи у перекладі інтенцію автора оригіналу.

Переклад італійською мовою також залучає художній образ оригіналу, адаптуючи лексичну та граматичну структуру вислову до італійської мови: «...*divenne tanto rotondetta in grembo*» [272].

М. Рильський експлікує семантику оригінального неологізму, додаючи уточнюючу лексему («*стан закруглився*») та відтворюючи у перекладі семантику одного з компонентів складеного прикметника – означення («*round*» - «*round-wombed*») допомогою дієслова «*закруглитися*».

Т. Щепкіна-Куперник для експлікації семантики метафори додає уточнюючий іменник «*живот*»: «...*у нее округлился живот*» [253].

Звернімося також до наступного прикладу, який також демонструє перекладацьку креативність. В. Барка неологізує мовлення перекладу, наслідуючи авторський словотвірний прийом:

*But even for want of that for which I am richer, A **still-soliciting** eye, and such a tongue As I am glad I have not, though not to have it Hath lost me in your liking* [271].

(Корделія всякчас робить спроби переконати свого батька, що вона любить його, не дивлячись ні на що. Її слова не можуть виразити всю любов до нього. Якщо він не видасть її за короля Франції, то вона все одно буде вірна батькові):

Переклад В. Барки:

*А саме брак того, без чого я багатша: **Всякчас канючливого ока** й язика такого, Що я, не мавши, й рада, – хоч, того не мавши, Я втратила приклонність вашу* [250].

Дієприкметник активного стану теперішнього часу «*soliciting*», що виконує функцію атрибута до іменника «*eye*» та прислівника «*still*», що визначає спосіб дії у словосполученні «*still-soliciting eye*», перекладений українською мовою зі збереженням як граматичної форми, так і лексичного значення: «*всякчас канючливого ока*». Так створюється перекладацький неологізм «*канючливий*» у мовленні перекладу та уподібнюється лексична і синтаксична будова англійського словосполучення та словосполучення перекладу. Завдяки такому уподібненню переклад дуже точно відтворює асоціативно-образне навантаження оригінального елемента, збагачуючи мовлення перекладу: Корделія натякає на те, що її сестри «грають виставу» перед королем, благаючи очима та мовою про частину королівства. Вона іронізує щодо їх мови та виразу обличчя, яким вони викликають у батька жалість, як діти, які канючать перед батьками. Лексема «*канючливого*» у мовленні перекладу є надзвичайно влучною та вдало відтворює всю повноту оригінальної конотації.

П. Куліш також відтворює художній образ оригіналу в перекладі. На відміну від перекладу В. Барки, П. Куліш переносить лишень семантичне значення об'єкта метафори «*still-soliciting*» – «*благальний*», одночасно відтворивши його граматичну форму: «*благального не маю ока*» [252].

Так само М. Рильський: *До поглядів благальних та жебрущих У мене вашу відняла любов* [251].

Так само Г. Раппоні: *un occhio adescatore ed una lingua che sono felice di non avere, s'anche il non averla m'abbia alienata dalle vostre grazie* [272].

Далі розглянемо ще приклад, який демонструє неологізацію мовлення перекладу:

Was this a face To be opposed against the warring winds? To stand against the deep dread-bolted thunder? In the most terrible and nimble stroke Of quick, cross lightning? [271]

(Лір потрапляє до французького табору, де володарює його молодша дочка Корделія, якій він не довіряв. Корделія, натомість, виражає свою любов та вірність королю.)

Переклад В. Барки:

Чи цьому обличчю було проти вітрів ставати напасних, терпіти гіркотний і страшно-стрільний грім? Під найжахливішим метким ударом шпаркої в зломах блискавки? [249]

Оригінальний образ «*dread-bolted thunder*» є частиною сюжетної лінії п'єси: перед тим як опинитися у володіннях молодшої дочки, король Лір пройшов через страшні муки образ, приниження та вигнання від дочок. Йому довелося переховуватися серед дикого лісу на самоті у розпал страшних блискавиць та лютої ночі. Цей образ символізує роз'яреність природи, яка постійно стояла поруч із Ліром у його муках.

У перекладі важливо відтворити те природне страхіття, що оточило Ліра та його королівство у часи ненависті дочок.

В. Барка неологізує переклад задля досягнення незвичності, очуднення, щоб таким чином зробити наголос саме на цьому сюжетотвірному образі. Він калькує лексико-семантичну та морфолого-синтаксичну структуру авторського неологізму «*dread-bolted*»: *dread* – *страшний, величезний, жахливий*, *bolted* (дієприкметник минулого часу) – *той, хто вдаряє, стріляє*. У перекладі зберігається як лексична, так і семантична структура словосполучення: *страшно-стрільний*, де дієприкметник «*стрільний*» вдало відповідає формі вихідного дієприкметника. Отже, перекладач створює неологізм у мовленні перекладу, відтворюючи стилістичну особливість мовлення оригіналу.

П. Куліш відтворює образ оригіналу художніми засобами цільової мови, при цьому зберігає один із компонентів оригінального неологізму «*dread*» та дещо переосмислює у перекладі оригінальний образ:

Против буйних вітрів, рикання грому і блискавиць страшного хрестування та виставляти се обличчя [252].

З іншого боку, П. Куліш зробив акцент на іншому образі оригіналу: «*cross-lightning*». Перекладач уподібнює семантичну структуру перекладу до оригіналу, модифікуючи семантику існуючої лексеми української мови: *блискавиць страшного хрестування*. Лексема «*хрестування*» є віддієслівним іменником, що походить від дієслова «*хрестуватися*» та має значення 1) примиритися після великих свят, 2) три рази поцілуватися задля примирення після великих свят. Ця лексема зазначена як рідковживана та застаріла в українській мові. П. Куліш використав подібну семантику цільової мови для відтворення оригінального образу: *хрестування блискавиць* викликає асоціацію із невгамовним вируванням єдиної страшної сили, що керує природою. Провідним прийомом перекладів П. Куліша є архаїзація мовлення перекладу задля оновлення семантичних валентностей цільової мови.

Б. Пастернак також активізує потенціал цільової мови для відтворення неологічного образу, контекстуально розгортаючи його додатковими лексичними вкрапленнями, що доповнюють оригінальну конотацію:

*Подвергнутъ бешенству степного ветра! Его поставитъ **под раскаты грома!** Среди ужасных, гибельных ударов **И** блеска молний... [255]*

Так само Т. Щепкіна-Куперник: *Бороться с беспощадным ураганом **Внимать раскатам смертоносным грома** **В** сверканье страшном змеевидных молний? [253]*

б. відтворення конотативного навантаження авторського неологізму

У наступному прикладі створюється перекладацький неологізм, що має функцію відтворення асоціативно-образного навантаження оригіналу в перекладі:

*And, from the extremest upward of thy head To the descent and dust below thy foot, A most **toad-spotted traitor**. Say thou 'No,' [271]*

(Едгар вмовляє люд, що Едмунд – зрадник, емоційно-образливо принижуючи його.)

Переклад В. Барки:

*Від маківки твоєї голови – Вниз і до праху під стопою, **Найбільше жабоплямний** зрадник. Вимов: «Ні» [250]*

Toad-spotted – Шекспірівський неологізм, який тепер уживається у значенні «заплямований чутками, провинами, (здебільшого говориться про політика, який дискредитував себе)» [287]. У тексті оригіналу цей неологізм має функцію стилістично-маркованого означення, що виражає вкрай зневажливе ставлення Едгара до Едмунда. В. Барка переклав неологізм неологізмом, створюючи у мовленні перекладу також стилістично-маркований образ.

Перекладач калькує лексико-граматичну структуру оригінального неологізму. Так, складений прикметник *toad-spotted* складається з іменника та дієприкметника минулого часу (РІІ) у функції опірнього слова до атрибута

«toad». «Жабоплямний» – складний прикметник, складається із двох коренів («жаб» та «плям») та суфікса «н» та закінчення «ий». Отже, у цьому перекладі уподібнюється лексико-семантична будова метафори та відтворюється її образність у перекладі завдяки неологізації: «жабоплямний».

П. Куліш відтворює оригінальний образ, натомість експлікує контекстуальним синтаксичним та семантичним розгортанням оригінальну морфолого-синтаксичну структуру:

Що ти від тімя та аж до подошов, до порохів у тебе під ногами зогиджений як жаба гряззю, зрадник [252].

Б. Пастернак експлікує оригінальний образ у перекладі за допомогою логічного розгортання: *И от макушки до подошвы ног Изменник ты, весь в пятнах, словно жаба* [256].

У наступному прикладі перекладач відтворює оригінальний образ, закладений в авторському неологізмі, при цьому зберігаючи його семантичну та синтактико-морфологічну структуру:

A sovereign shame so elbows him: his own unkindness, That stripp'd her from his benediction, turn'd her To foreign casualties, gave her dear rights To his dog-hearted daughters, these things sting His mind so venomously, that burning shame Detains him from Cordelia [271].

(Кент, знаючи, що дочки планують зрадити короля Ліра, виражає свою лють.)

Переклад В. Барки:

Владарний сором так итовхає в лікоть: за недобрість,Що відібрав благословення в доні, відвернув її – В нагоди чужоземні, й спадки милі здав від неї Собакосердним дочкам: речі ці вжаляють Свідомість так отруйно, що горючий сором сторонить від Корделії [250].

Репліка Кента насичена емоційно-маркованими епітетами. Один із них – опис дочок Ліра: «*dog-hearted daughters*», який має потужне конотативне навантаження: порівнювати людину з собакою у часи В. Шекспіра було

проявом крайньої зневаги (з OED, 2010). З іншого боку, цільова культура не має подібного асоціативу, натомість когнітивний контекст твору профілює необхідне образне значення оригінального неологізму: Кент вірно служить Ліру, хоча не може нічого вдіяти із переконаннями короля про підступність Корделії та вірність інших дочок, які насправді є зрадницями. Кент у люті обзиває дочок «*dog-hearted*», маючи на увазі їх низьке єство. У перекладі важливо відтворити «розлютованість» Кента та показати художній образ, з яким порівняно дочок Короля.

Це словосполучення має таку структуру: складний прикметник-епітет у функції атрибута до іменника «дочки». *Dog-hearted* емоційно маркований епітет-неологізм.

В. Барка відтворив лексико-семантичну структуру даного епітету в мовленні перекладу: «*собакосердний*», таким чином створивши перекладацький неологізм, конотацію якого профільовано когнітивним контекстом твору: за сюжетом відповідної дії Кент намагається знайти правду у дочок та врятувати короля. До того ж, скупчення приголосних (суфікс «*н*» разом із коренем «*серд*») огрублюють неологізм, роблячи його влучним у цьому контексті перекладу.

П. Куліш використав аналогічний прийом перекладу:

*Пустив убогу між чужії люде, її права оддав **собакосердим*** [252].

М. Рильський переклав епітет-неологізм атрибутивним словосполученням у складі складнопідрядного речення: ... *недобрим дочкам, які **собачі серця в грудях мають***... [251]. Необхідно підкреслити, що така контекстуальна експлікація дещо зм'якшує оригінальний образ, оскільки у ній втрачається безпосередній об'єкт порівняння «дочки». У перекладі М. Рильського порівняння розпорошене між лексемами «*серце*» та «*грудь*», таким чином змінюється синтаксична реляція: в оригіналі дочки «*doghearted*», а у перекладі М. Рильського: дочки – недобрі, що серця в собачих грудях мають. До того ж, як уже було зазначено, цільовий асоціатив із образами «собачих сердець» відмінний від даного вихідного образу.

Тому нам видається, що створення огрубленого неологізму за семантичною та морфологічною моделлю ВТ є доцільним у цьому випадку.

У наступному прикладі відтворюється як оригінальний неологізм, так і метафоричний вираз оригіналу в перекладі:

Milk-liver'd man! That bear'st a cheek for blows, a head for wrongs; Who hast not in thy brows an eye discerning Thine honour from thy suffering; that not know'st Fools do those villains pity who are punish'd Ere they have done their mischief [271].

(Олбені наполягає на тому, що французька напасть – це результат дій розбрату у королівській сім'ї. Гонерілья засліплена владою і не вірить Олбені.)

Кислопечінковий страхун, щоку несеш на лясаси, а голову для злудів. Не маєш під бровою ока – розрізняти між честю і між вразою твоєю, і не знаєш: Дурні лихих жаліють, скарано котрих Раніш не зроблять зло [250].

Шекспірові твори насичені власно-авторськими неологізмами-метафорами, деякі з яких із плином часу увійшли у вжиток. Метафори-неологізми є однією із найяскравіших рис стилю Шекспіра, особливостями його мови та художності його творів.

Отже, метафора-неологізм «*milk-livered man*» означає «боягуз, ляклива людина [286, 287]». Ця метафора належить до шекспірівських неологізмів. Так само, як «*white-livered man*» (Henry V, 3.2.30) та «*lily-livered man*» (Macbeth, 5.3.15). Всі ці метафори мають схожу семантику в англійській мові, а отже і відповідник у цих метафор єдиний: *боягуз, малодушний, лякливий* і т.д. Для того щоб передати у перекладі особливості метафорики мовлення Шекспіра, щоб продемонструвати багатство його стилістичних засобів, красу мови, перекладачеві доводиться йти тим самим шляхом, що й автор, а саме – створювати метафори-неологізми, які були б структурно-семантично подібними до оригінальних.

Так, В. Барка пішов цим шляхом: метафоричне словосполучення *milk-livered man*, що складається із складного прикметника-епітета *milk-livered* у

функції атрибута до іменника «*тан*», він переклав метафорою-неологізмом, калькуючи морфолого-синтаксичну будову оригінальної метафори: «*кисло-печінковий*». З іншого боку, повне калькування словосполучення призвело б до затьмарення семантики і до непорозуміння з боку читача : *молочно-печінкова людина*. В. Барка експлікував словосполучення, уточнивши опірне слово «*тан*», контекстуальним відповідником «*страхун*» пояснюючи читачеві контекстуальну семантику іменника «*тан*». «*Кисло-печінковий страхун*» є, на нашу, думку влучним відповідником даній метафорі. Так створюється перекладацький неологізм, що увиразнює метафоричність мовлення оригіналу та відтворює його образність.

П. Куліш відтворив як морфолого-синтаксичну, так і лексико-семантичну будову оригінального неологізму: *молошносердний боягузе!* [252]

М. Рильський переклав дане метафоричне словосполучення одним іменником-відповідником: «*Боягузе!*» [251].

Наступний вираз є також стилістично-забарвленим: «*bear'st a cheek for blows*». У перекладі цієї метафори відбувається уподібнення лексико-семантичної будови та об'єкта метафори у мовленні перекладу: «*несеш щоку на ляпаси*». Перекладач відтворив дуже точно контекстуальне значення метафори: у часи, коли всі очікували війни із французами, важливо було мати при собі зброю повсякчас. Гонерілья питає в Олбені, де його зброя, і говорить, що у нього тільки щоки та голова, і ті він несе на побиття та ляпаси. «Нести» вживається в оригіналі у значенні «*мати при собі, мати чим протистояти загрозі*». В Олбені нічого не було, крім «щік та голови», які він нестиме на боротьбу із французами на побиття та ляпаси.

М. Рильський інтерпретував оригінальну метафору: «*Ганьби лиш варта голова твоя. Твоя щока удару так і просить*».

в. Образне наслідування мовлення оригіналу у ЦТ:

*A knave; a rascal; an eater of broken meats; a **base**, proud, shallow, beggarly, **three-suited**, hundred-pound, filthy, **worsted-stocking knave**; a lily-livered, action-taking knave, a whoreson, glass-gazing, super-serviceable finical rogue; **one-trunk-inheriting slave**; one that wouldst be a bawd, in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pandar, and the son and heir of a mongrel bitch: one whom I will **beat into clamorous whining**, if thou deniest the least syllable of thy addition [271].*

*Плутяга ти і суціган, мисколизий недоїдковець, **ницак**, пихач, пустоголов, жебрун, **трирамтяник**, вискакуватий, гидосний, **шерстяно-панчоховий мошенник**, бліднопечінковий боягуз, закарлючник позовний, курвинок, дериніс дзеркальчаний, прихвостень, виставніжковий дурисвіт, **односундучковий рабик**, хто радий бути бурдейним сватником, аби всмак вислужитись, а сам – ніщо, тільки змішаний разом: плутяга, попрошун, лукавець, зводник, син і спадщизник покручної сучки: один, котрого я **поб'ю на верескливий розпач**, якщо заперечиш хоч останній складник свого титульства [250].*

Даний уривок насичений метафоричними неологізмами. Вони є емоційно-маркованими у мовленні оригіналу. Емоційність виражається у ненависті Кента до Освальда, який залишив на самоті Ліра. В. Барка неологізує переклад, наслідуючи словотвірну та лексико-семантичну модель вихідного мовлення. Іменник «*base*» по відношенню до людини має значення *низький, низькоприродний, низькопробний, негідник, людина, що перебуває на нижчих щаблях соціального становища*. Дієслово «*to base*» має значення *опускати щось, когось, рухатися ниць, сповзати ниць*. Перекладач бере за основу корінь «*ниць*» і утворює огрублений іменник за допомогою суфікса субстантивації «*ак*»: «*ницак*». Таким чином, корінь «*ниць*» передає рух людини вниз, її низьке становище, а суфікс «*ак*» виражає огрубленість, зневагу, образу і формує іменник, отже конотація дуже вдало передана.

Складений прикметник «*three-suited*», що має значення *той, хто носить тільки три одежі на рік, бідний, голодранець*, є шекспіровим

неологізмом. Дієслово «*suit*», окрім інших, має також значення «одягатися у погані одежі, у мотлох» [286]. Даний прикметник має таку будову: Num + PI (числівник + дієприкметник минулого часу). В. Барка наслідує оригінальний образ та лексико-семантичну будову даного прикметника і перекладає його за такою будовою: *трирамтяник* (числівник+іменник). Іменник *рамтя* має значення *мотлоху, низькопробної тканини, поганого одягу* [280]. Перекладач додає субстантивований суфікс «*ник*» до іменника *рамтя*, що означає приналежність до чогось, носія ознаки.

Г. Раппоні використав аналогічний прийом перекладу: *tre-vestiti* [264].

Неологічне метафоризоване словосполучення «*worsted-stocking knave*» у Барчиному перекладі зберігає як оригінальну образність, так і морфолого-синтаксичну будову. Атрибут «*worsted-stocking*» використовувався до служників, що носили шерстяні панчохи та належали до низького прошарку суспільства (Shakespeare comments, <http://larryavisbrown.homestead.com>). Отже, завдяки конвергенції лексико-семантичної та граматичної моделі неологізму оригіналу в перекладі відтворюється художній образ оригіналу.

Наступний прикметник-неологізм «*one-trunk-inheriting*» характеризує служників, що мали тільки одну скриню речей, які вони успадкували від предків, тобто означає «надзвичайно бідні». До таких належали прихвосні королівської раті. Граматично англійський складений прикметник «*one-trunk-inheriting*» має таку будову: числівник+іменник+PI (дієприкметник теперішнього часу). Дієслово «*inherit*», окрім інших, має також значення «володіти, мати, користуватися якимсь майном» [283, 287]. Отже, граматично дана лексема вказує на ознаку дії, що її виконує об'єкт, означенням до якого є цей складений прикметник. Так, у даному випадку В. Барка зберіг оригінальний художній образ «одного сундучка», а функцію англійського дієприкметника «*inheriting*» актуалізував у прикметниковому суфіксі, що додається до іменника. Перекладацький неологізм *односундучковий* має таку будову: числівник+прикметник. Неологізм

виконує функцію відтворення асоціативно-образного навантаження у цільовому мовленні.

в. профілювання оригінальної метафоричної семантики завдяки поморфемному перекладу / словотвірній кальці:

Spare my gray beard, you wagtail [271].

Зберіг мою сиву бороду – ти, трясохвостик! [250]

(Кент лютує щодо зради Корнвола)

Іменник «*wagtail*» має прямиий відповідник в українській мові – «*трясогузка*» [283]. В. Барка калькує морфемний склад іменника: «*трясохвостик*». Таким чином, даний перекладацький неологізм має асоціативно-образну функцію у перекладі: у відповідному контексті важливе конотативно-образне навантаження англійської лексеми «*wagtail*»: Корнвол як підлабузник «трясе хвостиком» перед покровителями. Перекладач завдяки неологізації відтворив дану конотацію.

Наступний приклад демонструє аналогічний прийом неологізації:

Let the superfluous and lust-dieted man, That slaves your ordinance, that will not see Because he doth not feel, feel your power quickly; So distribution should undo excess, And each man have enough. Dost thou know Dover? [271]

Нехай надстаточний і жадноситець, Хто ярмить наш закон, хто бачити не хоче, Бо він не почуває, - вже відчує скоро вашу дужість: Тоді роздача мусить розв'язати лишки, - і кожний має досить! Знаєш Дувр? [250]

У вищенаведеному перекладі неологізація завдяки поморфемному відтворенню структури лексем. Прикметник «*superfluous*» має значення *надлишковий, зайвий, надмірний*. В. Барка калькує морфемну структуру цього прикметника: *Superfluous* = *super* (*над, зайвий, більш*) + *floous* від *fluence* (*статок, багатство*). Перекладач створює неологізм за формою і структурою англійської лексеми: *надстаточний*. Таким же чином В. Барка

калькує семантичну структуру іншого прикметника – «*lust dieted*» = *lust* (жадоба, бажання, жага до) + *dieted* (наїджений, ситий, той, хто наситився). Таким чином, перекладач створює неологізм: *жадноситець*.

У наступному перекладі В. Барка неологізує мовлення перекладу, **наслідуючи словотвірний прийом оригіналу:**

*My lord of Gloucester hath convey'd him hence: Some five or six and thirty of his knights, Hot **questrists** after him, met him at gate [271].*

*Його пан Глостер відпровадив звідси, І лицарів щось тридцять чи шість, Палкі **шукальники** його – при брамі стріли [250].*

Іменник «*questrist*» є шекспіровим неологізмом, що походить від дієслова «*quest*» + suffix «*ist*». Дієслово «*quest*» має значення *шукати, піти за кимось слідом*. В. Барка також створює іменник-неологізм у мовленні перекладу: «*шукальник*», від дієслова «шукати» + суфікс «ль» + суфікс «ник».

М. Рильський адаптує граматичну та лексичну структуру у перекладі:

*Освальд Граф Глостер допоміг йому втекти. Біля воріт зустріло їх із тридцять Отих-от рицарів, що короля Всю ніч **шукали** [251].*

Розгляньмо ще один приклад:

*You sulphurous and thought-executing fires, Vaunt-couriers to **oak-cleaving** thunderbolts, Singe my white head! And thou, **all-shaking** thunder, Smite flat the thick rotundity o' the world! Crack nature's moulds, an germens spill at once, That make ingrateful man! [271]*

*Ви, пламені сірчані, як думки – швидкі, Гінці для **дубокрушних** блискавиць, Мою поцільте білу голову! І, **всетрясущий** громе, Розплющ товсту округлість світу, Зламай взірці природи, враз понищ насіння, Що сплоджує людей невдячних [250].*

(Лір звертається до природи, щоб та разом із ним помстилася людям за їх невдячність.)

Образ природи у Шекспірових творах асоціюється із всемогутньою силою. Природа є персоніфікованою: до неї звертаються за підтримкою, вона

уособлює добро. У даному випадку природа неспокійна через несправедливість та зло, що твориться навколо Ліра. Зазвичай образи, що описують могутність природи, є стилістично та емоційно-маркованими – вони вивищують природу над усіма смертними. У перекладі важливо відтворити таку конотацію та стилістичну маркованість. В оригіналі створена образна єдність: *oak-cleaving thunderbolts* – атрибутивне словосполучення, у структурі якого опірне слово «*thunderbolts*» нерозривно поєднується із атрибутом «*oak-cleaving*».

В. Барка, на нашу думку, повною мірою відтворив як оригінальну образну єдність, так і конотацію. Завдяки конвергенції словотвірних моделей створюється перекладацький неологізм: *oak-cleaving* – **дубокрушний**, який виступає у функції атрибута до іменника множини у родовому відмінку «*блискавиць*». Отже, образ не розпорошується, на відміну від перекладу М. Рильського, в якому адаптується лексико-семантична, образна та синтаксична структура до цільової мови: «*Провісниці ударів, що ламають дуби в лісах*» [251]. Образна єдність розпорошується у синтаксичній структурі звороту «що ламають дуби». Образ втрачає оригінальну маркованість.

В. Барка створює у мовленні перекладу неологізм, уподібнюючи його до семантичної та морфолого-синтаксичної структури оригінального неологізму: «*всетрясущий гrome*». Таким чином, переклад зберігає образ могутності природи, її сили над людьми. До того ж, зберігається образна єдність.

Натомість М. Рильський переклав цю метафору, користуючись потенціалом цільової мови, і вживши функціональний відповідник: «*разючий гrome*» [243].

г. експлікації образного навантаження ВТ завдяки очудненню мовлення перекладу

*You nimble lightnings, dart your **blinding flame** Into her scornful eyes!
Infect her beauty You **fen-suck'd fogs**, drawn by the powerful sun To fall and blast
her pride! [271]*

*Мчить, бистрі блискавки, **осліпний промінь** – В її презиркуваті очі!
Заразять красу, **Болотно-виссані тумани**: гнані сонцем дужим, Впадять і
виязвять її гординю! [250]*

(Лір насилає прокляття на дочок, звертаючись до могутніх сил природи.)

Оригінальний образ «*blinding flames*» імплікує «*промінь, що осліплює*», тобто промінь, що **позбавить зору дочку**. Прикметник «*blinding*» має в українській мові відповідник «*сліпучий*», тобто той, що **осліплює яскравим світлом**. У даному контексті промінь не осліплює яскравим світлом блискавки, а має за мету **позбавити зору** дочку Гонерілью. У перекладі важливо відтворити оригінальний образ.

В. Барка створив прикметник-неологізм із точним значенням від дієслова «сліпити»: **осліпний**, тобто той, що забирає зір. До того ж, граматична форма атрибутивного словосполучення також збережена в мовленні перекладу: «*осліпний промінь*». Створюється віддієслівний прикметник-неологізм «*осліпний*», що точно відтворює образне навантаження мовлення ВТ та запобігає надлишковій інтерпретації, на відміну від перекладу М. Рильського, де використано існуючий прикметник української мови: «*сліпучий вогонь*» [251]. Так, «*вогонь*» у перекладі М. Рильського має за мету *осліпити яскравим світлом очі* дочки, а не *забрати зір*.

Конвергентний зв'язок актуалізується у відтворенні художнього образу: «*fen-suck'd fogs*»; це метафоричне словосполучення, що має таку будову: S-PII + S (іменник 1-дієприкметник пасивного стану + іменник 2), де іменник з дієприкметником виконують функцію атрибута до іменника 2, а іменник 1 – атрибута до дієприкметника. Така граматична структура збережена у перекладі українською мовою: «*болотно-виссані тумани*» (прислівник у функції атрибута до дієприкметника пасивного стану +

іменник), причому від прикметника болотний утворюється прислівник «болотно», який фігурує у складі складного дієприкметника пасивного стану. Граматичні функції членів метафоричного словосполучення зберігаються у тексті перекладу. До того ж, зберігається художній образ туману, що збирається над болотом: король Лір просить його рушити з місця і отруїти красу його доньки. А сонце, коли виходить з-за хмар, гонить туман подалі від болота, висушуючи його. Отже, перекладацький неологізм «болотно-виссаний» виконує функцію збереження художньої образності мовлення оригіналу в перекладі.

Так само у подальшому прикладі:

*By his authority I will proclaim it, That he which finds him shall deserve our thanks, Bringing the **murderous coward** to the stake; He that conceals him, death [271].*

*Від владности його проголошу: хто зловить збіга, буде в наших дяках, **нідступця вбивного** на плаху вівши А хто його сховає – смерть [250].*

Атрибутивне словосполучення оригіналу «*murderous coward*», в якому прикметник *murderous* виступає у функції атрибута до іменника *coward*, перекладене В. Баркою атрибутивним словосполученням «*нідступець вбивний*», де створюється прикметник-неологізм «*вбивний*». Прикметник «*вбивний*» має за дериватив дієслово «*вбивати*» (*murder*). Англійський прикметник «*murderous*» стосується істоти, що має *кровожерливу, жорстоку, смертоносну силу*. Український прикметник, що походить від дієслова «вбивати», – «*вбивчий*» – може стосуватися також і неістоти (*вбивча сила, механізм, енергія*). Прикметник «*murderous*» = *murder* + *ous* (*murder* – *вбивати істоту*), «*вбивний*» = *вбив* + *н* + *ий* (*вбивати* – як *істоту*, так і *неістоту*, «*ний*» – *істоту*, «*чий*» – як *істоту*, так і *неістоту*). Отже, у мовленні перекладу відбувається неологізація за допомогою морфологічної модифікації (зміни суфікса), таким чином перекладач очуднює мовлення перекладу та профілює необхідну оригінальну семантику.

М. Рильський інтерпретує оригінальний образ у перекладі: «*Хто лиходія приведе страшиного на кару до ганебного стовпа*» [251].

Розгляньмо подальший приклад:

*How shall your **houseless heads** and unfed sides, Your loop'd and window'd raggedness, defend you From seasons such as these?* [271]

*Як може **голови недомні** й схлялі боки Діряве й рване рамтя захистити Від негодей, як тут?* [250]

Метафоричне словосполучення «*houseless heads*» у даному контексті означає «*непокриті голови*», «*голови без головного убору*». В. Барка переклав послівно це словосполучення, граматично калькуючи словотвірні форми членів словосполучення: *houseless* – *той, хто не має дому*. Прикметник *houseless* має відповідник в українській мові: *бездомний*. Оскільки контекстуально англійський прикметник «*houseless*» має метафоричне значення, відмінне від значення його українського відповідника «*бездомний*», то переклад В. Барки нам видається влучним: *недомний*. Перекладач створює прикметник-неологізм «*недомний*» і таким чином очуднює мовлення перекладу. Цей неологізм має прозору семантику, зрозумілу цільовому читачеві, і водночас він позбавлений будь-яких асоціацій, що пов'язані з прикметником «*бездомний*». Перекладач змінив заперечний префікс «*без*» на «*не*», таким чином модифікувавши семантику слова й уподібнивши її до оригінальної семантики, а контекстуально дане словосполучення набуває рис метафоричності і є прозорим.

М. Рильський використав функціональний відповідник у перекладі: «*голови некриті*»[251].

Український іменник «*негода*» не має граматичного значення множинності. В. Барка інтерферував граматичну форму англійського іменника «*season*», що має форму множини, на український іменник «*негода*» і таким чином створив форму множини цього іменника: «*негодей*». У цьому випадку трансференція є виправданою, оскільки, окрім негоди природної, – бурі, блискавки, дощу, грому, Король Лір був у вирі негоди

особистої драми. Тому множина є виправданою та вмотивованою формою у цьому перекладі.

М. Рильський не порушував граматичної будови мови: «з негодою жахливою боротись» [251].

д. морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне уподібнення для відтворення конверсії мови Шекспіра у мовленні перекладу

*How light and portable my pain seems now, When that which makes me bend makes the king bow, He **childed** as I father'd! Tom, away!* [271]

*Тепер легкий мій біль здається і зносимий, коли – що тільки в схил мені, то короля аж клонить. Він **обдитинивсь**, я **прибатькувавсь**! Хомо, ступай!* [250]

У цьому прикладі ми спостерігаємо конверсійне словотворення від іменників «*child*» та «*father*». Даний прийом словотвору зустрічається доволі часто у творах Шекспіра. За підрахунками О. Васильченко, конверсійні словотвори складають приблизно 11 % мови В. Шекспіра, більш ніж 2200 одиниць [26, с. 57]. Почасти такі випадки конверсії є індивідуально-авторськими новоутвореннями (більше 17 % конверсійних похідних за різними моделями) [26, с. 185]. Авторська конверсія, що особливо яскраво проявляється по відношенню до семантико-стилістичної та образної компресії (часто незвичної для сприйняття), створює ряд перепон у пошуку аналогів в інших мовах. Важко переоцінити роль контексту у визначенні семантики похідних від конверсивів [26].

Король Лір був зраджений дочками, що покинули його у найскрутнішу хвилину, Едгар же був сином Глостера, що не визнавав його як сина, зрадивши його. У вищенаведеній репліці Едгара переплітаються дві сюжетні лінії твору. Імплікація конверсійних похідних дієслів «*child*» та «*father*» є зрозумілою за контекстом. Переклад конверсивів часто вимагає додаткової експлікації їх семантики. Нерідко зустрічаються випадки нульового перекладу конверсійних похідних:

М. Рильський взагалі вилучив цю фразу: *Що рознач мій в порівнянні із лихом, Яке в'ялить і сушить короля! Ну, Бідний Томе, годі. Встань за правду!* [251]

В. Барка уподібнює словотвірний засіб оригіналу – конверсію – у мовленні перекладу, створивши оказіональні словоформи, таким чином зберігши образність оригіналу, особливість мовлення Шекспіра та точність передачі імплікованих значень: «Він *обдитинивсь*, я *прибатькувавсь*». З метою експлікації образності, що її імпліковано у конверсійні похідні дієслів-неологізмів «*дитинитись*» та «*батькуватись*», перекладач модифікує їх префіксами «*об*» та «*при*». Префікс *об* має негативну конотацію та певну асоціацію омани, зради, нечесності: *обдерти*, *обібрати*, *оббрехати*, *обійти*. До дієслова-неологізму «*батькуватись*» В. Барка додав префікс «*при*». Цей префікс має асоціацію «*приналежності до чогось, занадто щирого ставлення, що тягне за собою негативні наслідки*»: «*прибатькувавсь*», тобто дуже щиро ставився до батька так, що він почав зневажати Едгара та відмовився його визнавати. До того ж тут застосований dokonаний вид дієслова: «*прибатькувавсь*». На нашу думку, даний прийом перекладу В. Баркою конверсії є дуже вдалим, оскільки зберігається імплікація дієслів, семантика для читача залишається прозорою, зберігається авторський стиль Шекспіра, створюються слова-неологізми у мові перекладу. Перекладач наслідує словотвірну структуру оригіналу та відтворює асоціативно-образне навантаження оригіналу в перекладі.

У перекладі Т. Щепкіної-Куперник дуже приблизно відтворена особливість мови Шекспіра, хоча семантику конверсивів передано контекстуально точно. Перекладачка перефразовує, переставляє місцями рядки, додає уточнюючі лексеми: *И легок мне моей печали гнет, Когда король такую же несет: Он – от детей, я – от отца.* – Ну, Том, ... [253]

Такий самий прийом перефразування перекладу використовує Г. Рапоні: *Come mi sembra lieve e sopportabile quella mia, dopo aver constatato*

che cim che a me fa abbassare la testa fa piegare la fronte anche ad un re. Lui ha contro le figlie; io il padre. Andiamocene, Tom; [272]

Так само О. Сорока: *Как сделалась легка моя печаль, Когда мне государя стало жаль. Да, вижу я, что с дочерьми у Лира. Как у меня с отцом. Нет в мире мира [255].*

Розглянемо детальніше ступінь конвергенції.

II. Завдяки конвергенції художніх образів, лексико-семантичних та синтаксичних структур відбувається **метафоризація** мовлення перекладу через:

1. Запозичення художнього образу ВТ в ЦТ завдяки уподібненню лексико-семантичної будови метафори:

Unhappy that I am, I cannot heave my heart into my mouth: I love your majesty according to my bond; nor more nor less [271].

Нещасна я: не можу мого серця до уст підняти. Я, вельможносте, люблю вас – на мій обов'язок. Ні більш ні менш [250].

(Корделія – молодша дочка – не може виразити свою любов красивими словами, про що просить її батько, а каже, що вона просто любить його без зайвих слів)

Оригінальна метафора виражає біль та муки молодшої дочки, якій доводиться «надривати серце до уст», щоб показати всю свою любов. Важливо у перекладі відтворити метафоричне значення та конотаційну маркованість оригінального виразу.

В. Барка буквально відтворив метафоричний вислів оригіналу «*heave my heart into my mouth*»: «*мого серця до уст підняти*» з адаптацією синтаксичної структури до цільової мови – зміною порядку слів. Завдяки такому конвергентному процесу метафоризації у перекладі збережений оригінальний образ. Сприйняття перекладацької метафори відбувається у когнітивному контексті твору: Корделія говорила останньою. Її сестри «палко» виражали свою любов до короля. Увесь цей час Корделія із сумом за цим спостерігала. Отже, у даному контексті перекладацька метафора є

зрозумілою, а з іншого боку, вона увиразнює оригінальну образність. В. Барка точно відтворив болючий процес «відривання», «підняття серця, болю» в уста Корделії: дочка не може свого серця виразити словами, почуття її щирі і не потребують словесного вираження.

П. Куліш також відтворив структуру та образність оригінальної метафори у перекладі передавши її за моделлю тексту оригіналу з експлікацією метафоричного значення дієслова «*heave*»: «*не вмію серця перенести собі в уста*» [252].

Гофреддо Рапоні у перекладі італійською мовою використав той самий прийом, послівно відтворивши метафору оригіналу : *non so portare il cuore sulle labra* [272].

Натомість М. Рильський інтерпретував метафору оригіналу, переосмислив її, адаптувавши для цільового читача: *уста мої не вміють мого серця висловити голос* [251]. У перекладі М. Рильського з'являється конвенційний метафоричний образ завдяки експлікації оригінального образу: *голос серця* .

Б. Пастернак переосмислює у перекладі російською мовою художній образ оригінальної метафори: «*Любовью я богаче, чем словами*» [256].

Так само О. Сорока : «*Моя любовь весомей, чем слова*» [255].

Так само А. Флорі: *Я не умею этого, милорд, тем паче принародно* [253].

2. увиразнення метафоричного образу ВТ у ЦТ:

(Дочка Гонеріля знає, що незабаром приїде її батько-король і виражає Освальду своє невоління навіть бачитись із ним. Емоційне навантаження регістру мови, якою оперує Гонеріля грає ключову роль у вираженні її ставлення до батька, який тепер наче непотріб у її житті.)

By day and night he wrongs me; every hour He flashes into one gross crime or other [271]

І вдень і ніч мене він кривдить! Щогодини В одно зловчинисько чи друге блисне [250]

У вислові *He flashes into one gross crime or other* міститься декілька емоційно маркованих лексем, що виражають нетерпимість дочки до батька-короля. Дієслово «*flash*» у сучасній англійській мові має конотацію *плинності, швидкості, різкості, яскравості, штучності, непередбачуваності дії*. У контексті дана лексема набуває також і негативної конотації, що виражається у скоєнні певної негативної, різкої дії. У поєднанні з прийменником «*into*» дієслово «*flash*» набуває значення *цілеспрямованості*. У словнику фразове дієслово «*flash into*» зафіксоване у значенні «*блиснути чимось на когось або щось, засвітити в очі чимось яскравим, навести світло на щось чи когось*» [283, 287]. Отже, словник не фіксує цього виразу у значенні, що його профілює оригінальний контекст.

Семантичний тезаурус okazіонального фразеологізму «*flash into a crime*» становить трудність у перекладі, оскільки у даному контексті необхідно передати *непотрібність дії короля*, що виражається у певній негативній модальності з боку його дочки, та проілюструвати впевненість короля у своїй безмежній владі.

В. Барка застосував буквальний переклад оригінальної метафори: «*блиснути в злочинисько*» (неологізм, утворений у спосіб конверсії від словосполучення «зло вчинити + суфікс згрубілості «ськ»»), таким чином створивши нову метафору і уподібнивши лексико-семантичну структуру та образне навантаження оригіналу у мовленні перекладу. В українській мові лексема «блиснути» має, окрім інших, значення: *пошишатися, похвалитися, похвастатися* [280, с. 56]. Отже, В. Барка розширює у мовленні перекладу дистрибуцію лексеми «блиснути».

Італійський перекладач Г. Рапоні використав регулярний відповідник в сучасній італійській мові: «*non passa ora, direi, che non prorompa in uno di quei suoi eccessi d'ira*» [272].

На відміну від В. Барки, М. Рильський користується конвенційними тропами української мови у перекладі, адаптуючи образ оригіналу до цільової аудиторії: «*Години не мине без груб'яництва*» [251].

Так само П. Куліш: «*Чи день, чи ніч, мене він знай вражає*» [252].

Звернімо увагу на ще один приклад:

How far your eyes may pierce I can not tell: Striving to better, oft we mar what's well [271]

Переклад В. Барки:

У вас аж як завдальшки зір січе, сказати не можу. З-за лішого калічим часто – добре [250]

(Олбені був вражений хитрістю Гонерільї, яка листом попередила короля про його приїзд.)

У мовлення перекладу інтерферується метафорична семантика дієслова «*pierce*». Таким чином, у процесі перекладу у вихідному мовленні створюється метафоричний вислів під впливом лексико-семантичної структури оригінальної метафори. В англійській мові «*one's eyes pierce through smth*» має значення *пронизувати поглядом, вдивлятися, дивитися крізь щось*. До того ж, у процесі перекладу уподібнюються дистрибуції дієслів «*pierce*» та «*сікти*». Перекладач використовує внутрішню форму лексеми «*сікти*» у перекладі метафори, таким чином очужинює мовлення перекладу задля відтворення образності оригіналу в перекладі.

М. Рильський використав функціональний відповідник-усталену фразу «*сягати поглядом*»: «*Не можу зміркувати куди ти саме поглядом сягаєш*» [243].

Подальший приклад:

Never, Regan: She hath abated me of half my train; Look'd black upon me; struck me with her tongue, Most serpent-like, upon the very heart: All the stored vengeance of heaven fall On her ingrateful top! Strike her young bones, You taking airs, with lameness! [271]

Нічас, Регано! Вона зітнула вдвічі почет мій. Гляділа чорно, язиком жалила Якнайзмійніше посеред серця. Усі впадять, назбирані відплати неба, На голову її невдячну! Бийте юні кості, ви, пошесті ядучі, - з кульготою! [250]

Метафоричний вираз “*looked black upon me*”, означає у даному контексті «дивитися похмурим, злим поглядом»: Дочка Гонеріл’я закувала Кента у колодки, про що він розповідає Ліру.

В. Барка зберіг лексико-семантичну будову метафори, переклавши її буквально: «*гляділа чорно на мене*». Такий переклад є виправданим, оскільки асоціатив кольорів *black* та *чорний* у двох контактуючих концептосферах збігається.

У перекладі епітету «*most serpent-like*» – «*якнайзмійніше*» – В. Барка експлікує метафоричний образ оригіналу у перекладі через структурне та семантичне уподібнення метафоричного вислову. Граматична форма інтенсифікатора, що має форму найвищого ступеня порівняння прикметника – *most serpent-like* – відтворюється у перекладі за допомогою утворення найвищого ступеня порівняння прислівника «*якназмійніше*».

3. Очуднення мовлення перекладу з метою відтворення оригінального художнього образу:

З метою відтворення оригінального художнього образу, перекладач очуднює лексико-семантичну будову метафори завдяки семантичній та структурній конвергенції:

*You have heard of the news abroad; I mean **the whispered ones**, for they are yet but **ear-kissing arguments**? [271]*

*Чи чули новини навкруг? Маю на увазі **шептані**, бо то покищо **поцілуйство вуха про речі** [250].*

(Ходять чутки, що Регана вночі приїздить до короля. Про це стає відомо від Курана, який робить все, щоб ніхто не повірив у ці чутки.)

У перекладі В. Барки наслідуються граматичне значення та функція оригінального означення «*whispered*».

Граматичне значення лексеми «*whispered*» (Participle II), що відповідає українському дієприкметнику пасивного стану, у функції означення та у препозиції до займенника «*ones*» у функції прямого додатка, перекладене

українською мовою зі збереженням як позиції, так і функції даного дієприкметника пасивного стану. Таким чином, у мовленні перекладу створюється неологізм «шептані». З іншого боку, такий переклад влучно відтворює оригінальне словосполучення «*whispered news*», увиразнюючи ідіостиль автора.

На противагу В. Барці, М. Рильський переклав дану граматичну структуру конвенційною граматичною структурою української мови, тобто складнопідрядним реченням, дотримуючись правил граматичної будови української мови:

«Чи чули ви новину? Я кажу про ті новини, що про них тим часом говорять пошепки» [251].

П. Куліш адаптує слотовірну та граматичну будову лексеми до цільової мови, хоча використовує в перекладі неконвенційну лексему: «Я розумію, *шепотання*» [252].

У рамках перекладу даного речення відбувається ще один конвергентний процес. В. Барка очуднює мовлення перекладу, наслідуючи будову оригінальної метафори: англійське словосполучення «*ear-kissing arguments*», що має таку будову: N+PI+N (Іменник+дієприкметник+іменник) з опірним іменником «*arguments*» та означенням «*ear-kissing*» у препозиції перекладено зі збереженням граматичної функції окремих елементів словосполучення, а саме: *ear-kissing* поза словосполученням має таку будову: N+Nv (іменник +віддієслівний іменник), де віддієслівний іменник виконує функцію атрибута до іменника у постпозиції.

В. Барка переклав це словосполучення як «*поцілуїство вуха*», де члени словосполучення зберігають свої функції у мовленні перекладу, зі зміною позиції у словосполученні.

Барчин переклад завдяки очудненню (переклад звучить дещо неприродно) відтворює інтенцію автора: підкреслити злий намір Курана, який все робить, щоб ніхто не повірив у дані чутки.

П. Куліш експлікував семантику та образність цього словосполучення в перекладі: «**чутка до шепотіння на вухо**» [252].

Проаналізуємо ще й такий приклад:

*And follow me, that will to some provision **Give thee quick conduct** [263].*

*Ступай за мною, щоб до певних забезпечень **тобі швидкий керунок дати** [250].*

Вираз «*give somebody a conduct*» має значення: *проводити когось, дати комусь правильний напрям дій*. В. Барка скалькував англійський вираз, переклавши його буквально : *дати керунок*. У цьому перекладі уподібнюється лексико-семантична структура виразу оригіналу.

4. Відтворення мертвої метафори оригіналу у мовленні перекладу

*But I have, sir, a son by order of law, some year / elder than this, who yet is no dearer in my account: / though this knave came something saucily into the / world before **he was sent for**, yet was his mother / fair; there was good sport at his making, and the whoreson must be acknowledged. Do you know this noble gentleman, Edmund? [271]*

*Але я маю сина в законнім ладу, на котрісь роки старшого, ніж цей. Все ж той не дорожчий для мене: бо хоч цей зайдиголовець прийшов трохи наступцем на світ, раніш, **як по нього послано**, але ж мати його була красна, то багато втіхи було – вродити його, і сина-позашлюбня треба визнати. Чи ти знаєш цього шляхетного добродія, Едмунде? [250]*

*Є в мене і з правого ложа син, добродію, кількома місяцями старший од сього, тількиж мені не дорожчий. Хоть сей плутяга трохи й нагально явивсь на світ перш, **ніж його покликано**, та мати його була гарна, то любо мені було коло нього поратись, і треба признавати сина. – Ти знаєш сього благородного пана, Едмунде? [252]*

(Едмунд виправдовується за появу у нього позашлюбного сина)

Багато лексем, фразеологізмів, словосполучень були вперше використані Шекспіром і тепер увійшли у сучасну англійську мову. Етимологію деяких з них важко визначити, оскільки багато з них тепер є

мертвими метафорами. За декілька століть метафори отримали додаткову семантику, а лексеми – додаткові семи. Так, метафора «*send for a child*» у добу Шекспіра мала значення «*попросити у Бога дозвіл на народження дитини*» [281]. Звідти маємо іменник доби Шекспіра «*godsend*», тобто той, кого послав Бог. Тепер цей іменник розширив своє семантичне коло, отримавши значення: «*вдала справа, несподівана подія, удача*».

Прикметник «*godsent*», який у добу Шекспіра стосувався у тому числі і дитини, за яку просили Бога, теж розширив своє значення. Отже, можна перекласти дане метафоричне словосполучення експліцитно, актуалізуючи семантику метафори, що її набуто у мові опісля Шекспіра, або передати дослівно, таким чином актуалізувати семантику через буквальний переклад кожного із компонентів метафори, що була притаманна добі Шекспіра. Обидві стратегії перекладу залучалися перекладачами.

Так, В. Барка пішов шляхом відтворення особливостей мовлення Шекспірівської доби: «*як по нього послано*», до того ж, пасивна синтаксична конструкція перекладена пасивним безособовим дієприкметником «*послано*». Шляхом дослівного перекладу відтворюється мертва метафора у мовленні перекладу. Мовлення перекладу наслідує об'єкт вихідної метафори, образ вихідного мовлення та синтаксичну структуру оригіналу. Завдяки цьому увиразнюється асоціативно-образне навантаження метафори оригіналу у перекладі.

П. Куліш експлікував семантику метафори, переклавши її описово «*його покликано*» [252].

Так само М. Рильський: «*його покликано*» [251].

Т. Щепкіна-Куперник актуалізувала у перекладі мертвої метафору «*за ним послали*» [253].

5. Уподібнення метонімічних моделей мовлення оригіналу у мовленні перекладу

Розгляньмо такий приклад:

*Sir, I am too old to learn: **Call not your stocks** for me: I serve the king;*

*On whose employment I was sent to you: You shall do small respect, show too bold malice Against the grace and person of my master, **Stocking** his messenger [271].*

*Я вже старий – навчитись. **Не кличте ваших колодок**: я королю служу, Від нього в справі присланий до вас. Малу здасте пошану й надто смілу злобу Особі та званню володаря мого, **Вколодкувавши** посланця [250].*

(За підтримку короля Кента збираються покарати)

Колодки були покаранням для простих людей. Кожен міг глузувати над людиною, котру закували у колодки. Англійське речення «*call not your stocks for me*» містить метонімію «*колодки*», що базується на такому типі зв'язку: називання виконавців дії (королівської варти) за атрибут їх професійної діяльності, однак В. Барка зберіг у перекладі метонімічний зворот: *не кличте колодки*.

Англійський дієприслівник теперішнього часу (PI) «*stocking*» зберігає свою граматичну форму у мовленні перекладу: *вколодкувавши посланця*, у вигляді дієприслівникового звороту. Отже, завдяки граматичному уподібненню у мовленні перекладу створюється перекладацький неологізм: «*вколодкувати*».

6. Архаїзація мовлення перекладу

Звернімося до подальшого прикладу:

*Come on, sir; here's the place: stand still. How fearful And dizzy 'tis, to cast one's eyes so low! The crows and choughs that **wing the midway air** Show scarce so gross as beetles: half way down Hangs one that gathers samphire, dreadful trade! [271]*

*Ходім. Це – тут. Спокійно стійте: страшно як і млосно кидати оком так низько! Ворони й галки, що **повітря в середпутті крилять** Завбільшки ледве – як жуки. На півглибині Звиса збирач морського кропу: моторошна праця [250].*

В. Барка використовує архаїзм для перекладу словосполучення «*wing the air*» – «*крилити повітря*». Англійське дієслово *to wing* – рідковживане.

Перекладач актуалізував субстантивоване значення дієслова «*крилити*», що є також рідковживаним в українській мові. Іменник «*midway*» – середина дороги, перекладений за допомогою поморфемного калькування коренів слів «*mid*» (*середина*), та «*way*» (*путь*), створивши неологізм: «*середпуття*». Завдяки цьому увиразнюється образність мовлення оригіналу у мовленні перекладу.

Розглянемо ступінь трансференції у художньому перекладі:

III. Трансференція у художньому перекладі слугує засобом структурного наближення ВТ до ЦТ

У наступному перекладі репліки Кента, відбувається трансференція на синтаксичному рівні.

I cannot wish the fault undone, the issue of it being so proper [271].

Не побажаю помилку незробленою, коли з наслідком все гаразд [250].

(Кент глузиться над Глостером, який не знає, чи той молодик його син.)

Синтаксична структура речення перекладу уподібнюється до структури речення оригіналу. Перекладач залучає іншомовну синтаксичну структуру, таким чином порушує будову синтаксичної структури мовлення перекладу. Дієприкметник пасивного стану минулого часу (РІІ) «*undone*» виконує функцію частини складного додатка (Complex object): *the fault undone*. В. Барка калькує структуру складного додатка у перекладі: *не побажаю помилку незробленою*, де іменник «*помилка*» виконує функцію прямого додатка, а дієприкметник «*незроблений*» виступає у функції означення. Оскільки синтаксичні структури англійського та українського речень різняться, то і функції їх членів теж різні, хоча у даному випадку ми бачимо кальку синтаксичної структури, в той час як суб'єктно-предикатна конструкція «*I cannot wish*» перекладається адаптивно до української граматичної моделі «*Не побажаю*». До того ж, переклад зберігає оригінальну структуру подвійного заперечення, яка виконує функцію інтенсифікатора у вихідному тексті: *I cannot wish the fault undone*. У

перекладі відбувається інтерферування граматичної структури мови оригіналу у мовлення перекладу, що призводить до порушення принципів синтаксичної будови цільової мови, натомість дана інтерференція не порушує комунікативної функціональності повідомлення оригіналу, а, навпаки, увиразнює особливості мовлення оригіналу.

Переклад П. Куліша також відходить від граматичної моделі української мови:

«Не схотів би я, щоб не зроблено гріха» [252]. У даному випадку інтерферується граматична форма дієприкметника пасивного стану *«undone»* – *«не зроблено»* – у безособове речення оригіналу, таким чином подвійне заперечення також відтворюється.

На відміну від перекладів В. Барки і П. Куліша, М. Рильський адаптує граматичну структуру до української граматичної моделі, здійснюючи антонімічний переклад: *«Мені не шкода, що гріх той стався, коли з нього вийшли такі прегарні наслідки»* [251].

Так само у перекладі Т. Щепкіної-Куперник: *«Я не жалею, что он был совершен, раз он дал такой прекрасный плод»* [253].

Переклад О. Сороки інтерпретує повідомлення оригіналу : *«Такого молодца иметь сыном не грех»* [255].

У перекладі Б. Пастернака відбувається спрощення вихідної структури: *«Нет, если в итоге получился такой бравый малый»* [256].

Розгляньмо ще приклад:

(Служник Ліра, Кент, намагається зупинити розлютованість короля, пояснюючи, що дочка говорить щиро, натомість король наказує йому.)

Come not between the dragon and his wrath [271]

Не входь поміж дракона і роз'яреність його [250]

У наведеному перекладі відбувається трансференція на рівні відмінкової диференціації. Прийменник української мови: *«поміж»* поєднується з іменником в орудному відмінку, натомість у перекладі

відмінкова реляція уподібнюється до оригінальної структури : «*поміж дракона і роз'яреність його*» (називний відмінок). Характер такого інтерферентного процесу є позитивним, оскільки уподібнення у перекладі не призводить до викривлення повідомлення оригіналу, а відображає стратегію перекладача, метою якої є цілеспрямовано очужинити мовлення перекладу та структурно уподібнити його до мовлення оригіналу.

П. Куліш не уподібнює відмінкової реляції у перекладі: «*Не становись перед гнівним драконом*», до того ж перекладач експлікує метафоричний вислів оригіналу: він поєднує два окремих образи «*dragon and wrath*» (дракон і гнів) в один – в словосполучення «*гнівний дракон*» [252].

М. Рильський зберігає у перекладі два художніх образи: «*Не зважуйся ставати між драконом і лютістю його!*» [251]

Так само діє і Б. Пастернак: «*Не суйся меж драконом и яростью его*» [256].

А. Флорі розширює метафоричні образи оригіналу, додаючи уточнюючу лексему: «*Не смей Соваться меж драконом разъяренным И яростью дракона!*» [254]

О. Сорока інтерпретує оригінальний образ у перекладі, роз'яснюючи та адаптуючи його до цільового читача: «*Не становися меж драконьим гневом И нечестивой жертвою его*» [255].

Уподібнення вихідного та цільового мовлення на рівні відмінкової диференціації спостерігаємо у **наступному перекладі** репліки Кента, який вмовляє короля бути справедливим до своїх дочок:

*...Which we durst never yet, and with strain'd pride To come **between our sentence and our power**, Which nor our nature nor our place can bear...* [271]

...Чого ніколи не робили, та в гордині всильній Зайшов між наше рішення і владу... [250]

Прийменник «*між*» поєднується з іменником в орудному відмінку (*між рішенням і владою*). Тут В. Барка форенізує переклад, порушуючи граматичну норму цільової мови у мовленні перекладу. Отже, відбувається

трансференція на рівні відмінкової диференціації. Оскільки даний інтерферентний процес не порушує змісту повідомлення, він є позитивною та вмотивованою стратегією перекладача. Англійський вираз «*come between something*» має значення *втручатися, заважати чомусь*. В. Барка застосував послівний переклад цього виразу: «*зайти між*». Інші перекладачі не уподібнюють відмінкової реляції у перекладі цього виразу [251, 252, 256].

Звернімо увагу ще на такий приклад:

Sir, I am made Of the self-same metal that my sister is, And prize me at her worth. In my true heart I find she names my very deed of love; Only she comes too short: that I profess Myself an enemy to all other joys, Which the most precious square of sense possesses; And find I am alone felicitate In your dear highness' love [271]

Я викута з того металу, що й сестра – Цініть мене в її коштовність. Я на щирім серці Якраз нахожу, що вона назвала: міць любови, Вона прикоротила, я ж досвідчу: Я ворог радостей всіх інших, Що найдовершеніший кутик змислу визнає, І звідала: одно мене щасливить, Вельможносте, до вас любов! [250]

(Лір промовляє, що настав час ділити королівство, віддати частину дочкам, що скоро будуть володарювати, бо сам король вже старий. Лір просить дочок, щоб ті виразили свої почуття до короля та сказали, як люблять його. Другою говорила Регана – середня дочка)

Вираз вихідного мовлення *prize smb at smth* (цінувати якоюсь мірою, цінити тією мірою, на яку хтось заслуговує) в перекладі В. Барки набуває граматичної риси англійської мови: «*цініть мене в її коштовність*». Дієслово «*цінити*» вимагає **прямого додатка**. Доконаний спосіб дієслова «*оцінити*» керується як прямим, так і непрямым додатком. У цьому перекладі відбувається трансференція на морфологічному рівні: порушується норма цільової мови у мовленні перекладу, натомість повідомлення тексту оригіналу відтворюється у повному обсязі.

Трансференція відбувається також на рівні відмінкової диференціації: дієслово «*цінити*» в українській мові вимагає орудного відмінка – *цінити чимось*. В англійській мові відмінкова диференціація відтворюється за допомогою прийменника. Барка відтворив цю особливість у мовленні перекладу: «*Цінить мене в її коштовність*». Такий переклад хоча звучить дещо неприродно, натомість він надзвичайно точно передає смислове навантаження діалогу, що відбувається між дочками та їхнім батьком: друга дочка просить батька оцінити її тією самою *коштовністю*, (наділити її тим самим багатством), що і першу, якій він уже надав частину королівства. Отже, у цьому випадку відбувається очужинення структурного елемента мовлення перекладу.

Максим Рильський, навпаки, адаптує структуру оригіналу до цільового читача: *Одна й ціна нам* [252]. У тексті оригіналу імплікується прохання через імперативну конструкцію, яка, на нашу думку, є надзвичайно важливою для передачі тональності діалогу між дочкою і батьком. З іншого боку, переклад «*одна ціна нам*» легко сприймається українським читачем, тому що є конвенційним зворотом. Хоча за виразом «*одна й ціна нам*» криється множинність інтерпретацій в українській мові: «*ціна*» може сприйматися не тільки у прямому значенні (багатство), а й як нематеріальна цінність, що викривляє у певній мірі оригінальне повідомлення.

Так само і в перекладі П. Куліша: «*цінить мене по ній*» [252].

Так само і в перекладі Т. Щепкіної-Куперник: «*одна цена нам*» [253].

Так само і в перекладі Б. Пастернака: «*одной породы*» [256].

Звернімо увагу на ще один елемент оригіналу, образність та семантика якого інтерферується у текст перекладу: «*The most precious square of sense possesses - найдовершеніший кутик змислу визнає*». Відбувається конвергенція лексико-семантичної структури метафори у мовленні перекладу, що слугує засобом метафоризації мовлення перекладу та відтворення образності оригіналу. Конвергенція у даному випадку виконує

функцію увиразнення асоціативно-образного навантаження мовлення оригіналу у мовленні перекладу.

М. Рильський описово перекладає оригінальне словосполучення підрядним реченням:

Хоч би які були вони принадні [251].

О. Сорока використовує конвенційне поєднання конвенційного звороту «заветный свиток» і лексеми «сердце»: «*в заветном свитке сердца моего*».

Б. Пастернак узагалі не відтворює в перекладі оригінального образу: «*Ее ответ содержит все, что я б сама сказала*» [255].

IV. Наближення ВТ та ЦТ відбувається завдяки намагання перекладача **уподібнити ритмомелодику ЦТ та ВТ за допомогою:**

1. Міжмовної алітерації:

*Why brand they us With **base**? with **baseness**? **bastardy**? **base**, **base**? Who, in the lusty stealth of nature, take More composition and fierce quality Than doth, within a dull, stale, tired bed, Go to the creating a whole tribe of fops, Got 'tween asleep and wake?* [271]

*Чом клеймують нас: в **низцю**, **ництво**, **безбатництво** – **ниц**, **без**? ...Хто в ярій скритності природи, взяв Ладніший висклад і палкішу значність, Ніж то на втомній, знудженій постелі втертій, Де сплджуються йолопи як плем'я, Між сном і денністю?*[250]

(Едмунд скаржиться на свою природу. Він невдоволений тим, що люди оцінюють його за походженням. Він молить богів захистити його.)

У наведеному перекладі відбувається конвергенція як фонетичної структури, так і семантико-морфологічної будови лексем. Перекладач зберігає звучання приголосних звуків оригіналу у перекладі, використовує алітерацію приголосних «з» та «ц». Іменник «*base*» має значення «*низькість*», «*низина*», «*підлість*». В. Барка зберігає значеннєвий корінь

«ниці» у мовленні перекладу, що відповідає значенню «*base*», присутньому також в усіх виділених лексемах: «*base, baseness, bastardy, base*».

Іменник «*bastardy*», одним із значень якого є «безбатництво», містить схожий за звучанням до іменника «*base*» префікс «без», який перекладач вдало використав у перекладі іменника «*base*», таким чином він зберіг оригінальне звучання. Лексеми перекладу «*низцю, ництво, ниці*» є експлікуються значеннєвим іменником «безбатництво», без якого семантика цих лексем є незрозумілою. Міжтекстуальне уподібнення тут сприяло збереженню звуковиразної функції оригінального консонансу в перекладі та точній передачі образу.

М. Рильський переклав указані лексеми функціональними відповідниками, адаптувавши як їхню структуру, так і семантику до цільового читача: «*За що вони кленуть нас і таврують? За що вони нас підлими зовуть? Я підлий? Чим?»* [251].

Так само П. Куліш: «*Чого-ж се я байстрюк? Чого я підлий?»* [251].

Звернімося до подальшого прикладу:

If but as well I other accents borrow, That can my speech defuse, my good intent May carry through itself to that full issue For which I razed my likeness. Now, banish'd Kent, If thou canst serve where thou dost stand condemn'd, So may it come, thy master, whom thou lovest, Shall find thee full of labours [271]

Переклад В. Барки:

Як говір інший теж гаразд позичу, Що й річ перелицює, - добрий намір мій Добудеться до цілі вповні – Для чого ж я й зірвав свою подобу. Ось, вигнанцю Кенте, Як зможешся, служи, де вречений на страту. Нехай господар, люблений тобі, Знаходить: трудженого вщерть [250].

(Служник Кент намагається відновити довір'я свого господаря, щоб бути разом з ним та переодягається, змінює голос та акцент.)

Вираз «*to borrow an accent*» є регулярним в англійській мові зі значенням: *перейняти акцент, вимову, змінити голос*. В. Барка вдається до буквального перекладу кожного із компонентів цього виразу, уподібнюючи

його структуру: «*позичати говір*». Такий переклад не викликає жодних труднощів у розумінні семантики оригінального виразу, а лишень демонструє стратегію перекладача. В. Барка метафоризує мовлення перекладу через уподібнення лексико-семантичних структур ВТ і ЦТ, доповнивши додатковою дистрибуцією дієслово «запозичувати» в цільовому мовленні.

Так само в перекладі П. Куліша: «коли б мені **позичити чужого ще й голосу**» [252].

У перекладі М. Рильського Кент зовсім позбавляється голосу: «Коли я зможу відмінити голос» [251].

У перекладі Г. Рапоні Кент змінює вимову: «*Se sol riuscirò a cambiare accento*» [272].

У перекладі А. Флорі Кент змінює не тільки вимову і голос, а ще і будову мовлення: «*Теперь осталось голос изменить / И выговор, и построенье речи*» [254].

В. Барка також інтерферує англійську граматичну конструкцію «*but as well*», переклавши її послівно «*теж гаразд*». Контекстуально таке уподібнення не викривляє змісту повідомлення.

Г. Рапоні переклав цю конструкцію описовим способом: «*Se sol riuscirò a...*» [272]

М. Рильський переклав цю граматичну конструкцію модальним дієсловом «*могти*»: «Коли я зможу» [251].

У перекладі даного уривку відбувається конвергенція ритмомелодики у мовленні перекладу через звуконаслідування «*defuse a speech*» – «*річ перелицює*». Уподібнення відбувається на двох рівнях: 1. Семантичному – «*defuse* – *перелицювати*» у складі метафоричного виразу «*defuse a speech*» – «*перелицювати річ*» 2. Фонетичному – уподібнення звучання лексем оригіналу та перекладу: «*speech* - *річ*» та «*defuse* - *перелицювати*». Отже, конвергенція у даному перекладі виконує функцію увиразнення образно-асоціативного навантаження мовлення оригіналу в мовленні перекладу.

Тлумачний словник української мови фіксує лексему «*річ*» у значенні «*мова*» такому, що є старим, рідковживаним [280]. Перекладач **архаїзує мовлення перекладу** з метою уподібнення історичних континуумів мов та наслідування ритмомелодики оригіналу в мовленні перекладу.

П. Куліш експлікує семантику виразу оригіналу: «*тоді б своє подобіє не марно я знищив*»[252].

Ось ще приклад:

I do beseech you To understand my purposes aright: As you are old and reverend, you should be wise [271].

Прошу – дорозуміти ціль мою поправно. Як ви старі й честимі, треба бути мудрим [250].

(Гонеріл'я котрий раз намагається зневажити батька, пояснюючи, що вона володарює королівством, а він просто непотріб.)

Оригінальна структура містить емпатичну конструкцію: *I do beseech you to...*, яка є дуже важливою у репліці Гонеріл'ї: дочка кричить на батька і намагається довести його непотрібність королівству. В. Барка відтворює емпазу за допомогою оказіональної граматичної форми дієслова: *дорозуміти*, модифікованої префіксом «*до*», що виражає *націленість, доконаність дії*.

Крім того, В. Барці вдається уподібнити ритмомелодику у мовленні перекладу: *to understand – дорозуміти*.

V. Форенізація мовлення перекладу

Проаналізуємо такий приклад:

Then 'tis like the breath of an unfee'd lawyer; you gave me nothing for't. Can you make no use of nothing, nuncle? [271]

Тоді це марне, як слово непідплаченого юриста – ти мені не дав нічого за це. Чи не вдієш ужитку з нічого, дядечку? [250]

(Блазень намагається довести Ліру, що можна все купити на цій землі за гроші, в тому числі і Кента.)

У наведеному перекладі уподібнюються лексико-семантична та граматична структури виразу «*take use of*» – «вдіяти ужиток з». Такий прийом перекладу – очужинення – що є провідним у перекладах В. Барки, характеризує стратегію перекладача.

В українській мові існують еквіваленти виразу «*take use of*». Зокрема, М. Рильський використав один із них: «здобути користь»:

«*А чи можеш ти здобути яку користь із нічого, кумцю?»* [251].

Використання того чи іншого способу перекладу залежить від обраної перекладачем стратегії.

Звернімось до подальшого прикладу:

This admiration, sir, is much o' the savour Of other your new pranks [271].

Цей подив – дуже з пахощу того, що в інших вибриках від вас [250].

(Лір не розуміє причину такого ставлення до себе. Блазень його постійно висміює, дочка говорить, що він розбещив королівство, тому його тепер ніхто не слухається.)

У наведеному перекладі уподібнюються лексико-семантичні структури виразів «*to be much of the savour of*» та «бути дуже з пахощу того», результатом чого є наближення мовлення перекладу до мовлення оригіналу через прийом очуження. Даний вираз В. Барка переклав буквально, використовуючи пряме значення лексеми «*savour*» – *запах, пахощі, смак*: «дуже з пахощу того...». Лексема «*savour*», окрім вищенаведеного значення, має також ряд метафоричних значень: *суть, сенс, значення, ядро чогось*, наприклад, «*the savour of the deed*» – «суть вчинку». В. Барка точно передав неповагу дочки до батька, негативну, іронічну конотацію. До того ж, у перекладі уподібнюються граматичні структури: «*much of smth*» – «дуже з чогось».

Г. Раппоні використав аналогічний прийом перекладу:

«*Questa vostra vanezza, mio signore, sa molto del medesimo sapore d'altre vostre recenti stramberie*» [272].

М. Рильський адаптує вислів оригіналу у мовленні перекладу до конвенційнішого звороту: *«пасувати до чогось»*.

«Цей милий запит якнайбільш пасує до жартів, що злюбили ви тепер» [251].

Отже, у художньому перекладі конвергентні та трансферентні процеси є функціонально виправданими і слугують засобом наближення й уподібнення мовлення перекладу до мовлення оригіналу.

3.2. Інтерферентність у перекладі офіційних назв установ та організацій у нехудожніх текстах

Останнім часом документообіг між Україною та світом, зокрема, країнами Європейського Союзу, Великою Британією, США, Росією та іншими країнами значно зріс. Так, тільки за 2011 рік об'єм листування, документообігу, обміну офіційними документами, ратифікації Хартій, договорів, протоколів та ін. становив більш ніж 20 тисяч одиниць [держстат.-13.02.2011]. Для забезпечення безперешкодного миттєвого обміну інформацією між Україною та світом документообіг відбувається англійською мовою. В Україні будь-який офіційний документ, що має бути направлений до іншої країни, повинен бути спершу підготовлений державною мовою, зареєстрований, підтверджений, завізований, потім документ перекладають англійською мовою для його направлення в іншу країну.

Для прикладу можна навести хронологію документообігу між Україною та Радою Європи у рамках ратифікованої Україною Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин.

Україна ратифікувала Хартію в 2003 році. Згідно з її положеннями Уряд України має подавати періодичну доповідь раз на три роки до Ради Європи про виконання положень Хартії. Перед ратифікацією Хартія була перекладена українською та офіційно затверджена Головою юридичного департаменту Міністерства юстиції України. У 2007 році Україною була

підготовлена Перша періодична доповідь, було здійснено її переклад англійською мовою. У цьому ж році Комітет експертів надав офіційні висновки, коментарі та запитання до Першої періодичної доповіді України. В 2011 році Україна підготувала Другу періодичну доповідь, було здійснено переклад англійською мовою. У рамках однієї Хартії на території України було здійснено чотири переклади: два українською мовою, два англійською мовою. Аналізуючи переклади, що є в наявності, а саме: офіційний переклад Хартії українською мовою [223], офіційний переклад Першої періодичної доповіді [245] та Другої періодичної доповіді [222], а також коментарі та запитання Експертів Ради Європи щодо Першої періодичної доповіді [250], можна простежити певні значущі риси прояву інтерферентності на ступенях інтерференції та трансференції, що часто **спричинена впливом попередньо створених перекладів одного документу**, що призводить до появи певного **окремого мовного простору** у термінологічній та понятійній базі перекладених текстів, тобто англійська мова як мова перекладу стає третьою мовою.

Так, кожний офіційний документ містить свою власну тематичну та понятійну базу, семантичну та синтаксичну структуру, що мають бути якомога прозоріше відображені у перекладі.

Переклад офіційного документу має набагато більше значення для країни-реципієнта певного документу, ніж його оригінал, оскільки у результаті створюється законодавча, правова, процесуальна база на основі саме перекладеного тексту.

Особливості перекладу відображаються у власне національній базі документів, що ґрунтуються на перекладеному документі. Наприклад, на основі офіційного перекладу Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин був вибудований текст закону «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин», на базі якого зроблена анотація англійською мовою, що її опубліковано на офіційному сайті Верховної Ради України. На основі вищезазначеного закону підготовлено періодичну

доповідь України, що її опублікували на офіційному сайті Міністерства юстиції України для публічного обговорення. Переклад даної доповіді англійською мовою направлено до Ради Європи, Експерти якої підготували висновки Експертів Ради Європи на базі саме перекладу, а не оригіналу. На основі вищенаведених висновків Міністерство культури підготувало Другу періодичну доповідь, що її опубліковано на офіційному сайті Міністерства культури для публічного обговорення, згодом її було перекладено і направлено до Ради Європи. Таким чином, даний процес являє собою обопільний постійний процес обміну документацією. Можна умовно зобразити цей процес на основі Хартії таким чином:

Кожний новий документ в обміні між країнами або офіційними представництвами країн містить в собі доповнення, нові дані, додаткові висновки, тощо, а отже єдиної термінологічної бази, загальноприйнятої обома країнами чи організаціями не існує. До того ж, в Україні не розроблені норми перекладу офіційних документів, не існує повних текстів перекладу законодавчої та процесуальної бази, а тому українське документальне поле перебуває у процесі накопичення термінологічної та понятійної бази іншими мовами, зокрема англійською. Єдиною офіційною базою для перекладачів на даний час слугує «Рішення Української комісії з питань правничої термінології № 9» (протокол N2 від 19 квітня 1996 р.) [273], в якій унормовані правила транслітерації англійською мовою; анотації законів англійською мовою на офіційному сайті Верховної Ради України та

попередньо здійснені офіційні переклади. Ми не включаємо у цей перелік словники-довідники, оскільки у них можуть міститися декілька дефініцій одного терміна чи поняття, а офіційний переклад вимагає однозначності і повторюваності точного перекладу. Словники-довідники можуть слугувати **початковим джерелом інформації для створення термінологічної бази.** Дослідження з перекладознавства, що містять термінологічні довідники з певної тематики, почасти не приймаються офіційно та не втілюються у реальні норми перекладу. Причиною відсутності єдиного «стайл-гайду» є об'єм документообігу між Україною та іншими країнами та організаціями та становлення власне української термінологічної бази.

Оскільки над перекладами офіційних документів працюють різні перекладачі, то звичайно вони не можуть охопити весь об'єм перекладених попередньо текстів, тому без єдиних норм, без єдиного «стайл-гайду» перекладач обирає для перекладу певного терміна, поняття чи реалії еквівалент із словника-довідника, відтак **кожен новий переклад, виконаний іншим перекладачем, містить інші еквіваленти одного і того ж терміна, поняття чи реалії на свій власний розсуд.** До того ж, перекладач часто стикається із стислими строками виконання перекладу, у результаті якість перекладу, точність еквівалентів, чіткість формулювання, прозорість вислову є недостатньою. Згідно інструкції Відділу документообігу Ради Європи, максимальна денна норма перекладу для одного перекладача складає 8 перекладацьких сторінок (1800 знаків з пробілами). Виходячи із власної практики, перекладач часто має перекласти від десяти до п'ятнадцяти перекладацьких сторінок у робочий день, що звичайно впливає на якість перекладу.

Для порівняння можна згадати «стайл-гайд» компанії «Майкрософт», що містить необхідні рекомендації від пунктуації до синтаксису для перекладачів. Дана база розповсюджена для всіх перекладачів, тому переклади продукції компанії «Майкрософт» є унормованими й ідентичними.

Ми обрали для аналізу ступенів інтерферентності в офіційному перекладі офіційні документи та їх переклади, пов'язані з Європейською Хартією регіональних мов або мов меншин через декілька причин:

1) достатньо декількох обмінів офіційними документами для відстеження певної тенденції,

2) хартія містить багато аспектів життя країни: мова, навчання, освіта, культура, релігія, громадське життя, державне регулювання, політична ситуація тощо,

3) у даних аспектах розкривається становлення термінологічної бази усередині країни, її становлення іноземною мовою, її сприйняття чи несприйняття закордоном,

4) чітко прослідковуються робота перекладача над перекладом – його стратегія, джерела інформації тощо,

5) чітко простежується негативні наслідки відсутності єдиної термінологічної бази перекладу,

6) виразно простежуються методи створення термінологічної та понятійної бази суто українських реалій англійською мовою: способи, стратегії перекладу,

7) переклад даних текстів містить безліч інтерферентних зв'язків, що проявляються у тій чи іншій стратегії та прийомі перекладу.

Для чіткішого розуміння методу та предмету аналізу ми розділяємо інформацію, що подана у вищезгаданих офіційних документах, на дві групи:

1. Інформація, що повторюється в кожному із документів, тобто базується на перекладі першоджерела – Хартії;

2. Нова інформація (доповнення, додаткова інформація, коментарі, відповіді на запитання).

Такий розподіл є важливим, оскільки, стосовно першої групи, перекладачі вносили незначні зміни у переклад, в той час як для перекладу інформації другої умовної групи перекладач керувався своєю власною компетенцією, не маючи попередньої бази перекладених даних.

Отже, інтерферентні процеси у перекладі нехудожніх офіційно-ділових текстів відбуваються при відтворенні англійською мовою:

1. Українських офіційних назв-реалій

Власні назви офіційних установ України є лакунарними у цільовій мові. Переклад таких лакун вважається адекватним, якщо сторона-реципієнт розуміє значення та призначення установи, виходячи з її назви. Існує декілька стратегій перекладу власних назв офіційних установ:

А. Формальна та семантична калька:

Конгресом національних громад започатковано Культурно-мистецьку акцію “Дитячий табір” “Джерела толерантності”. Асоціацією німців України - Всеукраїнський дитячий форум “Співдружність”. Єврейським форумом України - Міжнародний театральний фестиваль “Мандруючі зірки”, присвяченого творчості класика української єврейської літератури Шолом-Алейхема [222].

The Congress of National Communities held Cultural and artistic event "Children's camp" "Sources of Tolerance". Association of Germans of Ukraine held Ukrainian children's forum "Community". Jewish Forum of Ukraine held International Theatre Festival "Wandering Stars", dedicated to the classical writer of the Ukrainian Jewish literature Sholom Aleichem [269].

Виділені офіційні назви громад України є затвердженими та визнаними законодавством України назвами та фігурують у багатьох документах. Перекладач Другої періодичної доповіді використав формальну та семантичну кальки у перекладі даних офіційних назв.

Далі звернімося до ще одного прикладу приклад:

Назва періодичної доповіді про виконання Хартії містить у собі першу проблему, з якою стикається перекладач: Словосполучення «періодична

доповідь» міститься в першоджерелі англійською мовою в двох варіантах «*periodic report*» та «*periodical report*».

*...developing the teaching of regional or minority languages and for drawing up **periodic reports** of their findings, which will be made public ... [251]*

*... розвитку викладання регіональних мов або мов меншин, та складатиме **періодичні доповіді** про свої висновки, які будуть оприлюднюватися ... [223]*

*Article 15 – **Periodical reports** [269].*

*Стаття 15 – **Періодичні доповіді** [222]*

Прикметники-пароніми «periodic» та «periodical» мають схожу семантику, але різне контекстуальне значення. Більшість сучасних словників-довідників визначають лексему «*periodical*» як іменник у сучасному використанні у мові. В якості прикметника «*periodical*» втратило своє прагматичне значення і використовується як субстантивована форма іменника на позначення «періодичного друкованого видання» і вживається окремо від іменника. У якості прикметника використовується його паронім «*periodic*». Словосполучення «періодична доповідь» має еквівалент «*periodic report*». Оскільки в першоджерелі використані два еквіваленти на позначення одного і того ж поняття, то перекладач стикається із проблемою дотримання точності термінологічної та понятійної бази першоджерела в перекладі. Так, переклад першої періодичної доповіді України містить один унормований еквівалент «*periodic report*» [260].

*Перша **періодична доповідь** України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин [245].*

*First **Periodic Report** of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages [260].*

Далі по тексту перекладу першої періодичної доповіді використовується один еквівалент. Однак, після того, як періодична доповідь надходить до Експертів Ради Європи, перед текстом доповіді уповноважені особи Ради Європи зазначають сам факт отримання, ставлячи дату

отримання та резолюцію про отримання. Резолюція про отримання містить інший еквівалент:

Initial periodical report presented to the Secretary General of the Council of Europe in accordance with Article 15 of the Charter [260].

У доповіді Комітету експертів Ради Європи до Першої періодичної доповіді України, однак, використовується термін «*periodical report*» по всьому тексту доповіді.

*«The Committee of Experts would be interested to have more information in the next **periodical report** on that territorial reform and in particular on how minority languages have benefited from it» [260].*

*«According to the information provided in the initial **periodical report**, the Ukrainian authorities...» [260]*

*«The Committee of Experts invites the relevant authorities to comment on this issue in the next **periodical report**» [260].*

Перекладач Другої періодичної доповіді також використовує семантично правильний еквівалент «*periodic report*» по тексту, де йде мова про додаткову інформацію, попередньо незазначену у висновках Комітету Експертів. Однак, у цитатах до запитань Комітету Експертів для уникнення непорозумінь та поважаючи точність цитування, ми використовуємо еквівалент, зазначений у висновках Комітету Експертів до Першої доповіді і використовуємо еквівалент «*Periodical report*».

У даному випадку ми стикаємося з проблемою вибору еквівалента із двох джерел: 1. Хартія та доповідь Комітету Експертів, 2. Словники-довідники та доповіді інших країн на зазначену тему. Важливо відмітити той факт, що в періодичній доповіді Сполученого Королівства Великобританії, яка не містить у собі елементів перекладу, оскільки складалася та направлялася в оригінальному вигляді, зазначається термін «*periodic report*».

Така неоднозначність ставить перекладача перед вибором: використовувати термін з офіційного документа Ради Європи чи віднаходити найбільш вдалий відповідник.

На нашу думку, вищезазначений приклад не несе в собі можливості непорозумінь між сторонами, тому перекладач як першої, так і другої доповіді використали правильну стратегію: точний переклад із повагою до термінологічної бази іншої сторони.

Б. Формальна та семантична калька із тлумаченням у виносках чи дужках:

Вища рада правління Всеукраїнської спілки громадських організацій «Об'єднання організацій співвітчизників «Руська співдружність», Громадська рада керівників освітніх програм всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України [222].

The High Council of the Board of the Ukrainian Union of public organizations "Association of compatriots "Russian Union", (Russian NGO in Ukraine) the Public Council of Heads of educational programs of All-Ukrainian associations of national minorities of Ukraine. (The official institution in charge of minority education curriculum plans) [269].

Традиційно офіційні назви установ та організацій в Україні є нагромадженими та містять багато лексем, що описують їх функції. Часто в офіційному перекладі доводиться експлікувати назви даних організацій для цільової аудиторії. В даному випадку контактуюча сторона висловила прохання розтлумачувати такого роду назви.

В. Транслітерація з тлумаченням назв у виносках чи дужках

У випадку, коли існують офіційні транслітерації державних та громадських установ, перекладач мусить використовувати саме їх у перекладі. З іншого боку, з метою запобігання непорозуміння між контактуючими сторонами та у зв'язку із тим, що транслітерована назва не несе потрібної для розуміння семантики, перекладач повинен розтлумачити дану назву за допомогою або перекладу-кальки, або адаптації до існуючої назви англійською мовою. В офіційних документах дозволяється таким чином розтлумачувати назву один раз на документ або у випадках, коли назва вперше вживається у документообігу. Наприклад:

... Центр «Ренесанс» Чернівці [222]

... *The Center "Renesans" of Chernivtsi. (Center "Renaissance" of Chernivtsi)* [269]

Г. Залучення існуючого еквівалента у контактуючій країні

У виборі даної стратегії перекладу існують певні пастки, головна із них – це невідповідність функцій установи чи організації у двох контактуючих країнах. Наприклад:

Школа підготовки спеціалістів [222].

Specialist training school [269].

В українському освітньому просторі офіційна установа, що містить назву «школа підготовки спеціалістів», має функції надання спеціальної вузької освіти, у результаті випускник цієї школи отримує диплом молодшого спеціаліста. В англійській мові терміном «*specialist training school*» позначають *перепідготовку* спеціалістів та надання додаткової освіти з вузької спеціальності. Отже, вищенаведений переклад не є адекватним, оскільки вносить непорозуміння між контактуючими сторонами.

Оскільки у двох доповідях масив власних назв величезний і не існує перекладів усіх назв установ, загальноприйнятих на території України і визнаних та відомих закордоном, і не існує однієї розробленої бази перекладних відповідників для офіційних перекладачів, то перекладачам даних доповідей доводилось використовувати одну із чотирьох вищенаведених стратегій.

Оригінальний текст Хартії не містить переліку установ, які далі згадуються у доповідях. Отже, перекладачі не мали належної бази.

Оскільки в рамках даної Хартії відбулося якнайменше чотири обміни офіційними документами, то можна простежити, як **сприймався** той чи інший еквівалент офіційними особами Ради Європи.

Нижче буде наведений перелік перекладів власних назв офіційних установ та організацій України у Першій доповіді, висновках Комітету Експертів до Першої доповіді та у Другій доповіді. Буде здійснено аналіз перекладацької стратегії у перекладі певної власної назви чи установи та висновок щодо сприйняття чи несприйняття даного еквівалента, що відображається у висновках Комітету Експертів Ради Європи.

Назва	Текст Хартії[251]	Перша доповідь[252]	Висновок и Р.Є.[252]	Друга доповідь[261]
Верховна Рада України	відсутній	Verkhovna Rada of Ukraine (Supreme Council)	Verkhovna Rada of Ukraine (40%) або the Parliament of Ukraine, The Ukrainian Parliament* (60%)	The Verkhovna Rada of Ukraine

*У Висновках Комітету Експертів використовується здебільшого термін «*The Ukrainian Parliament*» по тексту, де Комітет Експертів надає коментарі до Першої доповіді, однак, у цитуванні доповіді, використовується термін «*Verkhovna Rada of Ukraine*», оскільки текст був скопійований із доповіді [259].

Перекладач Першої доповіді використав вже існуючий загальноприйнятий еквівалент, зазначений на офіційному сайті Верховної Ради України, із тлумаченням у дужках даної назви, хоча не використав артикль «*Verkhovna Rada of Ukraine*». Цей еквівалент утворений за допомогою офіційної транслітерації згідно із вищезазначеними правилами. Ми у перекладі Другої доповіді, спираючись на існуючі висновки Комітету Експертів, не розтлумачували назви у дужках, оскільки у висновках такий еквівалент не викликав непорозуміння, до того ж, у першій доповіді

тлумачення вже відбулося. Хоча, як ми бачимо, у висновках все ж переважно використовується термін «*Parliament*».

Кабінет Міністрів України	відсутні	The Cabinet of Ministers of Ukraine	The Cabinet of Ministers 80%, the Ukrainian Government (10%), The Government of Ukraine (10%)	The Cabinet of Ministers of Ukraine
---------------------------------	----------	--	---	--

Висновки Комітету Експертів використовують офіційний переклад назви державної установи у **80%** випадках по тексту, де залучаються цитати із Першої доповіді, а у решті випадків використовується нейтральний термін «*Government*», коли Комітет дає власні коментарі та пропозиції до доповіді.

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [222].

The Institute of Innovation Technology and Curriculum of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine [269]

В даному випадку існує перекладна лакуна між українською та англійською мовами. У рамках Хартії не було здійснено перекладу назви даної установи, тому нам доводилось на свій розсуд перекладати дану назву. У перекладі даної назви можна простежити дві проблеми, з якими стикається перекладач. По-перше, назва офіційної установи містить у собі освітню реалію «*зміст освіти*», по-друге, офіційний переклад назви Міністерства освіти і науки, що його затверджено, містить прояв інтерференції української мови в англійську. Послівний переклад-калька освітньої реалії «*зміст освіти*» як «*education content*» може мати своїм наслідком непорозуміння, оскільки в англійському світі словосполучення «*education content*» має інше контекстуальне та прагматичне значення, ніж словосполучення «*зміст освіти*» у складі назви офіційної установи.

Словосполучення «*education content*» означає предметну частину уроку: підручники, аудіо-відео помічники, додаткові матеріали, матеріальна база, комп'ютери, ноутбуки тощо, які викладач має під час здійснення навчального процесу. Що стосується словосполучення «*зміст освіти*» в українському освітньому дискурсі, то воно має значення навчальних планів, наповнення змістом освіти як матеріальним, так і нематеріальним.

Виходячи саме з цього, ми вирішили застосувати стратегію експлікації семантично-контекстуального змісту словосполучення «*зміст освіти*», переклавши його контекстуальним відповідником «*curriculum*». Оскільки у рамках документообігу у даної Хартії не було попередньо здійснено перекладу назви цієї установи, то перекладач мав право перекласти на свій розсуд назву офіційної установи. Необхідно зазначити, що на момент перекладу Другої доповіді не існувало офіційної назви установи на сайті. Тепер можна навести цитату з офіційного сайту «Інституту інноваційних технологій і змісту освіти»: «*The Institute of innovation techniques and education content of Ministry of Education content of Ministry of Education and Science of Ukraine*». Причому ми не припускаємося помилки (написання слів «*Ministry of Education*» два рази), а цитуємо у повному обсязі офіційну назву установи з офіційного сайту (http://www.iitzo.gov.ua/zagalna_informacia.html). Виходячи з цього, стратегія перекладача абсолютно виправдана, по-перше через відсутність на момент перекладу офіційної назви, по-друге, через відсутність у рамках даного документообігу попереднього перекладу, по-третє, якщо в офіційній назві є очевидні помилки (як у вищенаведеному прикладі), перекладач, що здійснює офіційний переклад і бере на себе відповідальність, має **право вносити корективи в переклад**. По-друге, у перекладі назви Міністерства освіти і науки України міститься прояв інтерференції «*the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine*». Іменник «*sport*» в однині означає конкретний вид спорту чи спортивної діяльності. Інтерференція відбувається на граматичному рівні. Граматична категорія однини, що притаманна

іменнику «*спорт*», у назві міністерства негативно впливає на переклад цього іменника англійською мовою, одна зберігається і в іменнику «*sport*», що є помилкою. Однак, офіційний сайт Міністерства дає саме такий переклад англійською мовою[mon.gov.ua].

Перекладаючи другу доповідь, не зважаючи на інтерференцію, ми не мали право змінювати офіційну назву установи, що її затверджено, оскільки на момент перекладу офіційний переклад вже існував. Оскільки назва Міністерства змінилась в 2010 році, то у Першій доповіді України такої назви не зазначалося.

Наступний приклад:

Державний фонд фундаментальних досліджень [222]

The State fund for Fundamental Researches [269]

Перекладач Другої доповіді користувався офіційним перекладом назви установи, що її опубліковано на сайті установи. Переклад назви даної установи англійською мовою, на нашу думку, дуже вдалий, оскільки у ньому збережено як зміст діяльності самої установи, так і принципи будови назв цільової мови. Не зважаючи на те, що в українській мові у словосполученні «фонд досліджень» іменник «досліджень» вжито у родовому відмінку, на відміну від інших назв фондів, що перекладаються формальною калькою англійською мовою, наприклад «*The Fund of culture*», «*The Fund of Citizenship*», «*Fund of Orphaned Children*», ця назва перекладена зі збереженням суто англійського принципу побудови назви установи, що включає іменник «fund» «*Fund for Fundamental Research*».

Подальший приклад:

Громадської ради керівників освітніх програм всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин України [222]

The Public Council of Heads of Education Programs of All-Ukrainian Associations of National Minorities of Ukraine [269]

За відсутності єдиного унормованого перекладу назви даної організації та за відсутності попередньо здійсненого перекладу назви організації,

перекладаючи Другу доповідь, ми взяли на себе відповідальність перекладати дану назву. У цій назві міститься декілька труднощів перекладу:

1. Переклад освітньої реалії «керівник освітньої програми», в якій компонент словосполучення «програма» в українській мові має іншу семантику, ніж його відповідник в освітньому контексті в англійській мові «*curriculum plan*», до того ж іменник «керівник» звужує семантику словосполучення і виключає використання еквівалента «*curriculum program*»;

2. Переклад багатокомпонентної назви організації англійською мовою, що є непритаманним явищем для англійської мови. У першому випадку перекладач використав близький за контекстом відповідник англійської мови «*education program*», що має значення «план заходів на покращення освіти». Даний термін вживається широко в англійськомовних країнах, зокрема, «*Education Program for Gifted Pupils*», «*Education Program for Innovation*», «*Education Program for secondary school*» тощо. У другому випадку перекладач використав усталений прийом перекладу багатокомпонентних назв організацій: передача відмінникового зв'язку між іменниками (родового) за допомогою прийменника «*of*». Необхідно підкреслити, що даний спосіб утворення назв не є притаманним англійській мові. Такий переклад містить прояв трансференції на синтаксичному та лексико-семантичному рівнях. Як зазначалося вище, з метою залучення еквівалента «*head*» до лексеми «керівник» перекладач калькував словосполучення «освітні програми», переклавши його «*education programs*», до того ж синтаксична структура власної назви також залежить від перекладу саме цього словосполучення: «*Heads of education programs of ...*». Даний варіант перекладу сприяв заповненню лакуни освітньої терміносистеми України англійською мовою.

Вартий уваги ще один приклад:

Фонд кримськотатарського мистецтва та етнографії [222]

The Crimean Tatar Fund for Art and Ethnography [269]

Асоціація німців [222]

The Association of Germans [269]

Федерація греків [222]

The Federation of Greeks [269]

Спілка поляків [222]

The Fellowship of Poles [269]

Всеукраїнська спілка білорусів [222]

The All-Ukrainian Fellowship of Belarusians [269]

Асоціація корейців [222]

The Association of Koreans [269]

Єврейський фонд [222]

The Jewish Fund [269]

*Всеукраїнський національний культурно-просвітницький центр
"Русское собрание"* [222]

The All-Ukrainian National and Cultural Center "Russkoie Sobranie"
[269]

Всеукраїнська спілка "Конгрес ромен України" [222]

The All-Ukrainian Association "The Congress of Romani of Ukraine" [269]

Всеукраїнська спілка вірмен [222]

The All-Ukrainian Fellowship of Hungarians [269]

Рада національних товариств Миколаївської області [222]

The Council of National Associations of the region of Mykolaiv [269]

У більшості перекладів вищенаведених назв офіційних організацій ми використали стратегію формальної та семантичної кальки зі збереженням семантичної та синтаксичної структури українських назв.

У перекладі назви «*Всеукраїнський національний культурно-просвітницький центр "Русское собрание"*» виникли деякі труднощі. Складений прикметник «*культурно-просвітницький*» складається з редукованого прикметника «*культурно-*» та прикметника «*просвітницький*». Подвійне означення у складі складеного прикметника притаманне

українській мові, але є невластивою структурою для англійської мови. У цьому випадку ми розділили складений прикметник на два окремих прикметники: «*national and cultural*». На нашу думку, така стратегія перекладу цієї структури є найбільш адекватною, оскільки дозволяє уточнити семантику складеного прикметника та запобігає втраті семантичного змісту виразу. Також ця назва містить іншомовний вираз «*Русское собрание*», що є зрозумілий українському реципієнту-білінгву, але незрозумілий для англomовного читача. «*Русское собрание*» – це назва товариства, яку необхідно транслітерувати за правилами транслітерації іншомовних назв. Перекладач у даному випадку використав адекватну стратегію. У випадку формального перекладу цієї назви «*Russian Assembly*», перекладач ставить себе у залежність від інших подібних випадків у досліджуваному документі, тоді доводилось би перекладати румунські, німецькі, австрійські, польські та інші назви, що присутні у доповіді.

Така стратегія перекладу використовується у випадку відсутності перекладу назви. Протилежним прикладом є **наявність офіційно перекладеної назви**, що містить іншомовний елемент, наприклад

*Кафедра видає фаховий науковий збірник «**Студія Словакістика**»*
[222]

The Department edits the scientific journal "**Studia Slovakistica**"[269]

*... 20 томів фахового збірника наукових праць «**Акта Гунгаріка**»* [222]

*... 20 volumes of specialized collection of research papers «**Acta Hungarica**»* [269]

Дуже важливим фактором успішного перекладу та міжнародного порозуміння є унормування принципів та стратегій перекладу власних назв організацій, установ, університетів, інститутів, тощо. Під час перекладу другої доповіді ми стикнулися із проблемою **невідповідності перекладів назв університетів, інститутів, кафедр до стандартів перекладу назв університетів та інститутів, що їх визнано в ЄС.**

Назва університету чи інституту складається з **міста**, де знаходиться установа, **приналежності до певної форми власності**, **профілю освіти**, та **видатної особи**, іменем якої названо устанovu. Наприклад, *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Прийнятою в ЄС нормою перекладу назв університетів є така формула: **The Name + Property category + university (institute) + of city (town)**. Якщо у назві міститься назва регіону чи історичної області, то вона знаходиться у препозиції до слова «*university*» чи «*institute*». Наприклад, *The Taras Shevchenko National University of Kyiv* чи «*The Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*».

Унормування перекладів є важливим фактором успішного сприйняття перекладу на офіційному рівні в ЄС. Хоча перекладач змушений користуватися офіційними назвами установ, що їх опубліковано на офіційних сайтах та затверджено відділами міжнародних зв'язків університетів чи інститутів.

У більшості випадків офіційний переклад не збігається з перекладом-нормою. Важливою стратегією перекладача є відтворювати назви університетів чи інститутів **типово**, за однією схемою чи нормою, оскільки різне місце розташування значущих елементів у назві закладу може призвести до непорозуміння (ім'я може бути сприйняте як місто і навпаки).

Далі наводяться приклади назв університетів, що їх перекладено у першій доповіді, зазначені у висновках Комітету Експертів (що цитували першу доповідь) та стратегія перекладу назв університетів та інститутів у другій доповіді.

Необхідно відзначити, що велику роль у виборі стратегії перекладу власних назв відіграє цільова аудиторія. У даному випадку як перша, так і друга доповіді України склалися для Експертів Ради Європи, тому, на нашу думку, перекладачеві необхідно враховувати норми називання університетів саме в ЄС, не зважаючи на їхню офіційну назву, переклад якої часто розбігається з нормою.

Наприклад:

1. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка:*

the Kyiv National Taras Shevchenko University

the Kyiv National Taras Shevchenko University

The Taras Shevchenko National University of Kyiv

2. *Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

The Izmil State Humanities University

The Izmil State University of Humanities

The State Humanities University of Izmil

3. *Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

The Odessa I.I. Mechnikov National University

The Odesa Mechnikov National University

The Odesa National Mechnikov University

The Mechnikov National University of Odessa

4. *Кримський інженерно-педагогічний університет*

The Crimean State Engineering Pedagogical University

5. *Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського*

The Taurida National V.I. Vernadsky University,

The Tavria National University named after V. Vernadsky

The Tavrida National V.I. Vernadsky University

6. *Ужгородський національний університет*

the Uzhgorod National University

7. *Львівський національний університет імені Івана Франка*

The Ivan Franko National University of L'viv

the Lviv Ivan Franko National University

the Ivan Franko National University of Lviv

8. *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

The Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

The Chernivtsi National Fedkovych University

The Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsi

Аналізуючи переклад власних назв університетів та інститутів, що їх опубліковано в перекладах офіційних документів, можна зробити кілька висновків:

1. Часто офіційний переклад не збігається з нормою перекладів назв університетів та інститутів,
2. єдина норма перекладу назв університетів, інститутів відсутня,
3. перекладач часто не дотримується єдиного принципу перекладу в одному документі,
4. невнормований переклад часто не сприймається на офіційному рівні в ЄС,
5. неправильна норма перекладу вкорінюється в офіційний документообіг між Україною та світом.

Значущою проблемою невідповідності перекладів є транслітерація назв населених пунктів України. Справа в тому, що традиція сприйняття назв населених пунктів України англійською мовою з російської транслітерації твердо укорінилася у документообіг між Україною та іншими країнами. Перекладачеві доводиться обирати між офіційною транслітерацією, що її затверджено в Україні, та тією, що **сприймається** світом. Тут відіграє роль **частотність вживання** тієї чи іншої транслітерації у перекладах та оригіналах документів англійською мовою. Наведемо декілька прикладів:

Одеса – Odessa – Odesa

Ужгород – Uzhgorod – Uzhhorod

Закарпаття – Zakarpatya – Zakarpattia (Transcarpathia)

Запоріжжя – Zaporozhe – Zaporizhia

Київ – Kiev – Kyiv

Кіровоград – Kirovograd – Kirovohrad

Луганськ – Lugansk – Luhansk

Чернігів – Chernigov – Chernihiv

Черкаси – Cherkassy – Cherkasy

Львів – Lvov – Lviv [237, 252, 261]

Тут необхідно згадати текстові редактори та «спел-чекери», тобто програми, що перевіряють правопис, з якими безпосередньо працюють перекладачі великих проєктів. Алгоритм перевірки правопису таких програм містить у собі російську транслітерацію українських міст і автоматично виправляє, якщо перекладач правильно їх транслітерував. Звичайно, що це явище тимчасове і з підвищенням частотності використання правильної транслітерації зникне. Лінгвістично це явище можна описати інтерференцією російської мови в українську завдяки багатьом екстралінгвістичним факторам.

При цьому, такий вид інтерференції має виключно негативний характер, оскільки уповільнює виокремлення української традиції транслітерації та її сприйняття закордоном. Свідченням того є традиція транслітерації назв українських населених пунктів у Висновках Комітету Р.Є. Не зважаючи на те, що перекладачі як першої так і другої доповіді транслітерували назви населених пунктів згідно із вимогами, що їх встановлено в Україні, у висновках ми бачимо російськомовну транслітерацію.

Інтерферентність актуалізується у перекладі освітніх реалій та словосполучень, що мають чітке місце в терміносистемі освіти України. Труднощі відтворення специфічних освітніх словосполучень полягає в тому, що освітні системи контактуючих країн різняться, а отже – і змістове навантаження тієї чи іншої лексеми, терміна чи словосполучення мають різне функціональне призначення в контактуючих країнах.

Проаналізуємо переклади речень, синтаксичних структур та реалій, що стосуються освітньої системи України англійською мовою в одному документообігу в рамках Європейської Хартії регіональних мови або мов меншин.

Азербайджанська мова вивчається у 10 культурно-освітніх центрах, суботніх та недільних школах (210 учнів) у Дніпропетровській, Миколаївській, Харківській областях та м. Києві. Використовуються адаптовані програми та підручники з азербайджанської мови, літератури та історії для загальноосвітніх шкіл, розроблені в Азербайджанській Республіці [222].

*10 cultural and education centres, **Saturday and Sunday schools** (210 pupils) in the regions of Dnipropetrovsk, Mykolaiv, Kharkiv and the city of Kyiv provide courses on the Azerbaijani language. These education establishments use **adapted programs** and textbooks on the Azerbaijani language, literature and history for general secondary schools developed in Azerbaijan [269].*

У перекладі як першої так, і другої доповіді перекладачі здійснили формальну кальку реалії «суботня та недільна школа»: **Saturday and Sunday school**.

Традиція функціонування недільних і суботніх шкіл значною мірою різниться у країнах СНД та у світі. Згідно із законом України про освіту, суботня школа є позашкільним навчальним закладом, що функціонує з метою виховання та навчання дітей з 5 до 12 років[rada.gov.ua]. Недільна школа є позашкільним навчальним закладом, що функціонує з метою надання додаткової освіти для дітей шкільного віку та дорослих – з метою надання середньої освіти. В англomовних країнах «Saturday school» є навчальним закладом для дітей та дорослих з метою надання можливості саморозвитку та надання додаткової освіти. «Sunday school» асоціюється з релігійними установами, що вчать дорослих та дітей релігійної грамоти та функціонують при церквах та приходах.

Отже, існує значна розбіжність у функціонуванні цих понять у терміносистемах контактуючих країн. Переклад-калька даного словосполучення звужує його вихідну семантику у тексті перекладу. Цільовому читачеві не зрозуміло, як може викладатися мова у недільній школі. Функціональним відповідником до освітньої реалії української мови

«суботні та недільні школи» є «*weekend schools*». З іншого боку, перекладач повинен користатися нормативною базою перекладів освітніх термінів (якщо такі є), зокрема, у багатьох документах англійською мовою, що їх перекладено в Україні, зазначається термін «*Saturday and Sunday schools*». Отже, інтерферентний процес часто розповсюджується в офіційних документах, якими перекладач повинен користуватися, що призводить до інтерференції у подальших перекладах офіційних документів.

Іншим прикладом негативного трансферу на лексичному рівні є переклад освітньої реалії «*адаптовані програми*» – «*adapted programs*». Так само, як і в попередньому прикладі, переклад викривляє семантику та функціональність терміна у тексті перекладу.

Адаптована програма в освітньому просторі України має значення «навчальні програми, що її адаптували для певних категорій учнів або класів, чи адаптація до певної мови навчання (переклад, спрощення, переписування, перекази)». *Adapted program* – лексико-граматична калька елемента тексту оригіналу, що не є функціональним відповідником до словосполучення «адаптована програма». Натомість, «*adapted program*» - в англійському мовному середовищі має значення «комплекс фізичних вправ для людей зі спеціальними потребами, або комп'ютерна програма, що адаптована для користувачів зі спеціальними потребами». У цьому випадку необхідно експлікувати лексему «програма» у перекладі, уточнити її функціонування та приналежність до освітнього середовища: «*curriculum program*». Лексема «адаптований» із граматичним значенням дієприкметника пасивного стану інтерферується у перекладі «*adapted*». У даному випадку існує функціональний відповідник в англійській мові «*adaptive*». Тож, словосполучення «адаптована програма» функціонально є відповідником до «*adaptive curriculum program*».

Подальший приклад демонструє негативний прояв перекладацького вилучення:

У спеціалізованій загальноосвітній школі № 41 м. Чернівців з вивченням єврейського етнокультурного компоненту всі 172 учні 5-11 класів поглиблено вивчають іврит, історію та традиції єврейського народу [222].

*The specialized general school # 21 in the city of Chernivtsi **with courses on Jewish culture**, all 172 pupils of 5th-11th grades study Hebrew, history and traditions of the Jewish people [269].*

В українському освітньому просторі функціонує термін «компонент» на позначення частини навчального плану. Словосполучення «*етнокультурний компонент*» вжито у значенні «*сукупність знань про культуру та побут певного етносу*». В даному випадку ми уникнули калькування, а вилучили лексему «компонент» у цільовому тексті. Хоча в англійській мові існує семантично – та функціонально подібний термін «*cultural component*» на позначення традицій, побуту та звичаїв представників певної культури. Аналізуючи це рішення, ми прийшли до висновку, що воно було хибне, оскільки у випадку наявності у цільовій мові функціонального відповідника перекладач має його використовувати. З іншого боку, такий переклад не викривив повідомлення, а відтворив його не в повному обсязі. Намагання уникнути інтерферерування та послівного перекладу призвело до такого результату.

Часто інтерферування у процесі перекладу є необхідністю, що експлікує оригінальне повідомлення.

Отже, інтерферентний процес є розповсюдженим, наскрізно-присутнім явищем у перекладі офіційних назв організацій та установ і реалій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Інтерферентність є ознакою мовлення художнього перекладу.

Переклади, виконані у неоромантичному руслі, тяжіють більшою мірою до наслідування ВТ, а отже інтерферентність є наскрізною рисою таких перекладів.

2. Інтерферентність у перекладі трагедії В. Шекспіра «Король Лір» актуалізується завдяки конвергентним та трансферентним процесам.
3. Конвергентні процеси сприяють образному, стилістичному та конотативному уподібненню мовлення оригіналу та мовлення перекладу.
 - 3.1. Конвергенція як засіб неологізації мовлення перекладу виконує наступні функції: а) відтворення особливостей авторського ідіостилю, б) відворення конотаційного навантаження авторського неологізму, в) образне наслідування мовлення оригіналу у мовленні перекладу.
 - 3.2. Неологізація відбувається за допомогою: а) поморфемного перекладу, б) очуження та очуднення мовлення перекладу, в) уподібнення морфолого-синтаксичної та лексико-семантичної структури ВТ у мовленні перекладу, г) архаїзації лексем мовлення перекладу.
4. Метафоризація мовлення перекладу відбувається за допомогою: а) запозичення художнього образу ВТ у ЦТ, б) структурного уподібнення метафори в) перекладу-кальки, г) очуднення мовлення перекладу в. форенізації мовлення перекладу, д) уподібнення ритмомелодики ВТ у ЦТ, е) уподібнення метонімічних структур ВТ та ЦТ.
5. Метафоризація виконує наступні функції: відтворення мертвої метафори ВТ у ЦТ, відтворення ідіостилю автора, збагачення мовлення оригіналу, увиразнення метафоричного образу ВТ у ЦТ.
6. Трансферентні процеси сприяють структурному уподібненню мовлення оригіналу та мовлення перекладу та вказують на стратегію перекладача.
7. Інтерферентність у перекладі офіційних назв установ та організацій є невід'ємною характеристикою перекладу нехудожнього тексту.

8. У рамках одного документообігу трапляються розбіжності у стратегіях перекладу власних назв, що призводить до непорозуміння між контактуючими сторонами.
9. Відсутність єдиної термінологічної бази спричинює уповільнення становлення власне української термінобази власних назв англійською мовою. У зв'язку із цим у рамках одного документообігу контактуючою стороною не сприймаються офіційні транслітеровані назви організацій та установ.
10. У 80% випадків представники контактуючої сторони оперують традиційними визнаними в ЄС назвами державних установ та організацій.
11. Офіційні назви установ та організацій часто містять прояви інтерференції. У зв'язку із цим перекладач має право використати граматично та структурно правильний еквівалент, який відрізняється від офіційного перекладу.

Положення, викладені у цьому розділі, висвітлено у наступних публікаціях автора: [101, 102, 103, 105].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Явища, що позначаються терміном «інтерференція» та «interference» є нетотожними у теорії мовних контактів та сфері перекладознавства. Міжмовна співзвучність даних термінів призводить до термінонакладання. Міжмовна інтерференція – термін, що фігурує у вітчизняній лінгвістиці на позначення багатоскладової системи взаємовпливу, взаємопроникнення та взаємодії мовних одиниць у процесі мовного контакту білінгвальних груп на всіх рівнях мови. Традиційний підхід вітчизняної лінгвістики до явища міжмовної інтерференції полягає у її характеристиці як негативного явища, що порушує структуру контактуючої мови та призводить до втрати та/або заміщення мовного структурного елемента іншомовним. У сфері вітчизняного перекладознавства міжмовну інтерференцію традиційно розглядають як негативний трансфер мовних елементів вихідної мови у цільову мову, що призводить до втрати повідомлення, непорозуміння між контактуючими спільнотами у процесі перекладу та контамінації цільової мови. Тим не менше, явище міжмовної інтерференції у вітчизняному перекладознавстві набуло множинності відмінних інтерпретацій.

Натомість, зарубіжні вчені оперують терміном «interference» на позначення всіх можливих міжмовних та міжтекстових контактів у процесі перекладу. Не існує єдиного підходу до актуалізації явища «interference» у рамках зарубіжного перекладознавства.

З огляду на вищенаведені фактори, у нашому дослідженні ми запропонували термін «інтерферентність» на позначення всіх можливих міжтекстових контактів у процесі перекладу.

Інтерферентність у перекладі ми визначаємо так: ознака тексту перекладу, що вказує на його структурну, функціональну та стилістичну наближеність до тексту оригіналу. Явище інтерферентності є тотожним до явища «interference», що фігурує у дослідженнях зарубіжним ученими-перекладознавцями інтерферентних процесів.

Тим не менше, ми напрацювали єдиний підхід до процесу інтерферентних контактів у перекладі, який ґрунтується на теоретичних напрацюваннях провідних вітчизняних та зарубіжних учених-лінгвістів та перекладознавців.

2. З метою напрацювання комплексного підходу до інтерферентних процесів у перекладі ми запропонували ступеневу парадигму інтерферентності у перекладі, яка охоплює весь комплекс міжтекстових та міжмовних контактів.

Інтерферентність у перекладі актуалізується на трьох ступенях: інтерференція, трансференція та конвергенція. Кожен із виокремлених ступенів визначає характер міжтекстового та міжмовного контакту у процесі перекладу.

Ступінь інтерференції у перекладі ми визначаємо як несвідоме оказіональне порушення структури ЦТ під впливом структури ВТ. Інтерферентний трансфер на ступені інтерференції відбувається через привнесення іншомовного елемента із тексту оригіналу у текст перекладу та спричинює викривлення оригінального повідомлення із частковою чи повною втратою текстом перекладу його комунікативної функції. У сфері перекладу головними суб'єктами інтерферентного контакту є вихідний та цільовий текст, а вторинними є контактуючі мови, оскільки переклад насамперед передбачає контакт ВТ та ЦТ.

Основними причинами інтерференції у перекладі є:

1. перекладацька некомпетентність,
2. стислі строки виконання перекладу,
3. відсутність редакторської чи коректорської правок.

Інтерферентність на ступені інтерференції актуалізується на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови.

Основними наслідками інтерференції на лексико-семантичному рівні мови є:

1. Викривлення семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ, що спричинене:

- а. розширенням семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ;
- б. звуженням семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ;
- в. зміною семантики лексеми чи виразу ВТ у ЦТ на протилежне ;
- д. втратою значення лексеми чи виразу ВТ у ЦТ.

2. Втрата комунікативної функціональності лексеми чи виразу ВТ у ЦТ, що спричинене:

- а. ігноруванням особливостей цільової аудиторії;
- б. порушенням стилістичних особливостей ЦТ;
- в. інтерференцією дистрибуцій лексем ВТ у ЦТ під час перекладу усталених виразів.

Основними причинами інтерференції на синтаксичному рівні є:

- 1. Копіювання порядку слів оригінально речення;
- 2. Калькування синтаксичної структури, що притаманна тільки мові оригінального тексту;
- 3. Копіювання нагромадженої синтаксичної конструкції у перекладі;
- 4. Збереження у тексті перекладу розпорошеності суб'єктно-предикатної структури речення у перекладі англійською мовою;
- 5. Ігнорування допоміжних дієслів та граматичних означуваних у перекладі англійською мовою.

3.Інтерферентність на ступені трансференції нами визначена як свідоме вмотивоване okazionale порушення структури ЦТ під впливом структури ВТ та позитивний трансфер мовних та мовленнєвих елементів ВТ у мовлення ЦТ на всіх рівнях, що має okazionale характер та визначену функціональність у тексті перекладу.

Основними мотивами трансференції є:

- 1. Необхідність відтворення лакунарних лексичних одиниць;
- 2. Досягнення структурної точності перекладу задля уникнення надлишкової інтерпретації повідомлення;

3. Перекладацька стратегія;
4. Особливості цільової аудиторії;
5. Збереження комунікативної функціональності тексту перекладу.

Трансференція актуалізується на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови.

Основними мотивами трансференції на лексико-семантичному рівні є:

1. Відтворення міжмовних лакунарних лексичних одиниць у ЦТ,
2. Відтворення етно-специфічної лексики,
3. Відтворення офіційних назв установ, термінів, понять, реалій.

Трансференцію на синтаксичному рівні мови ми визначили так: вмотивоване порушення будови синтаксичної структури цільового тексту під впливом синтаксичної будови вихідного тексту. Основними мотивами трансференції на синтаксичному рівні мови є:

1. Відтворення особливостей мовлення персонажа (помилкового мовлення);
2. Стратегія перекладача (форенізація мовлення ЦТ за моделлю ВТ);
3. Наближення синтаксичної будови ВТ та ЦТ з метою уникнення надлишкової інтерпретації.

4.Інтерферентність на ступені конвергенції ми визначили так: уподібнення мовних та мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ у мовленні перекладу без порушення норм мови перекладу та без вторгнення іншомовного елемента.

Уподібнення відбувається засобами цільової мови за образною, стилістичною та структурною моделлю вихідної мови. Конвергенція є засобом метафоризації та неологізації мовлення перекладу.

5.Метафоризацію мовлення перекладу ми визначили так: профілювання/висвітлювання специфічної ознаки метафори ВТ у когнітивному контексті ЦТ за допомогою конвергенції її лексико-семантичної та морфолого-синтаксичної структури у ЦТ.

Конвергенція лексико-семантичної структури метафори можлива, якщо:

1. один із компонентів метафори має спільні для обох контактуючих концептосфер ознаки;
2. комунікативна функціональність метафор ВТ та ЦТ збігається;
3. стилістичні функції метафор ВТ та ЦТ збігаються;
4. відбувається висвітлення комунікативної функції метафори ВТ у ЦТ, що, в свою чергу, здійснюється за допомогою:
 - 4.1. синтаксичної експлікації;
 - 4.2. контекстуальної експлікації;

Конвергенція лексико-семантичної структури лакунарної метафори можлива, якщо її комунікативна функція висвітлюється у когнітивному контексті ЦТ.

6. Неологізація мовлення перекладу відбувається за допомогою:

1. модифікації семантики лексеми ВТ у контексті ЦТ;
2. уподібнення морфолого-синтаксичної структури лексеми ВТ та ЦТ;
3. уподібнення лексико-семантичної будови зі зміною морфологічного значення лексеми,
4. уподібнення лексико-семантичної будови;
5. відтворення внутрішньої форми слова + уподібнення граматичного та синтаксичного значення

Для перекладів художніх текстів характерними є процеси трансференції та конвергенції. Для перекладів нехудожніх текстів характерними є процеси інтерференції та трансференції.

У перекладах, виконаних у неоромантичному руслі, інтерферентність є домінантною рисою мовлення перекладу. Ми визначили наступні процеси, що відбуваються у перекладі п'єси В. Шекспіра «Король Лір» Василям Баркою та Пантелеймоном Кулішем: конвергенція та трансференція.

У рамках конвергентних процесів у перекладі п'єси «Король Лір» В. Шекспіра В. Баркою та П. Кулішем ми виділи наступні:

1. Неологізація мовлення перекладу, яка має функції:
 - 1.1. відтворення особливостей ідіостилю автора оригіналу;
 - 1.2. відтворення конотативного навантаження авторського неологізму;
 - 1.3. образне наслідування мовлення оригіналу у ЦТ;
 - 1.4. профілювання оригінальної метафоричної семантики завдяки поморфемному перекладу;
 - 1.5. експлікації оригінального образного навантаження завдяки очудненню мовлення перекладу;
 - 1.6. морфолого-синтаксичного та лексико-семантичного уподібнення для відтворення конверсії мови Шекспіра у мовленні перекладу.
2. Метафоризація мовлення перекладу відбувається завдяки:
 - 2.1. Запозиченню художнього образу ВТ в ЦТ;
 - 2.2. увиразненню метафоричного образу ВТ у ЦТ;
 - 2.3. Учудненню мовлення перекладу;
 - 2.4. Відтворенню мертвої метафори оригіналу у мовленні перекладу;
 - 2.5. Уподібненню метонімічних моделей мовлення оригіналу у мовленні перекладу;
 - 2.6. Архаїзації мовлення перекладу.

Трансферентний процес у перекладі п'єси «Король Лір» В. Шекспіра В. Баркою та П. Кулішем характеризує стратегію перекладачів наблизити структури ВТ та ЦТ та форенізувати мовлення перекладу, тим самим відтворити якомога повніше ту чи іншу особливість мовлення автора оригіналу.

3. Уподібнення ритмомелодики мовлення ВТ та ЦТ
 - 3.1. Міжмовна алітерація
4. Форенізація мовлення перекладу.

7. Ми виділили наступні мотиви інтерферентних процесів у перекладі офіційних назв організацій та установ у рамках документообігу між Україною та Радою Європи щодо виконання Україною Європейської Хартії Регіональних мов або мов меншин:

1. Відсутність єдиної термінологічної бази офіційних відповідників назв установ та організацій
2. У рамках одного документообігу часто використовуються різні відповідники офіційній назв установи чи організації
3. Українське офіційне документальне поле перебуває у процесі становлення

Визнані офіційні транслітеровані назви установ та організацій у 80% випадках не сприймаються Радою Європи, тому перекладачеві доводиться експлікувати назви установ та організацій.

Отже, інтерферентні процеси відбуваються у перекладі:

1. Українських офіційних назв-реалій за допомогою:
 - 1.1. Формальної та семантичної кальки;
 - 1.2. Формальної та семантичної кальки із тлумаченням даних назв у виносках чи дужках;
 - 1.3. Транслітерації із тлумаченням даних назв у виносках чи дужках;
 - 1.4. Залученню існуючого еквівалента у контактуючій країні.

Ми визначили наступні проблеми у перекладі назв українських університетів та інститутів англійською мовою:

1. офіційний переклад не збігається із нормою перекладів назв університетів та інститутів;
2. Єдина норма перекладу назв університетів, інститутів відсутня;
3. Невнормований переклад часто не сприймається на офіційному рівні в ЄС;
4. Неправильна норма перекладу вкорінюється в офіційний документообіг між Україною та світом.

Ми визначили, що сприйняття тієї чи іншої офіційної назви, перекладеної в руслі інтерферентного процесу, залежить від частотності її вживання в офіційних перекладах.

Великою проблемою залишається несприйняття РЄ української транслітерації назв міст та власних назв. Домінантною залишається російськомовна транслітерація.

Проаналізувавши актуалізацію інтерферентності на всіх її ступенях у перекладах художніх та нехудожніх текстів, ми можемо зробити висновок про те, що інтерферентність є характерною рисою будь-якого тексту перекладу.

Існує ще багато недосліджених теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із інтерферентними процесами у перекладі, зокрема: визначення корпусного підходу до інтерферентності у перекладі, напрацювання універсальних закономірностей інтерферування у перекладі, визначення інтерферентного потенціалу мов у перекладі, вплив глобалізаційних процесів на інтерферентність у перекладі, дослідження інтерферентності в інших жанрах перекладу, розробка прикладної програми для визначення частотності інтерферентності у різних типах текстів і між різними мовами та розробка методології й меж інтерферентності у процесі перекладу. Ми плануємо продовжити дослідження інтерферентних процесів у перекладі в руслі вищезазначених наукових напрямків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агишев Х.Г. Лексико-семантическая интерференция в условиях двуязычия / Х.Г. Агишев // Русский язык в национальной школе. – М.:Наука, 1975. – С. 11 – 16.
2. Акуленко В.В. Влияние современного русского языка в связи с развитием его словарного состава на западноевропейские языки / В.В. Акуленко. Дис. ... канд. филол. наук. – Харьков, 1955. – 254 с.
3. Акуленко В.В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. / В.В. Акуленко. – Харьков: ХГУ, 1972. – 204 с.
4. Алимов В.В. Интерференция в переводе: на материале профессионально ориентированной межкультурной коммуникации и перевода в сфере профессиональной коммуникации: дис. ...д-ра филол. наук: 10.02.19 / В.В. Алимов. – Москва, 2004. – 260 с.
5. Алимов. В.В. Интерференция в переводе / В.В. Алимов. – М.: Эдиториал УРСС, 2005. – 232 с.
6. Апресян В.Ю., Апресян Ю.Д. Метафора в семантическом представлении эмоций / В. Апресян, Ю. Апресян // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 27 – 36.
7. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. / И.В. Арнольд. – СПб: СпбГУ, 1999. – 302 с.
8. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Наука, 1990. С. 5-32.
9. Арутюнова Н.Д. Тождество и подобие. Сравнение и идентификация / Н.Д. Арутюнова. – М.: Языки русской культуры, 1990. – 896 с.
10. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора / Н.Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1979. – С. 147-173.
11. Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции / Н.Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике Вып. 13. Логика и лингвистика. – М.: Прогресс, 1982. – С. 5-40.

12. Ахунзянов Э.М. Двухязычие и лексико-семантическая интерференция / Э.М. Ахунзянов. – Казань: Издательство Казанского университета, 1978. – 188 с.
13. Баева А. Баграмова Н. Лингводидактические проблемы обучения иностранным языкам / А. Баева, Н. Баграмова // Межвуз. Сб. – СПб.: СПбГУ, 2001. – С. 145 – 157.
14. Баранникова Л.И. Сущность интерференции и специфика ее проявления / Л.И. Баранникова // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М.: Высшая школа, 1972. – С. 88-91.
15. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л.С Бархударов. – М.: Высшая школа, 1975. – 237 с.
16. Бархударов Л.С., Рецкер Я.И. Курс лекций по теории перевода / Л.С. Бархударов. - М.: Мир, 1968. – 315 с.
17. Блиндус Е.С. Синтаксические процессы редуцирования в межъязыковой коммуникации (на материале английского и русского языков) / Е.С. Блиндус // Всесоюз. конф. «Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов»: Тезисы докл. и сообщ. – М., 1982. – С. 27 – 28.
18. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153-173.
19. Блягоз З.У. Контактное русское и родное языки в условиях двухязычия / З.У. Блягоз. – Ростов-на-Дону: Просвещение, 1976. – 225 с.
20. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды про общему языкознанию / И. А. Бодуэн де Куртенэ. — М.: Изд-во АН СССР, 1963. – 376 с.
21. Бреус. Е.В. Теория и практика перевода с английского на русский / Е.В. Бреус. – М.: Высшая школа, 2001. – 76 с.
22. Быкова Г.В. Лакунарность как категория лексической семасиологии / Г.В. Быкова. – Минск: БПГУ, 2003. – 276 с.
23. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – Киев: Вища школа, 1979. – 263 с.

24. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // НЛ. Вып. 6. М.: Высшая школа, 1972. – С. 25-28.
25. Васильченко О.Ю., Трищенко І.В. До питання про конверсійні okazіоналізми / Ольга Юрійівна Васильченко, Ірина В'ячеславівна Трищенко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – К.: КНУ, 1995. – С. 105 – 112.
26. Васильченко О.Ю. Конверсія в языкe В. Шекспіра / Ольга Юрьевна Васильченко. Дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. – Киев, 1988. – 218 с.
27. Васильченко О.Ю. Конверсія в языкe В. Шекспіра / Ольга Юрьевна Васильченко: Автореф... канд. филол. наук: 10.02.04. – Киев, 1988. – 16 с.
28. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура; Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Высшая школа, 1976. – 289 с.
29. Виноградов В.С. Введение в переводоведение / В.С. Виноградов. – М.: Мир, 2001. – 224 с.
30. Влахов С. Непереводимое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин. – Москва: Международные отношения, 1980. – 352 с.
31. Вольф Е.М. Метафора и оценка / Е.М. Вольф // Метафора в языке и тексте. – М.: Знание, 1988. – С. 34 – 49.
32. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сборник статей / Переводы. Вступительная статья и общая редакция В.Н. Комиссарова. — Москва: Международные отношения, 1978. — 229 с.
33. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский // Избранные психологические исследования. М.:ВШ, 1956. – С. 39 – 386.
34. Гак В.Г. Семантическая экономия и избыточность как средство преодоления интерференции при переводе / В.Г. Гак // UWB. – Leipzig: UWBL, 1989. – С. 73 – 80.
35. Гак В.Г. Метафора: универсальное и специфическое / В.Г. Гак // Метафора в языке и тексте. М.:МЛУ, 1988. – С. 11 – 25.

36. Гак В.Г. Повторная номинация и ее стилистическое использование / В.Г. Гак // Вопросы французской филологии. М.: МЛУ, 1972. – С. 123 – 136.
37. Гак В.Г. Межъязыковая асимметрия и прогнозирование переводческих трансформаций / В.Г. Гак // Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков: Материалы Всесоюз. науч. конф. – М., 1975. – Ч. 1. – С. 24 – 27.
38. Гальперин И.Р. Перевод и стилистика / И.Р. Гальперин // Теория и методика учебного перевода. - М.: Просвещение, 1950. – 234 с.
39. Гаспаров М. Брюсов и буквализм (По неизданным материалам к переводу «Энеиды») // Мастерство перевода. – М.: Сов. пис. – 1971. – Сб. VIII. – С. 88 – 128.
40. Гетьман З.А. Изменение объема предложения в переводе / З.А. Гетьман // Теорія і практика перекладу. К.: КДУ, 1979. – С. 45 – 56.
41. Девидсон Д. Что означают метафоры / Д. Девидсон // Теория метафоры: Сб. науч. тр. – М.: Прогресс, 1990. –С. 174 – 188.
42. Дешериев Ю.Д., Протченко И.Ф. Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия / Ю.Д. Дешериев, И.Ф. Протченко // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М.: МЛУ, 1972. – С. 33 – 57.
43. Дубенко О.Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О.Ю. Дубенко. – Вінниця: Нова Книга, 2005. – 224 с.
44. Дубенко О.Ю. Англо-американська та українська реклама: лінгвістичні і культурні аспекти стилетворення / Олена Юріївна Дубенко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – ДП: "Інформ.-аналіт. агенство", 2009. – С. 12 – 20.
45. Елисеева В.В. Лексикология английского языка / В. Елисеева. – СПб.: СПбГУ, 2003. – 80 с.

46. Ермолович Д.И. Переводоведческие взгляды Юджина Найды // Вопросы истории перевода. Сборник научных трудов / Д.И. Ермолович. – М.:ВШ, 1989. – С. 120 – 134.
47. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю.А. Жлуктенко. – К.: Вища школа, 1974. – 176 с.
48. Забутий теоретик українського перекладознавства: О. Фінкель. За редакцією Л.М. Черноватого, В.І. Карабана / Л.М. Черноватий, В.І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – 438 с.
49. Закирьянов, К. З. Двуязычие и интерференция: учеб. пособие / К. З. Закирьянов. – Уфа: БУ, 1984. – 80 с.
50. Засорина Л.Н. Об активизации в русском словообразовании производных некоторых интернационализмов (обрастание интернационализмов новыми производными) / Л.Н. Засорина // Новые слова и словари новых слов. – Л.:ЛГУ, 1978. – С. 126 – 135.
51. Звегинцев В.А. Семасиология / В.А. Звегинцев. – М.: МГУ, 1957. – 320 с.
52. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Роксоляна Петрівна Зорівчак. — Львів: Вища школа, 1983. — 175 с.
53. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад / Роксоляна Петрівна Зорівчак. — Львів: Видавництво при Львівському університеті, 1989. — 216 с.
54. Іванченко А.В. Дискурсотворчі фактори у перекладі художньої прози (на матеріалі українських перекладів романів Стівена Кінга) / Анна Вікторівна Іванченко. – дис. ...канд. філол. наук: 10.02.16. – Київ, 2010. – 183 с.
55. Кальниченко О.А. Подміногін В.О. "Місія перекладача" Вальтера Беньяміна про перекладність та "чисту мову" на тлі німецької перекладацької традиції / О.А. Кальниченко, В.О. Подміногін // Вісник Сумського державного університету, Серія: Філологічні науки [електронний ресурс] // режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/11173> - Назва з екрану.

56. Карабан В. І. та ін. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) / В.І. Карабан та ін.. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 208 с.
57. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: у 2-х т. / В.І.Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 2 т.
58. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Перекладознавство (німецько-український напрямок). Підручник / Т.Р. Кияк, А.М. Науменко, О.Д. Огуй. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 543 с.
59. Ковалева К.И. Оригинал и перевод: Два лица одного текста / К.И. Ковалева. – М.: ВЦПНТЛиД, 2001. – 98 с.
60. Кожин П.В. Философские проблемы языка / П.В. Кожин // Философия и современность. М.: Мысль, 1971. – С. 76 – 82.
61. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари. Актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу / Лада Володимирівна Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 528 с.
62. Коломієць Л.В. Тенденції розвитку поетичного перекладу / Лада Володимирівна Коломієць // Вісник Сумського державного університету, Серія: Філологічні науки, Т 1. – Суми: СумДУ, 2006. – С. 162 –168.
63. Коломієць Л.В. Втілення романтичної моделі перекладу в перекладацькій школі Пантелеймона Куліша / Лада Володимирівна Коломієць // Вісник Сумського державного університету, Серія: Філологічні науки, Т 2. – Суми: СумДУ, 2006. – С. 132 –140.
64. Коломієць Лада Володимирівна. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ - початку ХХІ ст. / Лада Володимирівна Коломієць: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.16 – 2006.
65. Коломієць Л.В. “Король Лір” Вільяма Шекспіра у перекладах Максима Рильського та Василя Барки: між неокласицизмом і модернізмом / Лада

- Володимирівна Коломієць // Матеріали V конгресу Міжн. асоціації українців. Мовознавство: Зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 481 – 489.
66. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Лада Володимирівна Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Логос. – 2000. – С. 192 – 202.
67. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М.: Просвещение, 1999. – 424 с.
68. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода / В.Н. Комиссаров. – М.: Просвещение, 2000. – 253 с.
69. Комиссаров В.Н. Коммуникативные концепции перевода / В.Н. Комиссаров // Перевод и коммуникация. – М.: Просвещение, 1997. – 234 с.
70. Комиссаров В.Н. Перевод и интерпретация / В.Н. Комиссаров // Тетради переводчика. – М. – 1982. – №82. – С. 45 – 57.
71. Комиссаров В.Н. Вопросы теории перевода в современной лингвистике / В.Н. Комиссаров // Лингвистика и методика в высшей школе. – М., 1970. – №5. – С. 32 – 47.
72. Конрад Н.И. Восемь стансов об осени Ду Фу // Запад и Восток. - М.:МЛУ, 1972. – С. 150 – 173.
73. Коптилов В. И вширь, и в глубь... / Виктор Коптилов // Мастерство перевода. – М.: Сов. Пис. – 1973. – Сб. IX. – С.257 – 261.
74. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. – К.: Дніпро, 1972. – 215 с.
75. Латышев Л.К. Курс перевода (Эквивалентность перевода и способы ее достижения) / Л.К. Латышев. – М.: Просвещение, 1981. – 247 с.
76. Левицький А.Е. Порівняльна грамати́ка англійської та української мов / Андрій Едуардович Левицький. – К.: «Освіта України», 2007. – 138 с.
77. Мак-Кормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. Мак-Кормак // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 358-387.

78. Марковина И. Сорокин Ю. Введение в лакунологию / И.Ю. Марковина Ю.А. Сорокин. – М.: ГЭОТАР-Медиа, - 2008. – 144 с.
79. Мейе А. Основные особенности германской группы языков / А. Мейе. — М.: УРСС, 2010. – С. 49 – 50.
80. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.
81. Мунэн Ж. Теоретические проблемы перевода. Перевод как языковой контакт / Ж. Мунен // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М.: Наука, 1978. – С. 36 – 41.
82. Найда Ю. Наука перевода / Ю. Найда // Вопросы языкознания. – 1970. – № 4. – С. 87–98.
83. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / Альбрехт Нойберт // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. — Москва: Международные отношения, 1978. – С. 185 – 202.
84. Панфилов В.З. Взаимоотношение языка и мышления / В.З. Панфилов, М.: Наука, 1971. – 90 с.
85. Панфилов В.З. Категория модальности и её роль в конструировании структуры предложения / В.З. Панфилов // Вопросы языкознания. – М.: ВШ, 1977. – № 4. – С. 37 – 48.
86. Попович, Антон. Проблемы художественного перевода / Антон Попович. – Москва: Высшая школа, 1980. – 199 с.
87. Потебня О. Думка й мова / О.Потебня. // Слово, Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 2002. – С. 34–55.
88. Потебня А.А. Слово и миф / А Потебня. – М.: Юристъ, 1995. – 575 с.
89. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры. – М.: Науч. Издат, 1990. – С. 47 – 59.
90. Радчук В.Д. Параметри і взаємодія мов / В.Д. Радчук // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: Зб. наук. праць. – Київ: Дивослово. — 2005. — № 6. — С. 36 – 44.

91. Розенцвейг В. Ю. Перевод и трансформация / В.Ю. Розенцвейг // Трансформационный метод в структурной лингвистике. – М.: Мир, 1964. – 143 с.
92. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты / В.Ю. Розенцвейг. – Л.: Наука, 1972. – 77 с.
93. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов / С.В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – 256 с.
94. Семчинський С.В. Загальне мовознавство / С.В. Семчинський. — К.: Око, 1996. — 416 с.
95. Скороходько Є.Ф. Переклад безеквівалентної лексики (у зв'язку з термінологічною ситуацією в Україні) / Є.Ф. Скороходько // Теоретична та прикладна лінгвістика / Гол. ред.. О.М. Старикова. — К.: Вид-во УІЛМ, 2003. — Вип.1. — С. 158 –164.
96. Сорокин Ю.А. Роль этнопсихолінгвістических факторів в процесі перекладу / Ю.А. Сорокин //Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 166 – 174.
97. Сорокин Ю.С. Лакуны как сигналы специфика лингвокультурной общности / Ю.С. Сорокин //Национально-культурная специфика речевого общения народов СССР. – М.: Изд-во Наука, 1982. – С. 22 – 28.
98. Сорокин Ю.А., Марковина И.Ю. Опыт систематизации лингвистических и культурологических лакун: Методологические и методические аспекты / Ю.А. Сорокин, И.Ю. Марковина //Лексические единицы и организация структуры литературного текста: Сб. науч. трудов. – Калинин, 1983. – С. 35 – 52.
99. Скрильник С. Прагматичний аспект міжмовної інтерференції / Сергій Вікторович Скрильник // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми:СДУ, 2009. – с. 177-120.
100. Скрильник С. Міжмовна інтерференція як функціональне явище в процесі перекладу / Сергій Вікторович Скрильник // Науковий вісник

Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон: ХДУ, 2009. – с. 386-390.

101. Скрильник С. Функціональність міжмовної інтерференції в художньому перекладі / Сергій Вікторович Скрильник // Наукові записки. Матеріали п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Мови і світ: дослідження та викладання». Серія: Філологічні науки (мовознавство). В. 95(1). – Кіровоград, 2011. – с. 561-564.
102. Скрильник С. Функціональність міжмовної інтерференції в художньому перекладі / Сергій Вікторович Скрильник // Наукове видання «Мова і культура» в. 14, т 1(147). – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – с. 385-391.
103. Скрильник С. Особливості міжмовної інтерференції в художньому перекладі / Сергій Вікторович Скрильник // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон: ХДУ, 2012. – с. 296-301.
104. Скрильник С. Функціональність міжмовної інтерференції в художньому перекладі / Сергій Вікторович Скрильник // Наукові записки «Studia in honorem» Кіровоградського державного університету. Серія: філологічні науки (мовознавство). В. 104(1). – Кіровоград, 2012. – с. 316-320.
105. Скрыльник С. Interference in Translation / Сергей Викторович Скрыльник // Современная наука: тенденции развития. Материалы III Международной научно-практической конференции. Т. 1. – Краснодар, 2012. – с. 107-108.
106. Скрильник С. Інтерферентність як перекладознавча категорія / Сергій Вікторович Скрильник // Наукові записки «Studia in honorem» Кіровоградського державного університету. Серія: філологічні науки (мовознавство). В. 116. – Кіровоград, 2013. – с. 346-349.
107. Тараненко О.О. Місце метафори в словотворчих процесах / О. Тараненко // Мовознавство. – 1986. – №3. – С. 11 –16.

108. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира/ Б.А. Серебрянников, Е.С. Кубрякова, В.И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – С. 184 – 187.
109. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В. Федоров. – СПб.: Филологический факультет СПбУ, 2002. – 416 с.
110. Федоров А.В. Введение в теорию перевода / А.В. Федоров. – М.: Высшая школа, 1953. – 374 с.
111. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике: Сб. ст. – Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52 – 98.
112. Фінкель Олександр. Теорія й практика перекладу / Олександр Фінкель. — Харків: Державне видавництво України, 1929. — 166 с.
113. Финкель А.М. Об автопереводе / А.М. Финкель // Теория и критика перевода. – Л.: Лен. Издат, 1962. – 104 с.
114. Флорин С. Муки переводческие. Практика перевода / С. Флорин. – М.: Высшая школа, 1983. – 184 с.
115. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Л.: ЛГУ, 1972. – № 6. – С. 45 – 67.
116. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І.Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
117. Чередниченко О.І. Складові професійної компетенції перекладача: рівень магістра / О.І. Чередниченко // Вісник ХНУ. – Харків, 2007. – № 772. – С. 17-20.
118. Чернов Г.В. Чем текст перевода отличается от оригинального текста / Г.В. Чернов // Перевод и коммуникация. – М.: Просвещение, 1997. – 234 с.
119. Чуковский К.И. Высокое искусство / К.И. Чуковский. – М.: Терра, 1968. – 356 с.

120. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. — М.: Наука, 1988. — 214 с.
121. Швейцер А.Д. Социальная дифференциация английского языка в США / А.Д. Швейцер. — Москва: Наука, 1983. — 216 с.
122. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика / А.Д. Швейцер. — М.: АН СССР, 1973. — 342 с.
123. Швейцер А. Д. Эквивалентность и адекватность / А.Д. Швейцер // Коммуникативный инвариант перевода в текстах различных жанров. Сб. науч. трудов. — М.: Высшая школа, 1989. — 372 с.
124. Швейцер А.Д. К проблеме лингвистического изучения процесса перевода / А.Д. Швейцер // Вопросы языкознания. — 1970. — № 4. — С. 34–56.
125. Швейцер А.Д. Социологические основы теории перевода / А.Д. Швейцер // Вопросы языкознания. — 1985 — № 5. — С. 21 – 45.
126. Швейцер А.Д. К вопросу об анализе грамматических явлений при переводе / А.Д. Швейцер // Тетради переводчика. — 1963. — №1. — С. 98–110.
127. Шлейермахер Ф. Академические речи 1829 года / Ф.Шлейермахер. — М.: Науч. изд., 1987. — 218 с.
128. Шлейермахер Ф. О разных методах перевода / Ф.Шлейермахер. // Вестник Московского университета. Сер. : Филология. — 2000. — № 2. — С. 127–145.
129. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. — Л.: Наука, 1974. — 424 с.
130. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя / Т.Шмігер. — К.: Смолоскип, 2009. — 341 с.
131. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода / Р. Якобсон // Избранные работы. — М.: Прогресс, 1985. — 456 с.
132. Ярцева В.Н. Развитие национального литературного английского языка / В.Н. Ярцева. — М.: Наука, 1969. — 286 с.

133. Apter E. *The Translation Zone: A new Comparative Literature* / Emily Apter. – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006. – 298 p.
134. Apter R. *Digging for the Treasure: Translating after Pound* / Ronnie Apter. – New York – Berne – Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing Inc., 1984. – 217 p.
135. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation* / Mona Baker. – London and New York: Routledge, 1993. Reprinted 1994, 1995, 1996. – 304 p.
136. Baker M. *Corpus linguistics and translation studies: Implications and Applications* / Mona Baker // Baker M., Francis G., Tognini-Bonelli, E., eds.: *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. – Amsterdam: John Benjamins, 1993. – P. 134 – 156.
137. Basil H. and Jeremy M. *Translation. An advanced resource book* / H. Basil, M. Jeremy. – London: Routledge, 2004. – 372p.
138. Bennett W. H. *The operation and relative chronology of Verner's law* / W.H. Bennett // *Language*. — 1968. — T. 44. — № 2. — P. 221 – 222.
139. Benjamin A. *Translation and the Nature of Philosophy: A new Theory of Words* / Andrew Benjamin. – London and New York: Routledge, 1989. – 267 p.
140. Benjamin W. *Illuminations: Essays and Reflections* / Walter Benjamin. – New York: Schocken Books, 1988. – 278 p.
141. *Between Languages and Cultures: Translation and Cross-cultural texts* / Edited by Dingwaney, Anurahda and Maier, Carol. – Pittsburg and London: University of Pittsburg Press, 1995. – 359 p.
142. Blum-Kulka S. *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies* / Shoshana Blum-Kulka. – Tübingen: Gunter Narr, 1986. – 292 p.
143. Catford, J.C. *Translation Shifts* / J.C. Catford // *The Translation Studies Reader*. – London: Routledge, 2000. – P. 141 – 147.

144. Chesterman A. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory* / Andrew Chesterman. – NY: John Benjamins Publishing Company, 1997 - 219 p.
145. Chesterman A. (ed.) *Readings in Translation Theory*. – Helsinki: Oy FinnLectura Ab., 1989. – 459 p.
146. Chomsky, Noam. *Barriers* / Noam Chomsky. – Cambridge, Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology, 1986. – 102 p.
147. Cohen J.M. *English Translators and Translation* / J.M. Cohen. – London: Longmas, Green and Co., 1962. – 56 p.
148. Crystal, D. *Language and the Internet* / David Crystal. – Cambridge: CUP, 2001. – 272 p.
149. Davis J.E. *Linguistic transference and interference: Interpreting between English and ASL* / Jeffrey Edward Davis. – Washington DC: Gallaudet University Press, 1990. – 324 p.
150. Denison N. *Interference, convergence and the translator* / Norman Denison // *Proceedings of the Internationalen Kolloquiums, Munchen: Trier-Saarbrücken, 1978*. – P. 261 – 271.
151. Dryden J. *On translation* / J. Dryden // *Theories of translation. An Anthology of Essays*. – Chicago: The university of Chicago press, 1992. – P. 17 – 32.
152. Elsness J. *The Perfect and the Preterite in Contemporary and Earlier English* / Johan Elsness. – Oslo: Mouton De Gruyter, 1996. – 435p.
153. Ernst-August Gutt. *Translation and Relevance. Cognition and context* / Gutt Ernst-August. – Oxford: Basil Blackwell, 1991. – 214p.
154. Even-Zohar I. *The position of translated literature within the literary polysystem* / Even-Zohar I. // L. Venuti (ed.), 2000. - P. 192 – 199.
155. Even-Zohar I. *Interference in Dependent Literary Polysystems* / Itamar Even-Zohar // *Actes du VIIIe Congrès de l'AILC*. – Budapest and Stuttgart: Hungarian Academy of Sciences & Bieber, 1981. – P. 617 – 622.

156. Franco Aixela J. An overview of interference in scientific and technical translation / Javier Franco Aixela // *Jostrans - The Journal of Specialised Translation* 11. – Barcelona: Jostrans, 2009. – P. 75 – 87.
157. Fries C.C. Teaching and learning English as a foreign language. / Charles C. Fries. – Michigan: University of Michigan Press, 1945. – 278 p.
158. Fries C.C. On the development of the structural use of word-order in Modern English / Charles C. Fries // *Language*. – 16 (3), 1940. – P. 199 – 208.
159. Fries C.C. Structural Linguistics / Charles C. Fries // *Encyclopaedia Britannica*. Chicago: Encyclopaedia Britannica, Inc, 1967. – P. 456 – 468.
160. Fries C., Peter H., Nancy M. Toward an understanding of language: Charles Carpenter Fries in perspective. – Amsterdam: John Benjamins, 1987. – 345 p.
161. Gold D.L. On Quality in Translation / D.L. Gold // *Babel*, 1980. – V.18. - # . – P. 10 – 12.
162. Grandi N. Gli effetti dell'interferenza sui sistemi morfologici / Nicola Grandi. – Milano: Franco Angeli, 2004. – 224 p.
163. Halliday M. Cohesion in English / M. Halliday, R. Hasan. – London: Longman, 1985. – 256 p.
164. Halliday M. Language structure and language function / M. Halliday // J. Lyons (ed.), *New horizons in linguistics*. – Harmondsworth: Penguin, 1970. – 213 p.
165. Hatch E. Second language acquisition / Hatch E. – Newbury: Newbury House Publishers, 1978. – 189 p.
166. Hermans T. Translation norms and correct translation / Theo Hermans // Kitty M. Van Leuven-Zwart *Translation Studies: The State of the Art*. – R.: Rodopi, 1991. – P. 155-171.
167. Hermans T. (ed.) *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* / Theo Hermans. – London: Croom Helm, 1987. – 179 p.
168. Hueber M. *Translation Criticism: Potential and Limitations* / M. Heuber. – Manchester: St Jerome and American Bible Society, 2002. – 187 p.

169. House J. *Explicitness in Discourse across Languages* / Juliane House // Juliane House, Werner Koller, Klaus Schubert. *Neue Perspektiven in der Übersetzungs- und Dolmetschwissenschaft*. – Bochum:AKS, 2004. – pp. 185-207.
170. House J. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited* / Juliane House. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1997. – 207 p.
171. Holmes J.S. F. de Haan, Popovic A. *The nature of translation. Essays on the theory and practice of literary translation* / J.S. Holmes. – Mouton: The Hague, 1970. – 356p.
172. Holz-Miinttari J. *Translatorisches Handeln: Theorie zind Methode*. – Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1984. – P. 34 – 55.
173. Hopkinson K. *Factors in Linguistic Interference: A Case Study in Translation* / Kris Hopkinson // *SKASE Journal of Translation and Interpretation* [online], vol. 2, 2007. – 234 – 254p.
174. Jakobson R. *Selected Writings* / R. Jakobson. – London: Linguistics, 1985. – 465 p.
175. Kade O. *Ist Alles Übersetzbar?* / Otto Kade // *Fremdsprachen*, 1964. - # 2. – S. 84 – 100.
176. Laufer B. *What's in a word that makes it hard or easy: some intralexical factors that affect the learning of words* / B. Laufer. – Cambridge: Cambridge university press, 2005. – 89 p.
177. Laviosa-Braithwaite S. *Universals of translation* / S. Laviosa-Braithwaite // *Encyclopedia of translation studies* edited by Mona Baker. – London: Routledge, 1998. – P. 288 – 291.
178. Lefevere A. *Translation: Who is doing / Against whom and why?* / A. Lefevere // *Translation Perspectives IX*. – New York: State University of New York at Binghamton, 1996. – P. 45 – 59.
179. Lefevere, Andre. *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context* / Andre Lefevere. – New York: The Modern Language Association of America, 1992. – 165 p.

180. Levenston A. Universals of Lexical Simplification / A. Levenston // Claus Faerch and Gabriele Kasper (eds) *Strategies in Interlanguage Communication*. – London and New York: Longman, 1983. – P. 119 – 150.
181. Lewis P. The measure of translation effects / P. Lewis // L. Venuti (ed.). – London: Routledge, 2000. – P. 264 – 345.
182. Mihaila C. Simplification and Explication Universals / Claudiu Mihaila // *Translation Studies Report*. – Budapest: TSR, 2010. – P.145 –155.
183. Munday J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* / Jeremy Munday. – London and New York: Routledge, 2001. – 222 p.
184. Nabokov V. Problems in Translation: “Onegin” in English / Vladimir Nabokov // *The Translation Studies Reader*. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 72 – 83.
185. Neubert A. Interference between Languages and between Texts / A. Neubert // *UWB*. – Helsinki: TRF, 1990. – P. 134 – 145.
186. Newmark P. *A textbook of Translation* / P. Newmark. – New York: Prentice Hall, 1987. – 292 p.
187. Newmark P. *Approaches to Translation* / P. Newmark. – Oxford: Oxford edition, 1981. – 319 p.
188. Nida E. *Translation: Possible and Impossible* / E. Nida // *Translation Perspectives IX*. – New York: State University of New York at Binghamton, 1996. – P. 7 – 25.
189. Nida, Eugene A. *The Theory and Practice of Translation* / Eugene A. Nida, Charles R. Taber. – Leiden: E.J. Brill, 1969. – 218 p.
190. Nord C. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis* / C. Nord. – Amsterdam: Rodopi, 1997. – 367 p.
191. Norris C. *Deconstruction: Theory and Practice* / C. Norris. – London and New York: Routledge, 2003. – 167 p.
192. Ortega y Gasset, Jose. *The Misery and the Splendor of Translation* / Jose Ortega y Gasset // *Theories of Translation: An Anthology of Essays from*

- Dryden to Derrida. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. – P. 93-112.
193. Pound E. The ABC of Reading / E. Pound. – New York: New Directions, 1934. – 210 p.
194. Pym A. Explaining explicitation. / Antony Pym // Karoly, K., Foris, A., eds.: New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy.. – Budapest: Akademiai Kiado, 2005. – P. 29 – 34.
195. Rabassa G. The silk purse business: A translator's conflicting responsibilities / G. Rabassa // W. Frawley (ed.), 1984. – P. 35 – 40.
196. Rabin C. The Linguistics of Translation / C. Rabin // H. Smith (ed.) Aspects of Translation: Studies in Communication. – London: Routledge, 1958. – P. 123 – 156.
197. Reiss K. Type, Kind and Individuality of Text / Katarina Reiss // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2004. – P. 160 – 171.
198. Reiss K. Text type and translation / K. Reiss. – Kronberg: Scriptor Verlag, 1976. – 238 p.
199. Reiss K. and Vermeer J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie / K. Reiss, J. Vermeer. – Tubingen: Max Niemeyer Verlag, 1984. – 345p.
200. Robinson D. Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained / Douglas Robinson. – Manchester: St Jerome, 1997. – 345 p.
201. Robinson D. Free Translation / Douglas Robinson // Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London: Routledge, 1998. – P. 87-90.
202. Rose Marilyn Gaddis. Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis / Marilyn Gaddis Rose. – Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. – 101 p.
203. Ruth A. From one culture to another: some reflections on the transference of clichés and stereotypes / Amossy Ruth // BITRA. – Alicante: Palimpsestes, 2001. – P. 34 – 48.

204. Savory Th. H. *The Art of Translation* / Th. H. Savory. – London: Cape, 1968. – 191 p.
205. Schleiermacher F. *On the different methods of translating* / F. Schleiermacher // R. Schulte and J. Biguenet (eds). – London: Routledge, 1992, P. 36 – 54.
206. Selinker L. *Interlanguage* / Larry Selinker // *IRAL*, 10, (3), 1972. – 209 – 231p.
207. Schaffner C. *Skopos theory* / C. Schaffner // M. Baker (ed.), 1997. – P. – 235 – 243.
208. Shlesinger M. *Extending the Theory of Translation to Interpretation: Norms as a Case in Point* / M. Shlesinger. – London: Routledge, 2001. – 135 p.
209. Toury G. *Interlanguage and its Manifestations in Translation* / Gideon Toury // *Meta* 24(2), 1978. – 223 – 231p.
210. Snell-Hornby, Mary. *Translation Studies: An Integrated Approach* / Mary Snell-Hornby. – Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1988. – 163 p.
211. Steiner, George. *After Babel: Aspects of Language and Translation* / George Steiner. – London, Oxford and New York: Oxford University Press, 1975. – Second edition 1992. – 538 p.
212. Straight S. *Translating as Instructing versus Translating as Adapting: How to establish Criteria for Judging the Communicative Coherence of Translation* / S. Straight // *Translation Perspectives IX*. – New York: State University of New York at Binghamton, 1996. – P. 167 – 183.
213. Thomas J. *Cross-cultural pragmatic failure* / J. Thomas // *Applied Linguistics* 4, 1983. – P. 91 – 112.
214. Toury G. *In Search of a Theory of Translation* / Gideon Toury – Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980. – 159 p.
215. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond* / Gideon Toury. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. – P. xiii – 311.

216. Toury G. Translation Theory: A Reader / Gideon Toury. – Tel Aviv: Dyonun, 1980. – 252 p.
217. Toury G. Translation Across Cultures / Gideon Toury. – New Delhi: Bahri Publications, 1987. – 117 p.
218. Toury G. Equivalence and Non-equivalence in Translation as a Function of Norms / Gideon Toury // Hasifrut, 1977. – P. 33 – 39.
219. Toury G. In search of a theory of translation. – Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980. – 278 p.
220. Venuti L. Translation, Community, Utopia / Lawrence Venuti // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 468-488.
221. Vinay, J., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation, trans. and eds J.C.Sager and M.-J.Hamel, Amsterdam: Benjamins, 1995. – 234 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

222. Друга періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональний мов або мов меншин. – [електронний ресурс]. – 22.12.2011.- Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/doccatalog/drugaperiod.docx>.
223. Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин. – [електронний ресурс]. – 19.12.2011. – режим доступу: www.twirpx.com/file/586902
224. Закон України Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні / Верховна Рада України. – [електронний ресурс]. – 23.03.2012. – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/433-15>
225. Заходи з протидії проявам нетерпимості та дискримінації відповідно до зобов'язань України у рамках ОБСЄ (довідка). – [електронний ресурс]. – режим доступу. – 25.10.2011. – режим доступу:

<http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/255883;jsessionid=0E474FBBA2883000316F06342601B271>

226. Король Лир. Трагедия в пяти действиях. Перевод А. Дружинина // Шекспир У. Полное собрание сочинений В. Шекспира в переводе русских писателей: В 3 т. / Под ред. Д. Михаловского. СПб., 1899. – Т. 3. – С.199 – 253.
227. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / Михайло Коцюбинський. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlitno.com.ua/mixajlo-kocyubinskij-tini-zabutix-predkiv-rovist-v-rovnomu-obsyazi/>
228. Країна візиту: Україна. Доповідь Персональних представників Діючого голови ОБСЄ про проблеми терпимості. – [електронний ресурс]. – 01.04.2012. – режим доступу: www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/print/511675.htm
229. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва. – [електронний ресурс]. – 10.12.2011. – режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_309
230. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 15.02.2012. – Режим доступу: [http://www.entjournal.co.uk/publish/en/publish/art_id=245016334&cat_id=244274130,](http://www.entjournal.co.uk/publish/en/publish/art_id=245016334&cat_id=244274130)
231. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 16.02.2012. – Режим доступу: http://www.entjournal.co.uk/ua/publish/article?art_id=245015826&cat_id=244314971
232. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 16.02.2012. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245015778&cat_id=244274130

233. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 16.02.2012. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/printable_article?art_id=245014369
234. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 20.02.2012. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/printable_article?art_id=245014369
235. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 21.02.2012. – Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/printable_article?art_id=245014369
236. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 21.02.2012. – Режим доступу:
http://kmu.gov.ua/kmu/control/publish/article?art_id=245014297
237. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 23.02.2012. – Режим доступу:
http://kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/article?art_id=245017920&cat_id=244314975
238. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 23.02.2012. – Режим доступу:
http://kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245017431&cat_id=244276429
239. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 25.02.2012. – Режим доступу:
http://kmu.gov.ua/kmu/control/publish/article?art_id=245012975
240. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 25.02.2012. – Режим доступу:
http://kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/printable_article?art_id=245008788
241. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 25.02.2012. – Режим доступу:

http://kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/printable_article?art_id=24500871

4

242. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 27.02.2012. – Режим доступу:

http://kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/printable_article?art_id=24500382

1

243. Офіційний прес-реліз. – [електронний ресурс]. – 28.02.2012. – Режим доступу:

http://kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/printable_article?art_id=24500365

1

244. Українська класична література. Проза, поезія. – Київ: Либідь, 2008. – 480с.

245. Перша періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональний мов або мов меншин. – [електронний ресурс]. – 20.12.2011.-

Режим

доступу:

adm.dp.ua/OBLADM/.../25ACDE385120C320C22572DE0046F48D...

246. Пропагування міжкультурного діалогу в Україні / «Ініціатива розмаїття». – [електронний ресурс]. – режим доступу:

<http://diversipedia.org.ua/ukr/about.html>. – текст з екрану.

247. Хвильовий М. Я (Романтика) / Микола Хвильовий. – 14.10.2010. –

Режим

доступу:

<http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=43&bookid=6>

248. Хвильовий М. Памфлети / Микола Хвильовий. – 15.10.2010. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=43&bookid=4>

249. Хвильовий М. Кіт у чоботях / Микола Хвильовий. – 17.11.2010. –

Режим доступу:

<http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=43&bookid=8>

250. Шекспір В. Король Лір / Вільям Шекспір [переклад В. Барки]. – Нью-Йорк: На Горі, 1969 – 360 с.

251. Шекспір В. Король Лір [переклад М. Рильського] – 15.11.2010. – Режим доступу:
http://ae-lib.org.ua/texts/shakespeare_king_lear_ua.htm
252. Шекспір У. Король Лір (переклад П. Куліша) / Уїлліам Шекспір. – Wien – Львів: Українсько-Руська видавнича спілка, 1902. – 154 с.
253. Шекспир У. Король Лир (перевод Т. Щелкиной-Куперник) / Уильям Шекспир. – СПб.: Лениздат, 1993. – 118 с.
254. Шекспир У. Король Лир (перевод А. Флори) / Уильям Шекспир. – М.: Худ.лит, 2007. – 99 с.
255. Шекспир У. Король Лир (перевод О. Сороки) / Уильям Шекспир. – М.: Известия, 1990. – 114 с.
256. Шекспир У. Король Лир (перевод Б. Пастернака) / Уильям Шекспир. – М.: Искусство, 1959. – 142 с.
257. Шоу Б. Пігмаліон / Бернард Шоу (переклад Миколи Павлова) // Всесвіт. – 1999. – №11-12. – С. 669.
258. Country Visit: Ukraine: Report of the Personal Representatives of the OSCE Chair-in-Office on Tolerance Issues. – [електронний ресурс]. – 15.03.2012. – режим доступу: www.osce.org/cio/987830
259. European Charter for Regional or Minority Languages. – [електронний ресурс]. – режим доступу: www.coe.int/minlang/EC.docx
260. First Periodical Report of Ukraine on Implementation of The European Charter for Regional or Minority Languages. – [електронний ресурс]. – 10.01.2012. – Режим доступу: www.coe.int/t/dg4/.../Report/PeriodicalReports/UkrainePR1st%20_en.pr.doc
с.
261. Kotsiubynsky M. Shadows of Forgotten Ancestors / Mykhailo Kotsiubynsky. – Colorado: Ukrainian Academic Press, 1981. – 125 p.
262. Latest Hate Crime Statistics Reported Incidents, Number of Victims Decrease / Official FBI statistics. – [електронний ресурс]. – 10.12.2011. – режим доступу:

http://www.fbi.gov/news/stories/2010/november/hate_112210/hate_112210.

– текст з екрану.

263. Law of Ukraine On Strategic priority directions of innovative activity (annotation) / The Verkhovna Rada of Ukraine. – [електронний ресурс]. – 23.03.2012. – режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main?find=1&sp=i&user=e&text=innovation&x=8&y=5>
264. Luckyj G. Modern Ukrainian Short Stories / G. Luckyj. – Colorado: Ukrainian Academic Press, 1995. – 230p.
265. Mykola Khvylovy. Stories from the Ukraine / G. Tarnavskyj. – New York: Wisdom Library, 1960. – 240p.
266. Mykola Khvylovy. The cultural Renaissance in Ukraine / edited by M. Shkandrij. – Edmonton: University of Alberta, 1986. – 367p.
267. Clarkson J. TOP GEAR. Season 15. Subtitles. BBC 1 / Jeremy Clarkson. – [електронний ресурс]. – 22.04.2012. – режим доступу:
<http://www.subtitlesource.org/title/tt1248967>
268. Clarkson J. TOP GEAR УКР. Сезон15. Subtitles. Перший автомобільний / Jeremy Clarkson. – [електронний ресурс]. – 22.04.2012. – режим доступу: <http://www.subtitlesource.org/title/tt12543846>
269. Second Periodic Report of Ukraine on Implementation of The European Charter for Regional or Minority Languages. – [електронний ресурс]. – 15.01.2012. – Режим доступу:
www.coe.int/t/dg4/.../Report/PeriodicalReports/UkrainePR%202_en.pr.docx.
270. Shaw B. Pygmalion / Bernard Shaw. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.bartleby.com/138/>.
271. W. Shakespeare King Lear. Entire play – 15.11.2010. – Режим доступу:
<http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html>
272. W. Shakespeare. Re Lear / William Shakespeare [traduzione: Gofreddo Rapponi]. – Milano: Editorio Progetto, 2000. – 320 p.

273. Winner Car Sales Process / Winner Automotive (En. and Ukr. tr). – [електронний ресурс]. – 04.04.2012. – режим доступу: adp.com/winner/128643doc.docx/downl.htm
274. Z-Sciences electronic database. - [електронний ресурс]. – 09.03.2012. – режим доступу: <http://www.sciencea-z.com/877403658/phil/databarchive/downl.html>
<http://www.sciencea-z.com/886645403658/philukr/databarchiveua/downl.html>

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТА ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

275. Англо-русский и русско-английский синонимический словарь. Литвинов П.П / П.П. Литвинов. – М.: Яхонт – А, 2002. – 300 с.
276. Арутюнова Н.Д. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 760 с.
277. Асоціативний словник української рекламної лексики. – Одеса: Астропринт, 2001. – 115с.
278. Довідник з українського слововживання / за ред. Марії Волощак. – Київ: Просвіта, 2003. – 158с.
279. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В.Т. Бусел. – К.: Перун, 2003. – 1426 с.
280. Рішення української комісії з питань правничої термінології. – [електронний ресурс]. – 12.10.2011. – Режим доступу: www.brama.com/art/transliterationu.html
281. Словник української мови. У 11 т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. — Київ: Наукова думка, 1970-1980.
282. Balla M.I. English-Ukrainian Dictionary: in two volumes / M.I. Balla. – Volume II. – Kyiv: “Osvita” Publishing House, 1996. – 712 p.

283. Dictionary of translation Studies edited by Mark Shuttleworth and Moira Cowie / Mark Shuttleworth, Moira Cowie. – London: St. Jerome Publishing, 2005. – 233p.
284. Encyclopedia of Translation Studies edited by Mona Baker / edited by Mona Baker. – London: Routledge, 1998. – 654p.
285. Encyclopedia of Linguistics / edited by Phillip Stranzy. – London: Fitzroy Dearborn Pub, 2004. – 1304p.
286. Lingvo X5. Multilingual electronic dictionary.
287. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh: Longman, 2003. – 1948 p.
288. Oxford Advanced Genie electronic Dictionary.
289. L.K.B. Henderson A Dictionary of English idioms / L.K.B. Henderson. – London: J. Blackwood, 1947. – 560p.